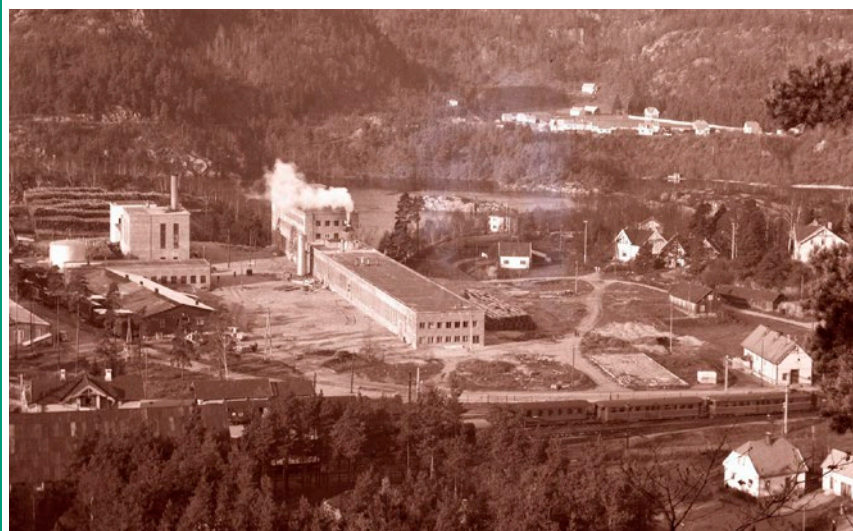

Årsskrift

Årsskrift 2022

Utgitt av
Vennesla Historielag
Desember 2022

Byggvell

Bademiljø[®]
BEST PÅ BAD

OLTO VVS

Innhold

Styret	7
Forfattere	8
Venneslasangen	9
Ord fra redaksjonen	12
Portrett: Torvald Hellum	14
Ida og mor	21
Oppvekst i forandring	22
Det må ha vært et vanvittig skue	27
Eiendommen Nordli	31
Mulighetene Hus	44
Norsk Wallboardfabrikk AS	46
Barndom på Snekkerplassen	62
Stedsnavn og lokalhistorie ved Otra	68
Fra det gamle album	91
Samkom skole	93
Hunsfoss skole	98
Amerikabrev fra en venndøl	104
Egelandsaa GNR 7	107
Showmakers	111
Hunsfos BIL	117
Innmeldingsskjema	132
Vedtekter	133

elon

BYGGMESTER

Dag Søren Omdal

- Garantert håndverk -

Året som har gått

Året som har gått har vært av det innholdsrike slaget, og vi synes selv vi har kommet godt i gang med det vi hadde satt oss fore. På annen plass i årsskriftet kan dere lese om arbeidet med årsskriftet, men vi vil fra styrets side gi en ekstra applaus til Knut John Bakken som har hatt hånd om det meste av stoffet, samlet det, satt det sammen og sørget for at det ble levert Reklamehuset på en form som var hensiktsmessig for den videre behandling. En stor jobb.

Gjennom året har det vært dugnadsaktivitet på skolemuseet, og vi retter en stor takk til de som trofast har møtt opp og som har bidratt sterkt til at vi nå har kunnet åpne litt opp. Og vi håper å få til enda mere.

Vi har hatt 2 Naturløsturer med godt oppmøte – den første turen i Kringsjøområdet med Tor Skomedal og Håkon Honnemyr som guider, og så Museumsvandring under ledelse av Odd Arild Nordli. Alle bygdas 5. klasser har vært på besøk på skolemuseet og i den gamle gymnastikksalen, og alle bygdas 3. klasser på bygdemuseet og «Fra ull til klær» hvor Hjørdis Hodnemyr foredrar så elevene sitter som tente lys. Vi har hatt temamøter hvor en nyvinning, «Dette er ditt liv», ble arrangert for første gang, og da med Bjørn Robstad som gjest. Et flott program sydd sammen og ypperlig ledet av Ove Holmquist Arntzen. På et av møtene besøkte vi vår nye kirke. Gudmund Sagen fortalte om den omfattende prosessen – det var et stort og viktig arbeid som han har ofret år på for å få landet. Vi har engasjert oss kraftig for å få satt de gamle byggene på dagsordenen etter at det oppsto diskusjon om framtida til skolemuseum og gymnastikksal, og vi føler at vi har nådd fram. Kommunen har malt byggene, og de er nå hvite og fine. Dessuten har vindusglass blitt skiftet på skolebygget. Vi har holdt skolemuseet åpent tirsdager i september og oktober og har kunnet glede oss over at det kom mange innom. I tillegg har vi hatt visninger utenom disse dagene etter ønske fra lag og foreninger, noe vi synes er stas.

Som leder av styret kan jeg bare takke for godt og positivt samarbeide. Styret har virkelig stått på, tatt ansvar og er årsaken til at vi har kommet der vi er i dag. I tillegg har enkelte også utenfor styret stilt opp, noe vi gleder oss over. Men vi skulle gjerne hatt enda flere med på laget.

Nettsiden vår, venneslahistorielag.org, får stadig nytt innhold, og det gjøres en flott jobb for vår felles historie. Medlemsutviklingen er vi også fornøyd med. Vi har nå godt over 500 medlemmer, men vi ser gjerne at enda flere blir med.

Styret takker alle som har deltatt på våre arrangementer og alle som har vært med på dugnader. Det er i det hele tatt all mye positivitet rundt laget vårt nå, og vi håper at det fortsetter framover. Vi håper at flere blir med i arbeidet med å ta vare på vår felles historie.

For styret Øyvind Bakken

// En del av styret i en pause. Fra venstre: Jan Olav Lunden, Øyvind Bakken, Tor Skomedal, Inger Aas, litt framskutt Karin Valle som stilte hytta til disposisjon for dette styremøtet, Karin Bryne Kristiansen, Hedda Castle, Morten Aslaksen, Yngvar Hannevik og Rolf Holmquist Arntzen. Vidar Abrahamsen tok bildet, og Gerd Wiik Hansen var ikke til stede. //

Forfattere

Odd-Inge Rønning Uleberg

er født og oppvokst i Eikelandsdalen og har bodd der med unntak av noen år i Farsund og Trøndelag. Han har jobbet som journalist i lokalaviser og Fædrelandsvennen i mer enn 30 år og er nå kommunikasjonsrådgiver i Vennesla kommune. Han har skrevet mye for menighetsbladet og bidrar nå også i årsskiftet vårt.

Liv Karin Krogstad

Født i Kristiansand i 1947 og oppvokst på Hunsfoss med etternavn Tranberg. Gikk på Hunsfoss skole og kom greit gjennom engelsklinja på «Katta». Gift og utreist til Oslo som 19-åring. Startet som EDBprogrammerer i 1967, og har jobbet med IT i Oslo og Trondheim helt til pensjonsalder i 2014, de siste årene som seksjonssjef for Brukerstøtte i NAV-IT. Nå bosatt i Asker og aktiv som frivillig i Asker museum og HomeStart-Familiekontakten.

Emilie Marie Andresen

er født i 1972. Hun er fra Kvarstein. I flere år har hun vært skribent i årsskriftet til Vennesla historielag, og hun er også med i redaksjonskomiteen. Lokalhistorie har i mange år vært en av Emilie Maries hovedinteresser, og hun har skrevet to bøker om Vigelands Brug i anledning 400-årsjubileet ved bedriften.

Yngvar Hannevik

er født på Kvarstein i 1955. Han er utdannet innen skogbruk og arbeidet tidligere som skogbruksplanlegger i Agder Telemark Planselskap. Han er nå pensjonist. Yngvar har hele sitt liv hadde stor interesse for historie, og slektsgransking har vært en viktig hobby i mange år. Han har vært med i styret for Vennesla historielag siden 2010.

Knut Holt

er født på Mosby i 1948. Etter mange år i Kristiansand bor Knut igjen på Mosby. Han har vært journalist i 33 år og var fast tilsatt som kulturmedarbeider i Fædrelandsvennen og frilanser i Vennesla Tidende. Han har skrevet en rekke kriminalnoveller og vunnet to novellekonkurranser. I 1994 ble han tildelt Kristiansand kinos kulturpris.

Øyvind Bakken

er født 1951 og vokste opp i Åsveien, Vikeland. Helt fra tidlig ungdom har han vært politisk interessert. I hele sitt yrkesliv har han stort sett jobbet med salg/butikk. Han er glad i å reise, veldig glad i å fiske, leser mye og samler på bøker. Og etter som årene har gått har interessen for historie hatt en jevn økning.

Oddbjørn Aardalen

Oddbjørn Aardalen, f. 1944, er utdanna forstkandidat (1970) fra Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet (NMBU). Han har arbeidd innan skogforvaltning i 40 år og blei pensjonist i 2009. Han er eit skrivande menneske; har skrive dagbok sidan 1953 og gjer det framleis. Han har gjeve ut åtte diktbooks og har vore Månadens poet på Diktammeret.no åtte gonger. Han er med i seks diktantologier på forlaga: Samlaget, Aschehoug og Cappelen Damm. Han bur i dag på slektsgarden Skjervedal i Vennesla.

Harald Vennesland

er født i Vennesla i 1943. Yrresskole for bilmekanikere, 2-årig realgymnas. Befallsskole for kavaleriet med påfølgende 5 års tjeneste i stridsvogn- og oppklaringsavdelinger. Maskinistutdannelse (tre skoler) – fartstid fra tank, bulk, OBO og linjefart hos Wilh. Wilhelmsen. Teknisk sjef på leteboringsplattformer på norsk og britisk sokkel 1979 – 2004. Pensjonist 2004 – 42 års fartstid som birøkter og stolmaker. (OBO står for Oil/Bulk/Ore, dvs. båter som kan frakte olje, korn og malm.)

Knut John Bakken

er født på Justnes i daværende Oddernes kommune i 1946. Han er oppvokst i Vennesla men har siden 1969 vært bosatt i Kristiansand. Han har eksamen fra Agder distriktshøgskole, linje for økonomi og administrasjon, og har blant annet arbeidet i 30 år i Kristiansand Elektrisitetsverk og Agder Energi som IT-sjef og IT-konsulent. Han er nå pensjonist. Har hatt lokalhistorie som hobby i mange år.

Asbjørn Moseidjord

Vokste opp på Moseidmoen på 50- og 60-tallet. Han var spesielt aktiv i Vindbjart og er fremdeles en stor fan. Reiste som student til Bergen (1973) og deretter til California (1977) og har bodd og arbeidet der siden. Asbjørn er utdannet samfunnsøkonom og har jobbet mye av sin tid på universiteter i California. Normalt finner du han på Skisland om sommeren.

Ida Thomassen

er bosatt på Justvik, men oppvokst i Vennesla. Hun har gått på Moseidmoen barneskole og hatt en kjempefin oppvekst i Vennesla. Ida har jobbet i barnehage i flere år og studerer nå for å bli lærer. Ida er glad i være med familie og venner, men trives også godt med studier.

Raymond Bærø

Raymond Bærø er født og oppvokst i Vennesla. I dag bor han på Tuden og arbeider som daglig leder på Mulighetenes hus. Han har også arbeidet 17 år i kommunen, først som leder av ungdomsavdelingen (Moonlight) og siden som SLT-koordinator. De siste 7 årene har han også sittet i formannskapet for KrF.

Venneslasangen vi glemte?

Av Knut John Bakken

Det har vært vanlig i en del år å ha en Venneslasang i årsskriftet. Denne gangen tar vi med bare et lite utdrag av en sang som opprinnelig hadde mange fler vers enn de to som gjengis nedenfor. Sangen er svært gammel. Agder Historielag gav i 1952 ut ei lita bok eller et hefte med tittelen «Hans i Hagen», forfattet av Jon Løyland. Her finner vi blant annet ei Vennesla-vise som synes å ha gått i glemmeboka. Jeg hadde i hvert fall ikke hørt om denne sangen før jeg så den i nevnte bok, og det samme sier flere som jeg har snakket med . . .

Litt om Jon Løyland

Det var som nevnt Jon Løyland som skreiv den boka hvor jeg første gang leste de mange versene om Vennesla. Løyland var setesdøl – født i Valle i 1887. Han tok lærereksamen i 1911, og i årene fra 1912 til 1921 var han lærer flere steder. En av hans første lærerjobber, sannsynligvis den første, må da ha vært i Vennesla. Han var lærer i bygda vår fra 1912 til 1914.

I årene 1921-1940 var han lærer på Setesdals ungdomsskule, også omtalt som Amtsskulen i Setesdal, på Galteland i Evje. Han var med i styret for Agder Historielag i femti år, fra stiftelsen i 1914 til 1964, og i tre perioder var han formann i laget. I hele 25 år, fra 1939 til 1964, var han styreleder i Setesdalsmuseet.

Jon Løyland var også en dyktig fotograf. Han etterlot seg mange flotte bilder, spesielt fra Setesdal, og han gav ut flere av bildene som postkort. Han var også levende opptatt av kulturhistorie og folkeminner, og det var vel nettopp det som førte til at han samlet inn stoff til boka «Hans i Hagen» mens han oppholdt seg i Vennesla. Løylands opphold i bygda vår var jo relativt kortvarig (1912-1914), og det kan være at han besøkte Vennesla senere for å få mer «kjøtt på beinet» når det gjaldt beretningen om Hans i Hagen, men det har jeg ikke funnet opplysninger om.

Jon Løyland døde i 1975 og ble begravd ved Årdal kirke i Grendi i Bygland.

// Jon Løyland fotografert i 1914. Foto:
Carl Körner. //

Hans i Hagen

Hans i Hagen ble født på Grovane i 1739. Faren hans het Jens, og noen ganger skreiv Hans navnet sitt Hans Jensen slik det var svært vanlig den gangen – et såkalt patronym hvor første del av etternavnet var farens fornavn og andre del var et ord for sønn eller datter. Andre ganger skreiv han Hans Jensen Grovane fordi det var på Grovane han bodde – det var også vanlig å føye til gårdsnavnet der man bodde. Det er imidlertid under navnet Hans i Hagen han ble kjent rundt om i bygdene. Han er kanskje mer eller mindre på vei ut av folkeminnet, men jeg vil tro at dersom det ennå huskes noe om denne bygdedikteren, så er det knyttet til navnet Hans i Hagen.

Om Hans i Hagens liv og levnet skal det ikke sies så mye her, men det kan jo nevnes at han giftet seg første gang i 1764. Da var han 24 år gammel, og bruden het Ingeborg Olsdatter. Hans flyttet hjemmefra da han giftet seg, og han tok bolig litt nord for Grovane, på plassen Hagen, og det var da han tok navnet han ble kjent under. Han fikk seks barn med Ingeborg – fire gutter og to jenter.

Hans var både lærer og klokker i Vennesla, men den samlede lønnen for disse to stillingene var dårlig. Han måtte ut på annet arbeid også, og han deltok både i slåttarbeid og tømmerfløting.

Hans hadde i perioder et alkoholproblem. Det var omgangsskole den tida Hans virket som lærer. Han dro rundt til de forskjellige gårdene og holdt skole for barna. Han var godt likt, blant annet fordi han sang mye, både sine egne og andres vers, og han var en god forteller. På den måten ble han en kilde til underholdning rundt omkring på de gårdene han kom til. Og konkurrentene var nok ikke mange på underholdningsfeltet på den tida, og da Hans gav sine kjærkomne bidrag, ble det vel slik at flaska med dram ofte kom fram.

Kona Ingeborg døde 20. desember 1792, men mindre enn et år seinere, 12. oktober 1793, giftet Hans seg på nytt. Den nye kona, Ragnhild, hentet han på Verås. De fikk ingen barn og fikk bare kort tid sammen. Ragnhild døde først, og ca. to og et halvt år etter at de giftet seg døde også Hans. Det var 24. april 1796.

Den glemte Venneslasangen

Den Venneslasangen Hans i Hagen skreiv handlet om mange av de gamle gårdene i Vennesla, og den skal ha blitt kjent langt utenfor bygdas grenser. Jon Løyland forteller at han dro rundt i flere av nabokommunene for å samle inn bruddstykker og vers til Vennesla-visa og andre sanger og dikt av Hans i Hagen. Løyland skriver også at «*Rettskrivingi har det vore vanskar med. Av sume dikt finst det fleire oppskrifter med ulik versskipnad og*

rettskriving. Teikn finst det lite av. Eg har då funne det likast å normalisere rettskrivingi litt, likevel so at ho har den gamle dåmen. Substantiv har eg vanleg skrive med liten bokstav, sernamn undanteke. Eg har aldri funne ei einaste oppskrift som er gjord av forfattaren sjølv – hadde eg det gjort, ville eg sjølv sagt nytta hans eigi rettskriving. Einaste dokumentet eg har kome over med hans handskrift, er søknaden til bispen om å få sonen Olav som hjelpeklokkar.»

Slik lyder de to første versene i Hans i Hagens Vennesla-vise etter at Jon Løyland har notert dem ned. Løyland har forsøkt å modernisere språk og skrivemåte, men dette ble gjort for mange år siden, og det må kunne hevdes at også Løylands konservative nynorsk virker litt gammelmodig i dag:

*All min fortrøstning den er til Guds nåde,
han meg så troligen hjelper i nød;
Verås og Ruenes begge til hobe
kan undertiden levere meg brød.
Herre, du sande retfærdige dommer,
giv denem nåde og stå denem bi,
og når du veldig i skyene kommer,
lad dem indsamles i glæde med dig.*

*Aamdal i mange adskillige måder
ser mig forsynet med klæder og brød,
Herre, forlene dem visdom og nåde
at de må blive ham tro til sin død.
Jeppestøl må' jeg tilbørligen takke,
Grovan mit fødested går jeg forbi,
ti jeg vil heller på døren mig pakke
end jeg vil leve med denem i krig.*

Og slik fortsetter det med flere gamle Venneslagårder, vers etter vers: Vennesland, Eikeland, Kvarestein, Eiklandså, Rønningen, Honnemyr . . .

Løyland forteller i boka si at det var flere bønder som betalte Hans for å få inn vers om sine gårder i visa – han nevner spesielt «Torkel mæ Åna» (Eiklandså) og Stray gård. Sistnevnte gård lå ikke i Vennesla, men visa ble godt kjent i bygdene omkring, og det var kanskje litt stas å få med et vers om gården sin.

Løyland klarte å samle inn åtte vers av Vennesla-visa pluss et halvt vers om Stray, men han ser ikke bort fra at det kan ha vært flere vers. Det er mer enn 100 år siden Løyland trålte Vennesla og flere andre bygder for stoff om Hans i Hagens liv og diktning. Jeg går ut fra at det er umulig i dag å finne noe særlig mer. Men noe som hadde vært litt artig å finne ut av er hvilken melodi som ble brukt til Vennesla-visa. Hans i Hagen var en habil sanger, og han sang mange av diktene sine. Løyland skriver også at Hans som oftest gjorde bruk av kjente melodier, og da

sannsynligvis også til Vennesla-visa. Tenk om det kunne finnes en eldre venndøl som kjenner melodien til Vennesla-visa av Hans i Hagen . . . !

Vennesla Historielags nettside

Hvis du ønsker å lese mer om Hans i Hagen og hans dikt, viser og salmer, kan du gå inn på Vennesla Historielags hjemmeside på internett. Du finner den her:

<https://www.venneslahistorielag.org/>

Nederst på sida velger du «Dokumenter» og der finner du boka om Hans i Hagen sammen med andre godbiter som kan leses på nettet.

Under andre valg på hjemmesida vår finner du blant annet også et rikholdig bildearkiv med mer enn 3.500 bilder (pr. 1. mai 2022), alle historielagets årsskrifter unntatt det siste, og et stort utvalg med filmer om Vennesla. Her er det mye «lokalhistorisk kjesk»!

Og på hjemmesida kan du også melde deg inn som medlem av Vennesla Historielag hvis du ikke allerede er det. Det koster ikke all verdens, kun kr. 250 pr. år, og da er årsskriftet inkludert. Det er veldig viktig for historielaget å ha en stor medlemsmasse i ryggen. Det gir oss mer tyngde og øker sjansene for at vi får gjennomslag i de sakene vi tar opp.

Kilder

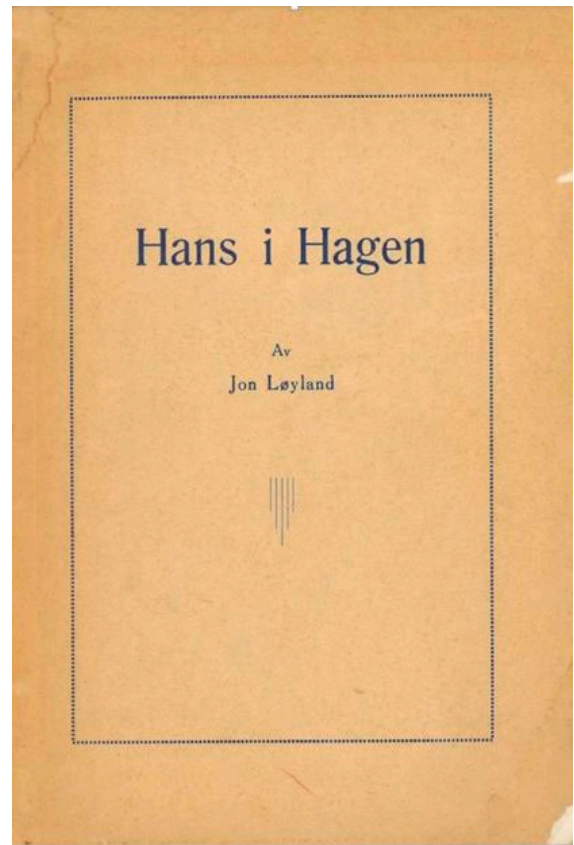
Jon Løyland: Hans i Hagen, Agder Historielag 1952.

Setesdalswiki: www.setesdalswiki.no

Slekt og data – norske gravminner: www.slektogdata.no/gravminner

Vennesla Historielags hjemmeside; <https://www.venneslahistorielag.org/>

Wikipedia: www.wikipedia.no

Ord fra redaksjonen

Vi i redaksjonskomiteen er glade for å kunne legge fram et årsskrift i år igjen, og denne gang er det faktisk et av de mest omfangsrike årsskriftene historielaget har gitt ut til nå.

Medlemmene i komiteen har som vanlig produsert en del av det stoffet selv, men heldigvis er det slik at tilgangen på stoff fra andre har vært god – så god at noe stoff må bli liggende over til neste år.

Neste år, ja. Da kan Vennesla Historielag faktisk feire sitt 40-årsjubileum. Historielaget ble stiftet på et konstituerende møte på Vennesla bibliotek torsdag 13. oktober 1983, den gang biblioteket var samlokalisert med brannstasjonen i Bruvegen. Sentrale personer ved opprettelsen av laget var (i alfabetisk rekkefølge på etternavn) Olai Eikeland, Torvald Hellum, Arne Krogstad, Lars Leland, Egil Lie, Arnfinn Sagedal, Olav Skisland, Åse Voreland og Aage Wennesland. I seinere år har noen av disse personene blitt portrettert i årsskriftet, og i år har turen kommet til Torvald Hellum.

Hvorvidt det blir noen slags markering av 40-årsjubileet neste år, har det foreløpig ikke kommet signaler eller innspill om. Men nå har kanskje den tida kommet da man bør begynne å tenke på det. Er det aktuelt med spesielle arrangementer, eller er det noe spesielt som bør tas opp ved planleggingen av årsskriftet for 2023? Både styre og redaksjonskomité mottar gjerne tanker og ideer om dette.

Allerede året etter stiftelsen gav Vennesla Historielag ut sitt første årsskrift. Siden den gang har historielaget hvert år, med unntak av årene 1989 og 2000, gitt ut et nytt årsskrift. Det årsskriftet du nå har foran deg er dermed nummer 37 i rekken.

Redaksjonskomiteen har i år som i fjor bestått av Emilie Marie Andresen, Yngvar Hannevik, Øyvind Bakken og Knut John Bakken, og som nevnt har de selv produsert en del av innholdet i dette årsskriftet. I tillegg har vi fått gode bidrag fra Harald Vennesland, Raymond Bærø, Liv Karin Krogstad, Knut Holt, Odd-Inge Uleberg, Ida Thomassen, Oddbjørn Aardalen og Asbjørn Moseidjord. Dessuten har Magne Sakariassen i Hunsfos Historielag sørget for at vi også i år har et tilbakeblikk på virksomheten i Hunsfos Bedriftsidrettslag. Disse bidragene setter vi stor pris på.

Redaksjonen mottar mer enn gjerne stoff og bilder til neste års årsskrift. Dersom du har noe å fortelle men ikke ønsker å skrive sjøl, kan du jo tipse en av oss i redaksjonen – se kontaktinformasjon nederst.

Takk til alle som har bidratt med stoff og bilder i år – uten dere hadde det ikke blitt noe årsskrift. Vi retter en takk også til Håkon Andersen i Reklamehuset som har hatt ansvaret for layout og sats, samt til alle våre annonsører som støtter opp om historielaget.

for redaksjonskomiteen
Knut John Bakken

Kontakt redaksjonen

Knut John Bakken

E-post: knutjohnbakken@gmail.com
Telefon: 468 19 305

Øyvind Bakken

E-post: oyvindbakken1@gmail.com
Telefon: 908 60 947

Yngvar Hannevik

E-post: yngvar.hannevik@hotmail.com
Telefon: 959 49 149

Emilie Marie Andresen

E-post: edga-an@online.no
Telefon: 454 05 681

En må kjenne fortida, for å forstå nåtida.

Egil Lie

// Torvald Hellum var en drivende kraft i kulturlivet i Vennesla tidlig på åtti-tallet og med på å stifte Vennesla historielag. I dag bor han i Ausvigheia i Søgne – og er fortsatt en kulturell drivkraft i sitt lokalmiljø. Foto: Odd-Inge Uleberg. //

– PORTRETTE –

Den driftige organisatoren

Woxengs elev kunne vært tittelen på dette portrettintervjuet, men det hadde gitt Woxeng for mye ære og Torvald Hellum for lite. Hellum er på mange vis kulturskatten som Vennesla mista.

Tekst av **Av Odd-Inge Uleberg**

Selv er han mest opptatt av å være kulturbærer og en annen kulturskatt vi rota vekk:

-At bygda fant på å brenne ned Folkets Hus er både en tragedie og skandale. Det er omtrent som å brenne opp sin egen sjel. Folkets hus var jo der nesten alt skjedde og så mange traff hverandre. Tenk alle som var på Folkets Hus lørdag kveld og deltok på gudstjenesten søndag formiddag, sier Torvald.

Familien kom utenfra

Vi sitter ute i Ausvigheia i Søgne. Der ute ved kysten har Torvald bodd mesteparten av tida siden han begynte som biblioteksjef i Søgne i 1986. Nå er han snart 64, rådgiver på fylkesbiblioteket og har mye

ansvar for forfatterbesøk og litteraturformidling. Men vi må begynne med begynnelsen.

Året er 1952 og Johannes Lorang Hellum har jobb som gårdsgutt på Holt Landbruksskole. Han og kollega Sverre Simonsen har passert 30 og de finner ut at tiden er inne til å finne seg en kjæreste. De tuller litt og så sier Sverre: «De to neste kommer ut fra kjøkkenet, blir våre. Vi gifter oss med de!» Og slik gikk det.

Johannes Hellum fikk sin Jorånd K. Røysland fra Valle, hun som hadde vært på kjøkkenet på Holt. Sammen dro de til Vennesla, der Johannes skulle forpakte gården til Brita på Drivenes. De ble ikke enige om driften, og Johannes tok heller

// 14. februar 2001 ble Folkets hus brent ned under en brannøvelse. Foto: Vennesla Tidende/Vennesla Historielags samling. //

jobb i tunnelen på Steinfossen. I 1956 sto huset i Brandehei ferdig, der søstera til Torvald, Oddny, bor sammen med mannen Mardon Jørgensen.

Det finnes nesten ikke noe mer typisk Vennesla. Venndøler er veldig ofte fra familier som kom fra helt andre plasser, folk som kom til Vennesla for arbeid og framtid. De kom fra hele Agder, store deler av Norge og ikke minst Sverige og mange andre land.

– Jeg ble født i 1958 og den første ordentlige dramatiske hendelsen jeg husker i livet, er da min bror, Kjell, ble påkjørt i Holtet. Da var jeg seks og et halvt år. Min bror Harald og jeg hadde vært helt nede hos Trygve Holtet for å se barne-tv. Vi hadde jo ikke fjernsyn så vi dro rundt forbi for å se. På veg hjem kom Oddny og fortalte at Kjell var påkjørt like ved Tuden. Dagen etter fikk vi vite at han døde på veg til sykehuset. Det er rart å tenke på at stedet fremdeles, nesten 60 år senere, mangler gang- og sykkelveg, forteller Torvald.

Minstebror Harald Hellum er forresten en kjent og populær drosjesjåfør, kåsør og vitsebokforfatter. Han har en haug med morsomme historier fra Setesdal. Han blir mye brukt i større selskaper som underholder.

Torvald Hellums enorme interesse og vilje til å skape og ta vare på kultur, historie og lokal tradisjon ble ikke skapt hjemme. Der var det kristendom og bedehus i fokus – den konservative varianten.

Torvald sier han ikke kunne få en tryggere og bedre oppvekst enn hjemme i det Hellumske hus på seksti- og syttitallet.

– Men kultur, litteratur og den slags var ikke mine foreldre spesielt opptatt av. De var hardt arbeidende folk under en klar definert himmel. Undringen hadde ingen framskutt posisjon.

Hyller Woxeng!

Torvald fulgte etter storebror Knut som ekstrahjelp i Vennesla bibliotek. Eldstebror ble på mange vis broren som staket ut vegen for Torvald. Knut hadde hatt deltidsjobb under legendariske Øystein Rostad Woxeng, blitt bitt av bokbasillen og dro til Bibliotekhøgskolen i Oslo. Den dag i dag jobber han som bibliotekar i Horten, hvor han har vært siden 1979.

– Da Knut dro, overtok jeg jobben på Vennesla bibliotek. Det ble starten på noen fantastiske spennende og lærerike år som hjelpegutt og delvis «slave» for Woxeng. Han la ikke akkurat opp til lav arbeidsinnsats. Journalist Reidar Mosland kalte meg for Woxengs veskebærer og høyre hånd, ler Torvald.

Det er ikke alle av dagens lesere av dette årsskriftet som husker Øystein Rostad Woxeng. Han kom til bygda som forkynner og vekkelsespredikant og var med på å bygge opp den lokale Filadelfia-menigheten. Woxeng var trønder fra Rørvik-kysten og ihuga sosialist. Han ble styreformann i

// Ansatte på Vennesla bibliotek i 1985. Fra venstre; Øystein R. Woxeng, Torvald Hellum, Liv Andersen, Anne Kjersti Bentsen, Kåre Lie. Foto: Vennesla Historielags bildearkiv. //

//Seiersrus etter kommunevalget 1983. Fra venstre Torvald Hellum, Øyvind Bakken, Tore Robstad og Lorenz Larsen. Foto: Vennesla Tidende/Vennesla Historielags samling. //

// Mange tror dette bildet handlet om at Kulturstyret dro på protesttur til Oslo, men de dro på studietur – i brannbil! Torvald Hellum på taket. Her er de fotografert utenfor Riksteaterets bygning i Oslo i september 1985. Foran fra v: Bodil Dyb Wedeld; Ingrid Gundersen; Reidun Arntzen; Finn Amundsen. Midtre rad fra v.: Randi Kristiansen, Jan Jortveit; Jon Lilletun, Kåre Djupestland. I døra Tore Robstad. Foto stillet til rådighet av Vennesla bibliotek/agderbilder.no. //

arbeideravisa Dagbladet Sørlandet og biblioteksjef i Vennesla. I tillegg var han politiker og ledet Kulturstyret i 12 år. Biblioteket bestyrte han fra 1949 til 1987. Han hadde en finger med i alt av offentlig kulturpolitikk den gang. Han var en enorm personlighet med stort hjerte, arrogant sinnelag og masse driftighet og humør.

– Jeg tror ikke vi aner hva den mannen har betydd for Vennesla. Han hørte aldri på sladder, brydde seg katten om byggedyret og var uredd og viljesterk i alt han foretok seg. Jeg tror jeg vil kalle ham min aller største inspirator og mitt aller største forbilde, sier Torvald Hellum.

Torvald jobbet hos Woxeng under hele gymnastida. Deretter ble det studier på Bibliotekhøgskolen før han kom tilbake til Vennesla som en blanding av bibliotekar og politisk broiler. Torvald ble valgt inn i kommunestyret for Ap som ungdomskandidat i 1983 – 24 år gammel.

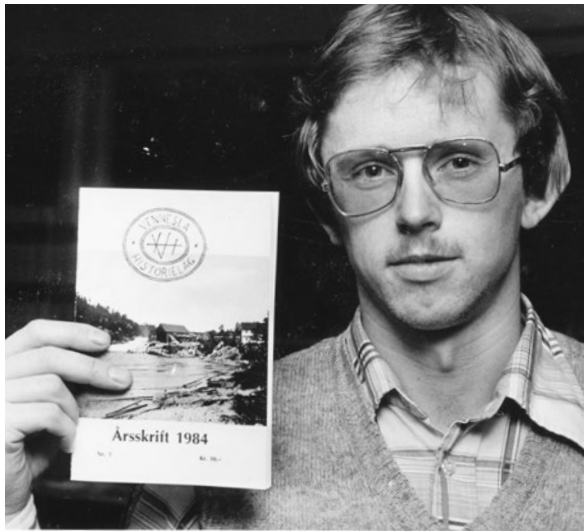
– Jeg greide bare en periode. Politikk er kompromiss og strategi og litt luring. Det ligger ikke for meg, ler Torvald.

Organisering og systematikk ligger for Torvald, og det var derfor Woxeng sendte assistenten sin av sted som referent da Vennesla historielag skulle stiftes 13. oktober 1983. Torvald Hellum går inn i historien som en av stifterne av historielaget. Han ble valgt til sekretær. Det passet så greit siden han allerede var sekretær for Kulturstyret i Vennesla og allerede hadde ansvar for lokalhistorisk samling på biblioteket.

Vi som husker tilbake til 80-tallet, husker Torvald Hellum som en helt uvanlig sterk kapasitet på organisering og kultursatsing. Skulle du ha noe gjort, da var det lurt å snakke med Torvald!

Det er mye likt med han og Woxeng. De kan få til det utrolige, men det er ikke spesielt stor vits i å prøve å få dem til noe de ikke har troa på.

– Egentlig er det litt urettferdig at vi snakker om kvartetten som stiftet Vennesla Historielag. Vi snakker jo ofte om Åse Voreland, Egil Lie, Arne Krogstad og meg. Men vi må ikke glemme Arnfinn Sagedal. Selv om han ikke ble med i det første

// Torvald Hellum var redaktør for det aller første årsskriftet til Vennesla historielag i 1984. Siden har han vært redaktør for mange liknende utgivelser, ikke minst i Søgne. Foto: Vennesla Tidende/Vennesla Historielags samling. //

styret, var han en viktig drivkraft, og det samme må kunne sies om Olav Skisland og Olai Eikeland. Det var vel Åse som hadde den egentlige ideen. Det begynte jo med at hun ringte Woxeng for å få låne gamle bilder på Staua. Da kunne hun få tak i mannfolka som hang på hjørnet av Butikkhuset.

– Vi kalte de bare for prostatagjengen. Jeg ble sendt av sted med fotoalbumene, forteller Torvald. Han minnes flotte år i Vennesla historielag. Han roser ikke minst Egil Lie.

– Han var direktøren fra Hunsfos og jeg sosialdemokraten med glødende engasjement, men du verden så fint og trivelig vi hadde det sammen når vi dyrket lokalhistorie, sier Torvald. I kommunestyret var de to «innbitte» motstandere når det gjaldt grunnleggende politiske saker.

Torvald var både politiker, med i kommuneadministrasjonen og med i frivilligheten, litt som sin læremester. Tidlig åtti-tall var tiden da kommunene fikk utvidet kulturansvar, ny inntektsmodell, hovedutvalgsmodell med nye oppgaver og ikke minst mer penger.

// Torvald havnet i arbeiderbevegelsen. Her sitter han i kommunestyremøte på 1980-tallet under Tore Robstads myndige ledelse. I salen første rad fra venstre: Kåre «Dolten» Eikebakken, Øyvind Bakken, Kåre Nordhus, Torvald Hellum, Liv Lauvsland, Ragnar Krogstad, Anders Var. Andre rad: Bjarne Urdal, Nils Steen, Anne Britt Fjellestad, delvis skjult Kåre Hagen, Inger Frøysaa. Tredje rad: Tor Tanggård, Gudrun Fossheim, Jon Lilletun. Under lampen bak til høyre: Georg Fritzman. Foto: Vennesla Tidende/Vennesla Historielags samling. //

Allerede på 70-tallet hadde Woxeng fått tegnet planer for et samfunnshus og bibliotek i sentrum. Samfunnshuset sto ferdig i 1982, men bibliotekdelen ble kutta ut. Den kom ikke før i 2011.

– I min tid i politikken fikk vi også ansatt egen museumspedagog på bygdemuseet. Først Torstein Schrøder og senere Odd Arild Nordli – den stillingen er vel borte nå, dessverre, sier Torvald.

I 1984/1985 ble det også endelig fart i Bommen og utviklingen av elvemuseum. Det hadde det vært snakket om. Plutselig kom eldstegutten på Rønninga heim etter 62 år i Amerika. Olaf Rønning het han og hadde med sønnen Rolf. Sønnen ville absolutt kjøpe Venneslas eldste hus. Det ble ikke noe av, men ut av denne hendelsen ble det satt fart på en del prosesser. Torvald hadde mye med utviklinga av Bommen å gjøre siden han var formann i museumsstyret – og han sier elvehistorien og fløtehistorien fremdeles er underkommunisert i Vennesla.

Om forming og identitet

Hvordan blir vi de vi blir? Torvald ble bokmann og sosialdemokrat og kulturmenneske og voldsomt samfunnsengasjert.

– Jeg hadde en fantastisk oppvekst hjemme, som jeg var inne på. Men det var impulsene utenfra som preget meg. Woxeng betydde mye. Jeg vil kalle meg en elev. Avhandlingen «Når arbeiderne styrer bedriften» til Bjørg Aase Sørensen betydde også mye. Jeg var vitenskapsassistent for henne i studietida i Oslo. Når du er ung og leser noe som du kjenner treffer deg, og det stemmer med det du tenker, da er du på vei til å finne din sti og ditt ståsted, sier Torvald.

– Du skal ikke la deg diktere av andre, men du skal la deg inspirere og la deg veilede!

Torvald har aldri angret på at han havnet i arbeiderbevegelsen og at han har kjempet for en mer rettferdig fordeling av godene i samfunnet. Han fant sin veg, selv om den var litt annerledes enn de hjemme kanskje forventet.

Bjørg Aase Sørensen er en av de største intellektuelle vi har hatt i Vennesla, samtidig snytt ut av arbeidersamfunnet. Hun døde 66 år gammel i 2010. Hun var professor ved Universitetet i Oslo og Høgskolen i Vestfold og seniorforsker på Arbeidsforskningsinstituttet. Hun regnes som en nestor innen arbeidslivsforskning både i Norge og internasjonalt.

Torvald har noe av den samme veven, der boklig lærdom pares med praktisk virke og arbeiderkultur. I sum blir det en visdom som det er klokt å lytte

til. Torvald lyttet som ung – til de stemmene han identifiserte seg med. Det er et godt råd, i stedet for å bli fortalt av andre hvor man skal.

– På noen vis er nok Vennesla mer konservativt i dag enn da jeg var ung. Menighetene har inntatt politikken i større grad. På andre vis har også Vennesla fulgt med i utviklingen. Kulturelt er bygda lenger framme. Jorunn Stiansen har gjort mer for identitet og dialekt og Venneslas rykte enn mange aner. Og det nye biblioteket og det som skjer på Hunsfos er veldig spennende. Bygda har en selvtilitt og modernitet som vi må tilbake til starten på industrialiseringen for å finne maken til. Da var vi moderne da, sammenlignet med samtida!

Torvald vil ikke tilbake, likevel. Han trives godt i Søgne. Den bygda er passelig stor, folk kjenner hverandre og han trives med å bygge kultur. I Søgne står han bak Senioruniversitet (Agders største) og Litterært forum – begge deler store suksesser. En periode arrangerte han store konserter i Søgne Gamle Prestegård. Det var Torvald Hellum som fikk Puls fra Vennesla til å lyse opp himmelen over Søgne for noen år siden – og slik fikk vi i Vennesla også øynene opp for dem. I Vennesla var han med å stifte historielaget, men også Vennesla Frimerkeklubb i 1978. Frimerker ligger på flere bord i stua hans. Han har tatt opp interessen etter 30 litt mer magre år.

– Akkurat det med frimerkeklubben er litt artig: Woxeng sa: Gå til Jørgen Aas i Venneslaposten. Si at han må skrive at Vennesla trenger en frimerkeklubb. Jeg gjorde det, og så endte det med at jeg ble med hele opplegget.

I dag kan du gå inn på frimerkeklubben og se samling av flere hundre gamle postkort, blant annet. Frimerkeklubben, der Jan Jortveit etter hvert fikk en hovedrolle, har betydd mye for lokalhistorien.

Det samme har jo historielaget. Nå er laget kanskje mer vitalt enn på mange år, med satsingen i lokalene oppe ved Vennesla skole.

– Det er flott å se hva historielaget får til, og jeg kan bare si: Bygningene ved skolen må ikke rives. Vi kan ikke ha en skandale til. Jeg grein da jeg begynte i første klasse i det gamle barnehjemmet. Kaldt og fælt. Jeg trodde jeg skulle begynne i den nesten nye Vennesla skole, den som nå er revet. Men både barnehjemmet og gymsalen bærer viktig historie. Vi må ha noen merkesteiner igjen i bygda, sier Torvald.

Mer dokumentasjon!

Timene går under intervjuet. Torvald kom egentlig rett fra fotografering for bygdeboka i Søgne. Del en skrives av ingen ringere enn Frans-Arne Stylegar. Torvald har sammen med Oddbjørn Eikestøl (tidligere lærer ved Vennesla videregående

// Torvald Hellum
fotografert i sitt
hjem i Ausvigheia i
Søgne. Foto: Odd-
Inge Uleberg. //

skole) hatt en avgjørende finger med i spillet om bygdebøkene.

-Søgne er bedre enn Vennesla på det skriftlige. Vennesla har ingen ættesoge etter 1850. Og bygdeboka som Stein Tveite skreiv er for tynn og passé. Den ble litt hastverk. Dessuten har vi i Søgne hatt Sturla Ertzeid og Jostein Andreassen, som har skriftliggjort mye lokal historie.

Torvald snakker om alle lydbåndene som ligger på biblioteket. Om alle private hjem som kanskje har gamle opptak.

– Det kommer noen etter oss. Lokalhistorien må skrives ned! Rett og slett!, sier Torvald og fortsetter:

– Bilder og videoer og filmer må digitaliseres og tas vare på – og noe av dette er jo i gang. Men alle lydbåndopptak må også sikres. Jeg har noen opptak, jeg vet mange andre også har. Vi må dokumentere for ettertiden.

Gamle lydbåndopptak er veldig spennende. Da hører du for eksempel at dialekten endrer seg fortere enn vi tror.

– Tror du dialekten vil forsvinne?

– Si det? Vennesla har en identitet som er sterk. Vi kommer alltid til å si Herredshus, når alle andre sier rådhus. Vi er bygd, selv om vi er veldig ulik nesten alle andre bygder på grunn av industrialiseringen. Vi blir ikke by, selv om vi har trekkene.

Typisk Vennesla å være moderne

– Jeg liker dette med identiteten Grønn urban bygd og «I Vennesla tar vi verdens nyvinninger heim og gjør dem til lokalsamfunn». Det er Vennesla i ei setning, selv om deler av makta i Vennesla de siste ti-årene har forsøkt å hindre nye tanker. Egentlig er det veldig venndølsk å være i tida. Opprinnelig var vi veldig moderne. Det må vi finne igjen, sier Torvald Hellum.

Organisatoren og ildsjelen fra Brandehei ser nemlig ingen motsetning i å elske lokal kultur og historie og å bidra i samtida og ville videre. Vi må alle ha et fundament å satse fra.

Torvald Hellum har lagt mange steiner i det fundamentet i Vennesla, selv om han flytta fra bygda i 1986, og på slutten av dette portrettet bør vi vel kunne konkludere med at påstanden i starten nå er dokumentert og vel så det: Torvald Hellum er kulturskatten som Vennesla mista.

Ida og (mor) mor

Tekst og foto av Øyvind Bakken

I årsskriftet 2020 hadde vi en artikkel fra to unge skribenter, og også i år har vi vært så heldige å få lov til å dele en historie skrevet som en elevoppgave på Vennesla videregående skole. Vi i historielaget setter stor pris på at de unge viser engasjement i forhold til vår nære historie.

Ida Thomassen fra Moseidmoen grunnet på hva i all verden hun skulle skrive om da hun fikk oppgaven «Min familie i historien», men det løste seg rundt et middagsbord hos besteforeldrene. Etter at vi fikk historien fra Ida ble vi litt nysgjerrige og inviterte henne og mor (mormor) til en prat oppe på skolemuseet.

Ida var 18 år gammel da hun begynte på historien om mor, og tenkte nok til å begynne med i sitt stille sinn, hva i all verden kunne hun ha å fortelle? Hadde mor egentlig noe å bidra med? Var i det hele tatt ikke min familie ganske så kjedelig? tenkte hun før hun startet på oppgaven. Men allerede da de satte seg ned endret dette synet seg, og timene fløy av gårde i praten mellom mor og barnebarn.

Ida hadde i god tid bestemt seg for hva hun ville ta fatt på etter videregående. Hun ville bli lærer. Valget falt på samfunnsfag og alt hva dette faget innebærer, samt matematikk, og hun er nå i gang med disse studiene på UiA. Om tre år vil hun levere en bacheloroppgave og om fem år en master. Kursen er satt, og kanskje historielagets og Idas veier møtes igjen, for hun signaliserte ganske tydelig at Vennesla var med i planene for oppgavene hennes.

Da Ida kom skikkelig i gang med oppgaven, ble hun ganske opptatt av det mor fortalte, og hun forsøkte

å sette ting i perspektiv med tanke på belyse den samfunnsutviklingen som i løpet av få år virkelig har skutt fart og medført ganske store endringer.

Mor Sunniva som bodde i Storbrakkane fra hun ble født i 1957 og fram til de ble revet i 1971, satte stor pris på samtalene med Ida, og et allerede nært forhold ble enda nærere.

Morfar synes også det var gøy med barnebarnets iver etter å skrive mors historie, men litt misunnelig var han nok da han også gjerne ville ha fortalt sin historie. Kanskje det kunne være en utfordring fra oss i historielaget til Ida at hun mellom slagene på UiA skriver morfars historie og samtidig blidgjør ham. I så fall tar vi imot med glede, da nye historier utgis hvert år.

Gjennom praten vi hadde ble det stadig gjentatt fra mor Sunniva at hun var mektig stolt over Ida, og da selvsagt ikke bare av historien, men også av Ida som person. Da jeg merket meg kontakten mellom mor og barnebarn, var det ikke vanskelig å skjønne at her var det gjensidig glede over hverandre. Ida var også helt klar på at slike historier som det mor fortalte må skrives ned, for da hun skulle prøve å få noen opplysninger om emnet på nett var det svært lite å hente. Hvis hun ikke hadde skrevet dette ned, ville historien forsvunnet med mor. Men nå har hun den, og kanskje jeg en gang kan gi den videre til egne barn, sa hun.

Og selv om de studiene hun nå har tatt fatt på er mere å anse som forskning og utvikling, vil det alltid ligge en historie bak. Så når jeg en gang selv blir lærer vil slike oppgaver bli gitt mine elever, sa Ida, og vi tilføyer at da kan vi regne med at vi også i framtida kan berikes av personlige beretninger hvor mennesker skriver ned sine egne fortellinger.

Oppvekst i forandring

Tekst av Ida Thomassen

Da jeg gikk på Vennesla videregående skole ble det tid for å skrive en elevoppgave med tittel «Min familie i historien». Den første tanken som kom var vel da at ingen i min familie har vel opplevd noe unikt og spesielt som ville være verdt å skrive ned?

Så under en familiemiddag hos besteforeldrene mine, nevnte jeg mine problemer med å finne emne, da mamma plutselig utbrøt. «Mor he jo budd i Storbrakkane», og dermed var frøet sådd. Jeg ville skrive historien om mor (mormor) da hun vokste opp på 1960-tallet og sammenligne med min egen oppvekst.

Underveis da jeg snakket med mor, kom det fram ting som jeg som vokser opp i dagens samfunn, har vansker med å forstå, og som understreker hvilken utvikling samfunnet har hatt i løpet av få år sett i et historisk perspektiv.

Jeg tror mor også synes det var gøy at jeg valgte å skrive hennes historie, for hvis hun fikk noen spørsmål og ble litt i tvil om hun husket riktig, tok hun kontakt med sin søster for å dobbeltsjekke.

Litt om 1960-tallet

På 60-tallet var det sterk vekst på de fleste områder i samfunnet. Velstandsøkning og nye måter å forbruke på. Optimisme og framtidstro, men også usikkerhet. Bygging av Berlinmuren i 1961, Cubakrisen og redselen for ny krig i 1962, og opptrapping av USAs krig i Vietnam. Vennesla hadde den gang rundt 7000 innbyggere, og bygda var en utpreget industribygd hvor ungdommen

ofte gikk ut av ungdomsskolen og rett i jobb for å tjene penger. Det førte til at det var mindre grad av videreutdanning i Vennesla enn mange andre steder.

I min oppvekst

I dag bor vi i et av verdens rikeste land, og levestandarden er skyhøy i forhold til da mor vokste opp.

Hunsfos fabrikker er nedlagt, Otra er ren, vi kan bade og fiske i ei ren elv, og Hunsøya hvor industrien rådde, er nå blitt et sted for handel og tjenester og nye virksomheter. Vi har fått nytt flott, prisbelønnet bibliotek, Vigelands Brug produserer verdens reneste aluminium og eies av Norsk Hydro, og Wallboarden er på børs.

Fortsatt ligger vi nok etter når det gjelder utdanning, men langt flere går nå videre og får seg høyere utdanning. I 1964 ble Vennesla, Øvrebø og Hægeland slått sammen til en kommune, og i tillegg til at det har funnet sted en rivende utvikling har innbyggertallet nå passert 15000, og Vennesla er en kommune som trekker til seg stadig nye som ønsker å bo i bygda.

Mor og meg

Mor, Sunniva Aabel, ble født i 1957 og vokste opp i Storbrakkane på Graslia, hvor nå helsesenteret ligger, mens jeg ble født i 2003.

Mor bodde i brakke 9 under det vi i dag ville kalt kummerlige forhold, men som slettes ikke var så verst på den tid. Mor hadde ikke så mange forventninger til seg selv og hva hun skulle bli, mens min oppvekst har vært preget av gode levekår.

// Helsesenteret ses litt til høyre for midten av bildet. Der lå de to Storbrakkane. Foto fra Hunsfos Historielags fotoarkiv. //

Trygghet både sosialt og økonomisk, men også med andres og egne forventninger om å bli til noe. Sosiale plattformer, globalisering, utvikling og likestilling har ført til store endringer selv om bare 50-60 år har gått.

Mors familie

I mors familie var de 5 søsken, hvilket slettes ikke var uvanlig, men det mest vanlige var nok 3-4 søsken. Da vi nærmet oss min tid, ble familiene stadig mindre, og da var det ofte barn som vokste opp som enebarn, noe som var uvanlig på mors tid.

Far i huset var familiens overhode og ganske streng. Han kunne også bli sinna, og det kunne vanke noen klaps på baken. Dette var slettes ikke uvanlig, og hjemme hos mor var det oftest guttene som fikk unngjelde, men mor kan huske at det også skjedde med henne.

Mor (Sunniva) husker at faren hennes hadde «makt» over hennes mor, men Sunniva var aldri bekymret, for moren kunne stå opp for seg selv når det var nødvendig.

Faren Aimar jobbet selvsagt på Hunsfos, mens moren Agnes var hjemmeværende. Jeg spurte mor

om hun kunne huske om det var noen forskjell på guttene og jentene, og det var det jo. Jentene fikk husarbeid, mens guttene ble tilkalt når det forekom noe litt mere fysisk.

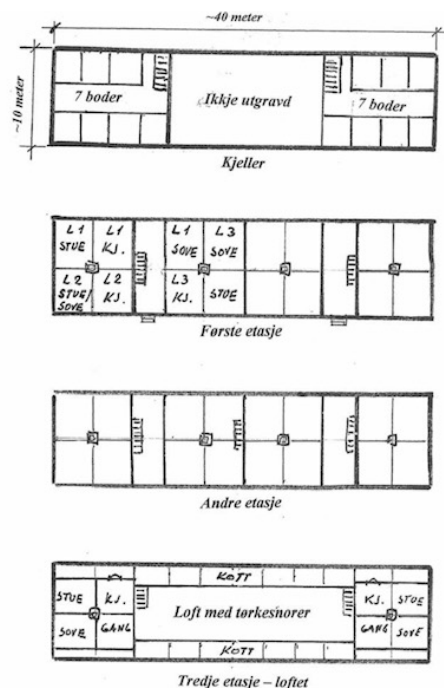
1950-tallet betraktes som gullalderen til husmødrene. Husmoren hadde ansvaret for å skape et ryddig og koselig hjem, en trygg oppvekst med masse kjærlighet til barna sine, og sørge for hvile og mat for mannen. Mannen skulle forsørge og ha ansvaret for familien økonomisk.

Jeg har vokst opp med en 4 år yngre bror, og mine foreldre ble skilt da jeg var 15, noe som er ganske normalt i vår tid. I følge statistikker var det 2600 par som skilte seg i 1966, mens det i 2020 var 9300. I dag blir det ofte sagt at 50 % av parene blir skilt, mens det var langt færre da mor vokste opp. I min oppvekst jobbet pappa veldig mye, og jeg husker at han var lite hjemme, bortsett fra i helger og ferier, mens mamma jobbet i barnehage. Og nå er hun eier og styrer i Harestua barnehage.

Når jeg så spoler tilbake, var det pappa som var «overhodet», mens mamma tok mere ansvar og var hjemme med oss. Maktforholdene var kanskje ikke like tydelige i min oppvekst, men jeg husker godt at de var der.

// Familien Larsen fotografert i storbrakka på 1960-tallet. Bak fra venstre: Edgard, Karsten, Agnes, Aimar, og Arild. Spølv mellom og Sunniva helt foran. Foto fra Sunniva Aabel. //

// Rominndeling Storbrakkane. Tegning: Trygve Jortveit VHL årsskrift 1999. //

Boforhold

Som nevnt vokste mor opp i Storbrakkane som hun selv alltid har kalt Hunsfosbrakkane. Brakkene ble bygget på 1920-tallet som boliger for ansatte på Hunsfos Fabrikker, og disse boligene gjennomgikk en del endringer fram til mor bodde der på 1960-tallet. Mor bodde der fra 1957 - 1971. Storbrakkane lå omtrent der helsesenteret ligger i dag. Det var to brakker, nr. 9 og nr. 10. Brakke nr. 9 ble kalt «Den gule paviljong», mens nr. 10 hadde navnet «Den røde mølle». De ytre målene på brakkene var ca. 40x10m, og de var helt like innendørs.

Mor fortalte – leilighetene i brakka besto av 4 rom (bilder har jeg ikke, så det vises med en strektegning fra et av historielagets tidligere utgitte årsskrifter.) Stue, kjøkken og to soverom. I det ene sov foreldrene sammen med de to minste barna, mens det andre var barnerom.

I de første årene hadde de ikke do innendørs, men måtte gå på utedo. Etter en tid kom det do i kjelleren. Mor husker godt at hennes storesøster synes det var helt forferdelig å gå på utedoen, men det var også skummelt å gå i kjelleren. Kjøleskap fantes ikke, så matvarene fikk plass i et skap på gangen. Vaskemaskin fantes heller ikke, men den kom jo senere.

En ting hun husker som et godt minne var at de var en av de første i brakka som fikk fjernsyn og bil.

Det er vanskelig for meg å sette meg inn i mors liv uten å få visse fordommer. «Hva gjorde dere for å holde dere rene? Hadde dere dusj?» kunne jeg spørre. Jeg ble litt sjokkert over mors svar, for hun hadde egentlig ikke noe svar. Hun måtte ringe sin storesøster for å få svar på spørsmålet mitt.

Sammen kom de på at bestemor hadde jo dusj, så det hendte de dusjet hos henne. Ellers skjedde vasking i ei sinkbalje på kjøkkenet, noe som sjokkerte meg. Jeg har selv vokst opp på Moseidmoen i et stort og flott hus, med kanskje 12 rom, men jeg var likevel misfornøyd til tider. Da jeg var yngre, hadde jeg alltid lyst på større soverom, med større seng og flere leker. Mor vokste opp i ei brakke med utedo, ingen dusj, uten kjøleskap og uten eget rom. Likevel forteller at hun var fornøyd med hvordan de bodde, mens jeg som hadde alt jeg noen gang kunne trenge, likevel kunne være utakknemlig.

Sosiale forhold

Under våre samtaler var mor veldig opptatt av leken de hadde. Det var mange barn i brakkene, og det var leken som gjorde at det var et godt sted å bo. Det var alltid noen å leke med, og hun beskrev

egentlig brakkene som en stor barnehage.

Mor fortalte også ting jeg synes var litt trist. Rett over gaten for brakkene lå det en stor flott bolig på denne tiden. Der bodde en av sjefene på fabrikken, sammen med familien sin. Barna der fikk ikke lov til å dra over veien for å leke. Grunnen var at brakkeungene visstnok ikke var fine nok.

Søsteren til mor gikk i klasse med en av disse ungene, og denne gutten møtte hun flere år senere på en klassefest. Da fortalte han at han veldig ofte hadde lyst til å gå til brakkene for å leke, men at det var kjipt at han ikke fikk lov av sine foreldre.

Mor hadde mange gøye historier fra oppveksten. En gang tok mor og ei venninne syklene sine for å rømme. Da dro de til Bjønnåsen, og der snakket de om at de aldri skulle hjem igjen. Men det endte med at de ble livredde da det begynte å mørkne, og da dro de hjem igjen. Triste minner har hun også. Hun hadde en kompis som døde. De lekte på isen en vinterdag, og han gikk gjennom isen og druknet.

Hun snakket også mye om en annen kompis, Paul Torkel, som hun deler mange gode minner med, og når de treffes igjen i dag, mimrer de og ler mye.

Steinen som er det eneste minnet som står igjen i dag, fortalte hun også om. Den står på venstre side av innkjørselen til helsesenteret. Der satt de og skrev bilnummer. Dag etter dag kunne de sitte der for så å sjekke hvem som hadde flest.

Mor hadde mye og fortelle om tiden i brakkene, og noe av det mest interessante var om hvilke forventninger man hadde til de unge i bygda. Mor visste tidlig at det ikke ble noe særlig utdanning på henne, og grunnen var nok dårlig økonomi. Hun forteller at det aldri var snakk om videre utdanning heller, selv om det nok var muligheter, som feks sykepleie, men at det store flertallet hun gikk sammen med på skolen ikke gikk videre, fordi det ble for dyrt for de fleste.

Når mor var på klassefest, spøkte de med at det aldri ble noe av henne, men at hun ikke tenkte på dette som negativt, og at hun ikke hadde følt at det var noe spesielt hun ikke hadde oppnådd.

Når mor forteller om gode minner fra barndommen, smiler hun hele tiden. Jeg så nok for meg at hun også kan ha dårlige minner, men at det er de gode hun formidlet til meg.

Når jeg så tenker tilbake på min egen barndom, så tror jeg det er her jeg finner mest likheter med mors. Jeg har mange minner om lek. Mange eldre tror og mener at vi alltid har vært avhengige av mobiltelefoner og internett, men det er jeg uenig i. Jeg husker dager vi ikke gjorde annet enn å sykle rundt og leke ute sammen.

Da jeg vokste opp merket jeg ikke noe til sosiale forskjeller, slik som mor nok gjorde. Jeg har vokst opp med en mamma, som har fortalt meg at alle mennesker er like mye verdt uansett økonomi, status, etnisitet, religion eller hudfarge.

*// Steinen er den bare kalt. I uminnelige tider har den ligget der. Og den gang Storbrakkane lå like ved, var steinen et samlingssted. Mellom steinen og gjerdet til venstre gikk veien hvor arbeidsfolk gikk på vei til jobb via hengebroa over elva. Steinen er midlertidig fjernet. Den blir tatt vare på og vil komme på plass igjen når utbyggingen i området er ferdig.
Foto: Øyvind Bakken. //*

// En del av Hunsfos Fabrikkers arbeiderboliger langs veien og de to Storbrakkane midt i bildet. Foto fra Hunsfos Historielags bildearkiv. //

I følge regjeringen.no så handler levekår om de ressursene den enkelte disponerer, og hvilke muligheter de har for å dra nytte av disse til å skape gode liv for seg og sine. Lavekår handler like mye om hvordan folk oppfatter at de har det, hvilke livskvaliteter de føler de har, og hvor lykkelige de føler seg.

Mor hadde nok dårligere levekår enn meg, men hun opplevde selv oppveksten som bra, og hun beskriver seg selv som lykkelig.

Størst forskjell er nok forventningene om hva hun skulle bli. Mor tenkte aldri på dette, mens jeg føler at mitt liv i stor grad handler om hva skal jeg studere og hva jeg skal bli. Jeg føler at folk rundt meg har store forventninger til meg. At jeg skal gjøre det bra på skolen, få meg utdanning og god jobb, og jeg kjenner nok på presset.

Konklusjon

Da jeg begynte på denne elevoppgaven om mor og meg, oppdaget jeg mye om oss begge. Jeg har oppdaget både forskjeller og likheter. Vi har begge følt på ulike maktforhold i familien, men det var mere likestilling i min oppvekst. Mor vokste opp med fire søsken, jeg med en. I hennes hjem hendte

det at de ble slått på baken med belte. Hadde det skjedd hjemme hos oss, hadde det nok kommet reaksjoner fra mennesker rundt oss. Boforholdene representerer nok de største forskjellene – her er det veldig få likheter. Det er «forferdelig» med slike boforhold hun hadde, kun 4 rom i en liten leilighet i en brakke sammen med mange andre familier, uten dusj og med utedo. Hos meg kunne vi kanskje hatt fire familier, hvis vi skulle levd noenlunde likt.

Vi har begge gode minner fra barndommen med mye lek og gøy. Hun hadde en bestevenn, det samme hadde jeg. Forskjellene på folk på mors tid gikk nok mest på økonomi. I dag er det mer fokus på etnisitet og levemåter. Forventningene til de unge har endret seg mye. Om dette er bra, kan diskuteres.

Jeg har fått nye erfaringer etter samtalene med mor, og det har vært en spennende oppgave. I utgangspunktet trodde jeg nok at det ville bli kjedelig, men det snudde ganske raskt. Jeg tenkte kanskje på litt bortkasta tid, jeg kjente jo alle i familien, men der tok jeg skammelig feil. Jeg fikk et helt annet syn på mor og på mange måter ser jeg mere opp til henne nå enn før. Hun er veldig god til å vise takknemlighet etter sin oppvekst. Mor ser det positive i sin tilværelse, noe jeg bør bli flinkere til.

// Her trampes det i Rønningsbakken. Det er mildt og det ser ut som dette bildet er fra før de siste utbyggingene. Legg merke til overrennet i det fjerne. Foto: Vennesla Historielags samling. //

// Dette er Rønningsbakken i all sin prakt. Vi har ikke dato for bildet, men det er mye folk i bakken. Det er det ingen tvil om. Foto fra Roald Omdal. //

Det må ha vært et vanvittig skue...

Tekst av **Odd-Inge Uleberg**

Vi skulle ha vært der i 1933 da 2000 mennesker valfartet til Rønningsbakken for å se på hopprenn og Setesdalsbanen hadde satt opp hele sju ekstravogner!

Du tror det ikke før du får se det, sier de på TV2. Denne historien er litt sånn. Det var det aller første landsrennet arrangert i Vest-Agder, ifølge skriftet som kom ut til Vennesla idrettslags 50- årsjubileum.

Egentlig var Rakkestadbakken den store hoppbakken i Vennesla på denne tiden. Dette var i en periode av Norgeshistorien hvor hoppbakker

nesten vokste opp fortere enn sopp ute i skogene. Det kom etter hvert bakker nesten overalt. I Rakkestad ble det investert over 10.000 kroner i en ny storbakke, og over 2000 kroner kom alene inn via idrettsmarkedene som Anne Honnemyr (senere Sjøholm) organiserte. Fabrikkene ga også, samt idrettslag i regionen. Helt fra Greipstad kom det penger.

Imidlertid var det noen milde vintre på 20- og 30-tallet. På grunn av dårlige snøforhold ble det litt få renn i Rakkestadbakken. Entusiastene i Vennesla jaktet derfor en mer snøsikker bakke. Øynene falt på en bratt nordhelling akkurat på eiendomsgrensa

«Da rennet begynte, kunne man vel regne med at der var fremmøtt mellom 1800 og 2000 i bakken.»

mellom Ruenes og Rønninga nordøst i kommunen. Du kan fremdeles se restene etter bakken 100 meter nede i vegen før Rønninga.

Fem års leiekontrakt med Gunvald Ruenes på Ruenes (far til Martinus). Tanken var en reservebakke, men allerede i 1921 var det stor dugnadsinnsats og stor utbygging. Bakken ble forbedret med over- og unnarenn og det ble bygget nytt hopp.

19. februar 1922 hoppet Martin Thorkildsen 30,5 meter og satte bakkerekord i Rønningsbakken. Både Vennesla Idrettslag, Oddersjaa og Skikretsen valgte denne bakken mange ganger – og bakken ble kjent som Venneslas hovedbakke.

I 1923 ble det ytterligere utbygging. Det var stadige utbygginger og på slutten av 20-tallet var Rønningsbakken et flott 40-metersanlegg.

2000 mennesker tok turen

Også foran det aller første landsrenn i hopp i Vest-Agder i 1933 var det om- og utbygging. Det var 11. og 12. februar landsrennet skulle foregå, det aller første landsrennet i hopp i Vest-Agder. Landsrennet foregikk med 17 kilometer langrenn på Moseid den ene dagen og hopprenn i Rønninga neste dag. I Vennesla gledet folk seg til rennet, mens mange andre var skeptiske. Det var mildvær og det måtte kjøres store mengder snø inn i bakken. Det ble lagt ned en enorm arbeidsinnsats på forhånd – en innsats som virkelig skulle betale seg:

Pressen skrev fra hopprennet:

«Det var den rene folkevandring i går middag langs Eikelandsveien og Rønningsveien – alle måtte jo opp å se landshopprennet i Rønningsbakken. Fra byen kom det ordinære 1.15-toget med syv boggyvogner, hvori befant seg mellom 500 og 600 mennesker. Langs veiene kom mengder med biler, private, lastebiler og rutevogner. Da rennet begynte, kunne man vel regne med at der var fremmøtt mellom 1800 og 2000 i bakken»!

Trygve i Rønninga forteller at hans bestemor Gunborg Marie Rønning (født Skripeland fra Iveland) og hans tante Anna Rønning laget store mengder kaffe, kakao og vafler før hopprennene – sikkert også dette rennet. Mange var oppom gården for å spise og få varmen. Om de tjente mye på dette, vites ikke. Vi tror vel at de tok noen øre – og hadde et samarbeid med idrettslaget.

I alle år siden har vafler og kaffe og gjestfrihet vært kjennetegn på Rønninga. Anna og senere Ruth videreførte tradisjonen med vafler og kaffe til alle som kom innom.

En utrolig dag!

Det må ha vært en utrolig dag denne februar dagen i 1933. Min bestefar, Ivar Rønning (far til Trygve, Åse, Martin og Inger-Marie) var 19 år under landsrennet. Tenk deg tenåring på en heiegård og så plutselig få besøk av 2000 mennesker. De var nok vant til en del folk under mange hopprenn, men dette må ha vært helt spesielt.

Vi må anta at folk kom på ski fra Eikeland, Verås, Honnemyr, Steinsland, Rosseland, Svaland og Ås i tillegg til alle som kom med tog og bil. Noe annet ville vært rart, begivenheten tatt i betraktning. Barn og unge flokker jo til olabilløp og Venneslamarsjen nå om høstene. De som var barn og unge den gang, har helt sikkert prioritert hopprennet.

Samtalene blant publikum kan for eksempel ha dreid innom Adolf Hitler som tre uker før hadde overtatt makta i Tyskland. 1933 var rett og slett et spesielt år både på verdensscenen og lokalt. Hopprennet var nok en begivenhet det gikk gjetord om i mange år. Vi snakker jo fremdeles om da Vindbjart slo Start 4-0 på Idrettsplassen for noen år siden. Vi var ikke særlig flere tilskuere da.

Og i juni 1933 kom storflommen – den største i manns minne, den som herjet hardt med både folk og fe og fabrikk og den vi fremdeles sammenlikner

alle andre flommer med. Min bestefar, Ivar i Rønninga, forteller at de rodde forbi der trevaren nå ligger.

Men vi må tilbake til hoppbakken. Jeg har fått god hjelp av Marit i Rønninga (Marit Wiik Rønning), Roald Omdal, Bjarne Grundetjern og Bjørn Bakken. De har skaffet og funnet mange gode opplysninger til denne artikkelen.

Brakk to ski-par på en dag

På Rønninga dro eldstegutten Olaf til Amerika i 1923 og han skal ikke ha hoppa i bakken. De to yngste brødrene, Toralf og Ivar, hoppa heller aldri i bakken. De to mellom hoppa en del, saman med kamerater på Eikeland og gårdene rundt. Hans (som senere drev kolonialbutikk i Ludefladen) og Einar (som senere drev kolonialbutikk på Dalane) hoppa mye i Rønningsbakken.

-Hans greide å brette to par ski på en og samme dag. Han må ha vært litt mer haussen i unge år, enn vi har trodd, for da han kom hjem, kom følgende fra faren, gamle Martin: «Du er lige nauden som du alltid he vore»!, forteller Roald Omdal, svigersønn til Hans.

Gamle Martin, som hette Olsen-Heia og tok navnet Rønning da han kjøpte gården i 1912, var en habil langrennsløper og sportsmann. Det er mange sølvpremier i skapet etter han, men om gamle Martin hoppa sjøl, vet vi ikke nå lenger. Han kan ha vært ganske nauden han også, for slekta ser ikke bort fra at han kan ha utfordret sønnene en gang imellom.

I alle fall satte han opp gavepremie sammen med Gunvald Ruenes. Bakken lå jo på grensa mellom deres eiendommer. Den ble gitt til beste V.I.L.-hopper i Rønningsbakken og tilfalt Andres Andersen til odel og eie.

V.I.L.s vandrepokal for beste hopper i Rønningsbakken gikk til Martin Thorkildsen. Han satte bakkerekord på 44 meter i 1933, 12 år etter han hoppa 30,5 meter samme sted. Andres Andersen og Knut Brødsjø hoppet 45 meter i samme renn, mens Magne Braathen hoppa 47 og senere 49 meter.

Lem over vegen

Tilbake til hoppbakken. I 1935 ble den igjen bygget om. Da ble hoppet bygget om og profilen endret. Bakken som hadde vært kjent som god å hoppe i, ble aldri den samme. Nå ble den rett og slett heller vanskelig.

Rønningsbakken var helt spesiell siden overrennet gikk over vegen og kulen var bygd opp i tre. Om vinteren la man faktisk en stor lem over vegen som en del av overrennet, og bilene passerte under i en slags tunnel. Når hoppinga var over for sesongen, fjernet man lemmen.

Etter krigen kom Granlybakken. Rønningsbakken ble passé. Etter hvert ramlet trekonstruksjonen sammen. I mange tiår lå restene igjen – og noe ligger der fremdeles. Oppe i heia kan du finne noen bolter, for eksempel. Folk fortsatte likevel å hoppe.

-Vi hoppa mye i Rønningsbakken. Det var jo rett ut, rett opp og rett ned. Men vi trente mye der, forteller Bjørn Bakken.

Han forteller at de laget låm over vegen, siden ovarennet var vekke. De hadde vakt sånn at ikke de skulle bli tatt av bil på vei ut hoppet. Bjørn tror de muligens kan ha hoppa helt inn på seksti-tallet. I alle fall hoppa de i bakken i 1959.

Bjarne Robstad vant et utvidet distriktsrenn i Rønningsbakken i 1935. Andre kjente hoppere som hoppa mye i bakken er: Ole Andersen, Willy Robstad, Bård Robstad, Notto Moseid, Alfred Vennesland, Rolf Voreland, Andres Bakken, Anders Bjørkås, Emil Reber, Th. Jeppestøl, A. Hansen, Alf Eriksen og Arnfinn Østerhus, står det skrevet i notater Marit Wiik Rønning har funnet.

Den endelige bakkerekorden skal ha vært 52 meter og ble satt av Magne Braaten fra Kongsberg. Men uoffisielt skal det ha vært hoppet opp mot 60 meter i bakken på Rønninga.

Hestesluffe ned bakken

Det mest dramatiske kan likevel tilskuerne ha stått for. Roald Omdal forteller at det var mye alkohol blant deler av publikum.

-Noen tilskuerne sendte en fra Vennesla utfor bakken i hestesluffe. Nede i bunnen stoppet sluffa brått og mannen fikk litt av en flytur. De sa etterpå at han aldri hadde klart seg hvis han hadde vært edru og stivere i kroppen, forteller Roald.

// Her ser vi den påbygde kulen, fyllinga i unnarennet og egentlig viser bildet godt hvor mye arbeid og hvor mange dugnadstimer som har gått med til å få en grei hoppbakke. //

// Mulig dette er gjengen som har snekret og utvidet bakken. Vi har dessverre ikke navn. //

Kaffihuset på Hunsfoss

Eiendommen Nordli

GNR 6, BNR 99

Tekst av **Harald Vennesland**

Fra Harald Vennesland har historielaget mottatt et notat om eiendommen Nordli. Artikkelen som følger nedenfor er en redigert utgave av dette notatet supplert med noen få opplysninger fra andre kilder som er angitt bakerst i artikkelen. Nordli, det karakteristiske huset ved foten av Danskehaugen har opp gjennom årene huset mange forskjellige virksomheter, og ikke minst: veldig mange mennesker har bodd her. Uthuset i høyre bildekant er nybygd, så bildet er tatt i 1928. I dag er det Raymond Bærø som eier huset, og den frivillige organisasjonen Mulighetenes Hus holder til her. Vi kunne for så vidt ha kalt artikkelen «Nordli – fra Mangfoldighetens hus til Mulighetenes Hus». Det var i dette huset jeg leverte tippekupongen for bestefar hver onsdag på 1950-tallet, og mine første sort/hvitt-filmer ble levert til framkalling hos fotograf Wiig som holdt til i husets andre etasje. Harald Vennesland vokste opp i dette huset sammen med broren Alf og foreldrene Borgny og Alfred Vennesland. Jeg-personen i det følgende er Harald Vennesland, og det er også han som har skaffet til veie bildene der annet ikke er angitt. – *Knut John Bakken* –

Kristiansanderen Ole Moe Damsgaard (1851-1940) kom til Vennesla som 26-åring i 1877, og han fikk arbeid ved Otterelvsnas Papirfabrik som da hadde vært i drift i to år. Virksomheten ved denne forløperen til Hunsfos Fabrikker opphørte etter få år, men Damsgaard som hadde skaffet seg en stor eiendom på Danskehaugen, livnærte seg med handelsvirksomhet en del år før han delte opp eiendommen og solgte ut tomter før han flyttet tilbake til Kristiansand.

Eiendommen Nordli blei skilt ut fra Damsgaards eiendom. Det skjedde i 1902. Det opprinnelige tomtearealet var 1835 m². Mot vest og nord var grensebyttene grove gråsteinsmurer. Om en graver litt under torva mot nord, finnes grensemuren mot Snekkerplassen hvor det var planlagt at papirfabrikken skulle bygges, men som en vet falt valget på Hunsøya.

Det var svensken Jonas Anderson (født 1869) som kjøpte tomte. Han var steinarbeider og bodde først på Beinstveit i Hægeland, deretter på Moseid. Han var gift med Tone (1867-1897), søster til min farfar Martin Th. Vennesland (1865-1944). Jonas og Tone giftet seg i 1895 og fikk sønnen Karl Alfred i 1896, men han døde av lungebetennelse samme året. Tone døde året etter av tæring. Jonas Anderson giftet seg på nytt senere, og under folketellingen i 1900 bodde han i arbeiderboligen nederst i Tvangsdalen.

Tomte blei kjøpt av Damsgaard for 3000 kroner, et betydelig beløp på den tida. Dersom en leser

panteboka, går det fram at Jonas Anderson nok hadde problemer med å håndtere beløpet. Han lånte av sine tidligere svogere Martin og Guttorm Andreas Vennesland. Sistnevnte var på denne tida disponent på Byglandsfjord Dampsag, og jeg antar at materialene til huset blei kjøpt derfra. Seinere ser det ut for at Anderson sleit med å få endene til å møtes. Nordli blei solgt på tvangsauksjon i 1923 til Olav A. Skisland for 26000 kroner. Skisland solgte eiendommen videre til farfar i 1927 for 32000 kroner.

Huset blei bygd av den kjente byggmesteren Karl Rakkestad for Jonas Anderson i 1907. Det har vært utallige virksomheter i huset, blant annet Kaffistova – stedet blei kalt «kaffihuset» i sin tid. Kaffistova hadde lokaler mot sør. Folketellingen i 1920 viser at tre damer betjente virksomheten.

Folketellingen 1910

Tellingen i 1910 viser at det i huset Nordli bodde 17 personer fast, mens to personer var på besøk: Landhandler Hans Andreassen Rakkestad bodde der med kona Ragnhild og tre barn. Jeg vil tro at han dreiv landhandelen i huset. Hans var bror til Karl som bygde huset. De to brødrene Karl og Hans Rakkestad kom fra husmannsplassen Rakkestad som lå nede i veien noen hundre meter sør for Nordli.

Videre finner vi Reidar Haddeland fra Fjotland, en ugift folkeskolelærer.

Bokhandler Klaus Unneland fra Sogn – han hadde trolig bokhandel i bygget.

Gerard Sanderød fra Ramnes, ingeniør på

// Huset til Martin Th. Vennesland ved Danskehaugen i 1942. Personen til venstre er Borgny Vennesland, mor til Alf og Harald Vennesland. Alf og Haralds tante, Hjørdis Bjerke, står helt til høyre. Mannen i midten er Martin Th. Vennesland. Til høyre i bildet kan vi mot himmelen skimte ei av vognene på taubanen som fraktet tømmer fra Ålefjær til Hunsfos Fabrikker. Foto: Arne Andersen Støa/Vennesla Historielags samling. //

papirfabrikk, bodde her sammen med kone, et barn og ei svigerinne. Kona var svensk. Så var det eieren Jon Andersen (tidligere skrev han seg Jonas Anderson), arbeider på papirfabrikken, med kona Marie og 6 barn.

Jeg må si at jeg ikke forstår hvor alle disse menneskene bodde og hvor lite kravstore de måtte være tatt i betraktning av at de for eksempel ikke hadde innlagt vann. Jeg har ikke hørt at det fantes brønn på eiendommen.

Lomkjøn Vandverk

så dagens lys etter at huset blei bygd. Statuttene for vannverket er beskrevet i en liten folder inneholdende 13 punkter:

Regler for Lomkjøn Vandverk.

1. Alle eiere har like rettigheter og samme forpliktelser overfor vandverket.
2. Anlægssummen der er tilveiebragt ved laan amortiseres ved at hver eier indbetaler til vandverkets kasserer en aarlig kontingent der erlægges kvartalsvis. Det staar tillige enhver eier frit at indbetale større afdrag eller hele beløbet.
3. Om nogen undlater at betale kontingenten til rette tid vil vandet til samme uten videre varsel bli afstengt indtil betaling sker.
4. Eiere av huse med over 3 familier betaler for 2 rettigheter.
5. Alle eiere har ret til fra hovedledningen at anlægge en stikledning af $\frac{3}{4}$ tommes rør med $\frac{1}{2}$ toms tappekraner, dog skal alle stikledningene være forsynet med en let tilgængelig stoppekran.
6. I tilfælde salg af eiendom hvortil hører vandrettighed, kan samme rettighed ikke fraskilles eiendommen.
7. Vand fra ledningen maa ikke anvendes til mekanisk drivkraft, eller andet industrielt øiemed, eller indretninger, der fordrer stedserindende vand (klosett etc.). Derimot er enhver eier forpligtet til at holde sine tappekraner godt pakket og lukket mellem hver tapning, samt holde den øvrige stikledning i god orden. Om saadant forsømmes, kan styret foranstalte samme istandsat paa eierens bekostning.
8. Da hensigten er at skaffe vand til husbruk skal eiere av større husdyrbesætninger, eller driver slagteri, vaskeri eller andet der vil foraarsage masseforbruk av vand, erhverve generalforsamlingens tilladelse dertil, samt betale en passende aarlig avgift.
9. Skulde det vise sig at bassinet kunne yde vand til flere huse, skal disse betale kr 190 for hver rettighed, og for de resterende ubebyggede 10 tomter tilhørende Vigelands bruk dog med fradrag av en $\frac{1}{13}$ del av erstatningsbeløpet kr 1025 – (se expr). Beløpene betales kontant

og fordeles og godskrives samtlige eieres conto. Salg av ny rettighed kan kun fuldbyrdes efter lovlig sammenkaldt generalforsamlings beslutning.

10. Eiere med en eller flere rettigheter i vandverket har kun en stemme i saker angaaende samme.
11. Der vælges et styre bestaaende av 5 medlemmer der inden sin midte vælger formand og kasserer. Formanden fører protokol over styrets forhandlinger og generalforsamlingens beslutninger, kassereren for kassa og hovedbok.
12. Hvert aar i januar maaned afholdes generalforsamling hvor kassereren fremlægger revideret regnskap. Samtidig foretas valg paa nyt styre.
13. Beslutninger der gjælder vandverkets stadige drift avgjøres med simpel stemmeflertal, men forslag til forandring av ovenstaaende regler maa bekjendtgjøres 14 dage før generalforsamlingen afholdes og fordres mindst $\frac{2}{3}$ av eieres stemmer for at bli gyldig beslutning.

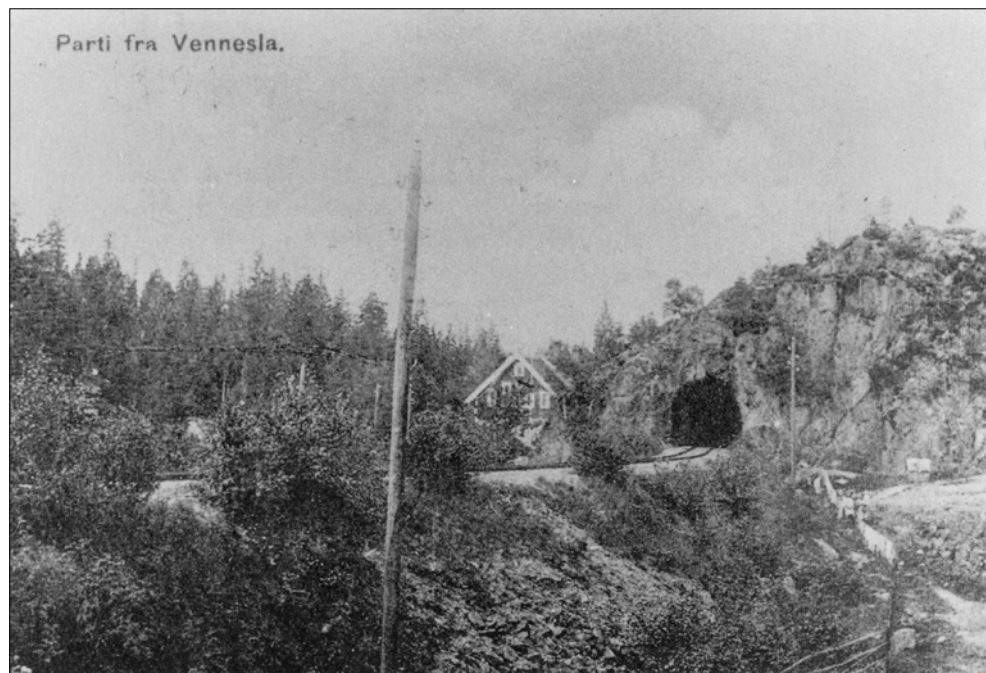
Ovenstaaende regler er av lovlig sammenkaldt generalforsamling vedtat den 7de november 1915. O.I. Qvarsten – H. Thorjusen – C. Isaksen – G. Tønnesen – O. Stormo

Jeg antar at hverdagen blei lettere for konene, spesielt med hensyn til klesvask – men jeg tror at elva likevel var eneste mulighet ved storvask.

Jeg husker ei historie som blei fortalt om Adolf Johansen som bodde på Hunsfosåsen noe innenfor tunellen til Setesdalsbanen. Han grov ned vannrør fra hagen nordenfor huset for hånd etter arbeid hele veien opp på fjellet. Han fikk lov til å legge røret på siden av sporet gjennom tunellen for så å gå opp til huset. For å komme fram til seg sjøl måtte han passere en flik av naboeiendommen mot nord. Eieren av denne eiendommen forlangte å bli koplet på ledningen med den følge at når denne brukte vann, fikk ikke Adolf Johansen vann i springen.

Som guttunger lekte vi ofte ved Lomtjønn. Vannverket besto av en vaier som var strukket over tjønna. På vestsida var det reist ei jernramme for å løfte vaieren. På østsida var vaieren boltet i fjellet. I denne vaieren hang et rør i barduner fra vaieren omtrent midt ut i vannet med en sil i enden. Det var tydelig at opplegget blei passet på, for vi blei ofte jaget bort. Jeg fikk også streng beskjed hjemme om at jeg skulle holde meg borte fra Lomtjønn. Så vidt jeg husker av sprenging av vanngrøfter langs riksveien, må det ha vært tidlig på femtitallet at vi blei koplet til det kommunale vannverket. Lomtjønn ligger 122,6 meter over havet, så det blei ikke det helt store trykket i kranene på Hunsfosåsen. Det blei sagt at ingen som hadde vann fra Lomtjønn fikk poliomyelitt (jeg vet ikke om det hadde relevans).

// Setesdalsbanens tunell ved Tvangsdalen. Hunsfossåsen til høyre i bildet. Tunellen ble sprengt bort i 1960 i forbindelse med omlegging av riksvei 365 som den het den gangen, i dag fylkesvei 405. Foto: Vennesla Historielags samling. //

Folketellingen 1920

Folketellingen viser at det pr. 1/12 1920 var 27 fastboende i huset. 28 var tilstede. Nummer 28 bodde på Kaffistova natt til 1/12, men opplysninger om ham har «ikke kunnet erholdes – Mannkjønn Handelsreisende Firma i Kristiania».

I første boenhet bodde eieren John Andersen (tidligere nevnt som Jonas Anderson) med kone Marie og 7 barn.

I andre boenhet bodde Kaffistovepersonalet, Inger Ljosland fra Iveland, husmor for kaffistova, Ågot Amalie Dahle fra Øvrebø, servererske i kaffistova, samt Marie Hansine Frøvik fra Oddernes, kokkepikere i kaffistova.

I tredje boenhet bodde Olaf Albert Skisland fra Iveland med kone Amanda Olivia og barn.

I fjerde boenhet bodde Bergitte Enersen, enke etter sliperimester på papirfabrikk og Maren Sofie Enersen fra Oddernes, sypike i kjølesøm.

I femte boenhet bodde Olaf Johan Marius Hansen, Tvedestrand, rørlegger, med kone Signe med et barn (min farfar var onkel til Signe f. Jacobsen).

I sjette boenhet bodde Otto Arstad, Trondhjem, papirarbeider, med kone Benny Kristine, Vennesla, med to barn

I sjuende boenhet bodde Oskar Albind Solberg, Baahuslæn, Sverige, fabrikkarbeider og Hermand Kristian Hansen, Birkenes, malermester.

Som tidligere nevnt skiftet eiendommen eier i 1923 fra Jon Andersen til Olav A Skisland. Skisland var nevnt i tellingen som «Kjører m/egen hest». Han dreiv transport med hest for Hunsfos Forbrukerforening som holdt til litt lenger ned i bakken der Knut Gautestad senere hadde butikken sin. Når Skisland begynte som slakter, vet jeg

ikke. Han kan ha startet i det små tidligere, for nede i kjelleren under sidebygningen sto restene av en røykeovn som endte i en etter mitt syn overdimensjonert skorstein. Vi reiv skorsteinen til under taket en gang på 1970-tallet. Så vidt jeg kan huske fortalte far (Alfred Vennesland (1915–79) at Skisland fikk bruke ovnen etter at farfar overtok huset i 1927.

Litt om nabolaget

Det var to hus mellom Nordli og Gautestad. På østsida av veien, mellom jernbanen og hovedveien, sto huset Borg (gnr.5/bnr. 28) tilhørende Sakariassen, damvokter fra Høvåg. I forbindelse med framføring av Sørlandsbanen blei huset demontert bord for bord og flyttet til toppen av Hunsfosbakken på Moseidmoen i 1937.

På vestsida blei det skilt ut ei tomt fra bruk nr. 5 i 1913 fra Knud Lunden til Emanuel Brendevand (gnr. 5/bnr. 34 Solplan). Huset han bygde blei solgt videre til Olaf Stokkeland i 1916. Stokkeland dreiv landhandel, men han gikk konkurs i 1922. Men han må ha fått ordna seg, for huset blei overtatt av Olav A Skisland på auksjonsskjøte i 1937. Her dreiv Amanda og Olav Skisland slakterforretning. Amanda holdt greie på krydderet som skulle i pølsene, og for øvrig var hun en engasjert dame, spesielt i Husmorlaget.

Skisland dreiv fram til 1954 da Arnold Larsen overtok. Samme året flyttet den kommunale skoletannlegen inn som leietaker. Huset sto klin ut i veien med dråpeskifer på taket uten rassikring, så når snørasene kom, havnet de midt ut i veibanen.

// Her er Arnold Larsen til venstre fotografert sammen med en kollega utenfor butikken som han overtok etter Skisland i 1954. Foto: Vennesla Historielags samling. //

Datter av Skisland, Mabel, må ha overtatt huset, og om jeg husker riktig, var Bjarne Robstad eieren da huset blei sanert rundt 1970. Det hørte også til et uthus som sto med møneretning nord/syd og som sluttet hvor veien gikk inn til Snekkerplassen.

Familien Vennesland

Farfar med familie flyttet fra Dalane gård til Vennesla i 1927 med kone Asta (1878-1963) og 5 barn. Den eldste dattera, Marit gift Hennig, flyttet senere til sine foreldre med sønnen Johan. Den eldste sønnen Thorkild emigrerte til USA i 1926 og var gift med ei norskamerikanerinne Solveig Rud.

Farfar hadde arbeidet på Hunsfos sammen med sin tvillingbror Guttorm fra de var smågutter. De hadde nok ikke mange valg. De kom fra småbruket Røllend. Faren deres (Torkel Thorkilsen 1823-1884) arbeidet på elva, og han dreiv også noe handel. Farens slekt kom fra Egelandssaa og Knudane. Deres mor, Maren Nesbakken Vennesland (1838-1926), var av Aamdalslekt. Det var noe jord og noen hundre mål skog på småbruket, men ikke på langt nær nok til å berge seg på. Det gikk bra med brødrene. Guttorm gikk underoffiserskole og kom tilbake til Hunsfos, da som materialforvalter. Han sluttet for å begynne som disponent på Byglandsfjord Dampsag. Det var faktisk Guttorm Vennesland som i 1898 tok initiativet til opprettelsen av sagbruket

// Tvillingbrødrene Martin og Guttorm Vennesland med det som skal ha vært de to første syklene i Vennesla. Bildet er trolig tatt i 1888. Brødrene var med på å stifte Vennesla Idrettslag og Vennesla Frilynde Ungdomslag. //

*// Min farfar Martin Th. Vennesland.
Bildet er tatt i 1905. //*

*// Min farmor, Asta f. Sørensen.
Bildet er tatt i 1905. //*

på Byglandsfjord. Guttorm var også fløtningssjef for Otra og Tovdalselva. Han endte opp på Fosbæk bruk i Lillesand. I tillegg var han også engasjert i eiendomshandel og politikk.

Brødrene var eneggede tvillinger og var uhyggelig like av utseende. De hadde også mye sammen privat. Guttorm var vel en av de første som hadde hytte på Hovden. Den lå ved Hartevatn på vei inn mot Breive. Her var brødrene ofte – tante Randi (1913-2011) var med for å koke og stelle for dem.

Farfar overtok Røllend fra sin mor. Hun ble enke i 1884. Farfar arbeidet på Hunsfos, og nå reiste han som tømmerhandler og tømmermåler før han tok arbeid på brygga i Kristiansand som ekspeditør (han kalte seg formand). Et av hans oppdrag for Hunsfos besto i å gå i dialog med grunneiere for erverv av grunn til taubanen fra Ålefjær til Hunsfos (1917-18). Han solgte Røllend i 1899.

I 1898 giftet han seg med Asta Sørensen fra Larvik. Hun var eldste datter i en reder- og skipperfamilie. Hennes far fraktet papir fra Kristiansand, og dattera Asta var ofte med sin far både til europeiske- og amerikanske havner. Det var moro å høre henne fortelle.

Farfar gjorde noen virkelig gode handler tidlig på 1900-tallet. Han etablerte sementfabrikk

i Tresse, eide området hvor A/S Kristiansand Nikkelraffineringsverk (Falconbridge, Kolsdalen) blei bygd i 1910. Dessuten eide han flere bygårder (bl.a. Gehebgården), gårder på Kjevik, Birkenes og Justvik (han solgte høy og korn til bryggeriet bl.a.). Han satt i formannskapet i Kristiansand i nærmere 10 år.

Etter en del flytting endte familien opp på Møllevannsveien nr. 1. Han fikk bygd Møllevannsveien nr. 8 med blokker fra egen virksomhet. Min far ble født her i 1915 som sistemann i en flokk på sju. Kvåle handelsskole holdt til her senere. Min mor Borgny (1915-1973) gikk på handelsskole her under krigen. Farfar kjøpte gården Dalane i 1916 hvor familien bodde til 1927. Familien hadde gode tider på Dalane.

Farfar hadde sammen med en lokal kjenning kjøpt to store gods i Sverige, noe som skulle ende ille for økonomien. For å innfri sine forpliktelser måtte han selge gården på Dalane. Som tidligere nevnt kjøpte farfar Nordli i 1927. Året etter løste han handelsbrev og åpnet landhandel. Dattera Ida (1907-1992), senere gift med Thorkild Grundetjern, arbeidet bak disken, mens Gustava Katerås (1903-1988) bestyrte butikken. Jeg husker det blei sagt at om et landhandleri hadde tjue familier som kunder, hadde det en ei grei inntekt (lurer på hvor mange som må til i dag).

// Min farfar, Martin Th. Vennesland, kjøpte gården Dalane mellom Krossen og Strai i 1916 og hadde den til 1927. //

// Arbeidere ved Vennesla sag og høvleri i nærheten av Støa ca. 1925. Første rekke fra venstre: Martin Reiersøl, Gustav Klepp, Sverre Nysten, Hans Berntsen, Emil Eriksen. Andre rekke fra venstre: Alf Berntsen, Arne Andersen (i Støa), Ottar Berntsen. Foto stillet til rådighet av Vennesla bibliotek/agderbilder.no. //

Vennesla Sag og Høvleri ble bygd i nærheten av Støa under 1. verdenskrig og var et aksjeselskap. Det var også knyttet en kassefabrikk til saga. Selskapet gikk konkurs i 1924, men Martin i spissen for et nytt aksjeselskap fikk startet opp driften igjen sammen med noen han kjente i Kristiansand, og han arbeidet som disponent for saga. Jeg husker det blei sagt at når tilgangen på tømmer var dårlig, hentet de opp søkinger som blei skåret for å bli solgt til god pris til møbelindustrien. Tidene var nok ikke riktige – det gikk dårlig. Sagbruksvirksomheten ble ingen god forretning, og saga med alt av materialer brant opp allerede 28 september 1932. Forsikringen var god, så ingen tapte penger.

Martin kjøpte sagbruk i Tvedestrand, nærmere bestemt i Sagesund. Ikke alle i familien var med på lasset. Farmor reiste litt til og fra, mens onkel Thorkild med familie dro med samt min far og Thorkild Grundetjern. De arbeidet på saga. Etterhvert overtok onkel Thorkild driften av saga. Min far traff den som skulle bli min mor, Borgny Bjerke, datter til forpakteren på Furøya i Tvedestrandsfjorden. De giftet seg i Dypvåg kirke i 1938.

Dagligliv på Nordli

Da farfar overtok huset i 1927 var det ingen uthus, så det var det første han satte i gang med. Tidligere var første etasje i fløyen innredet med utedoer og flere vedskjul. Denne etasjen blei bygd om til leilighet.

Det nybygde uthuset var fem ganger åtte meter, og det sto på betongvegger med støpt gjødselkjeller

med stor dør for å kunne tømme den enkelt. Under var det vedskjul samt plass til høns. Første etasjen hadde tre vedskjul, og på enden mot vest var det ikke mindre enn fire avlukker – to av avlukkene med to dohull – et lite og et stort. På tross av at vi hadde kort vei til papirfabrikk ble det benyttet avisapir. Mot vest var det låvebro med rekkverk (jeg ramlet utfør ei gang), og her oppe var det tørkeloft med masse klessnorer og en haug av klesklyper. Her blei det også oppbevart en del materialer. Det var vindu mot øst. Etasjeskillene, reisverk og delevegger var uhøvlet osp. Utvendig kledning var liggende, som på hovedhuset.

Under krigen blei det i det nordøstlige hjørnet bak uthuset bygd grisehus. Martin hadde høns, griser og sauer. Hønsene gikk fritt, mens sauene blei geleidet på dagbeite ned mot elva på vestsida av jernbanesporet til Hunsfos. Vi kalte plassene ved elva for Guttefjellane og Jentefjellane. Det var yndede badeplasser i min barndom. Jentene badet på sørsida og guttene på nordsida. Vi pleide også å fiske med «beide» ved Guttefjellane. De noe eldre guttene i min barndom hadde sjølbygde kanoer med utbankede fiskebolle-bokser av aluminium i baugen og akter.

Der hvor den nybygde kraftstasjonen står hadde vi det berømte Rabe. Her blei alskens søppel tømt i skjønn forening. Best husker jeg slakteavfall fra samtlige slaktere i Vennesla. Avfallet blei skyflet ubehandlet ut i elva. En av de eldre guttenes store hobby var å skyte rotter med salongrifle. Erlof Magnussen hadde rutinemessige skyteøvelser med hagla på Rabe. En annen populær syssel var å skyte tomfat på fossen med karbid og vann. Kommunen

// Bildet er tatt inne i gården mot fløyen i 1933. Bak til venstre ser vi uthuset. Fra venstre min far Alfred, fars svoger Kristian Peersen, (gift med tante Marie), tante Randi stående, så tante Ida (g. Grundetjern) sittende, og min eldste fetter Johan Hennig (sønn til tante Marit g. Hennig). Den luneste og beste plassen for en hagebenk. //

forsøkte å holde rottebestanden nede ved å legge ut rottegift. Når det blei kaldt om høsten trakk rottene til hus. Jeg husker at far en gang hadde fått ei rotte inn i et hjørne i gården. Han sparket etter den da rotta beit seg fast i lapsebretten.

Vi omtalte hagen som oppehagen og nede hagen. Den øvre hagen hadde sitteplass med benk og et bord som besto av ei stor skiferhelle. Sitteplassen var under to epletrær. Det var ikke murer mellom gårdsplassen og hagen – det var skrånende fjell. Her sto et kjempestort epletre som slapp eplene ned i gården. Jeg kan ikke huske at eplene blei plukka – tror de var mat til høns og griser. Oppe i hagen var det grønnsaker og et stort plommetre med store saftige gule plommer. Dessuten var det stikkelsbær, rips og solbærbusker. Og et herlig morelltre med svarte moreller. Og rabarbra.

Nede i hagen var det poteter og to epletrær, det ene med røde epler, det andre kalte vi griseepler. Jeg tror de gikk til grisen for de var nesten ikke menneskemat – de var kvinsure. Det var også to pæretrær, et med pærer som blei hermetisert og et med sommerpærer – søte og gode spisepærer som også var elsket av veps. I tillegg var det flere kirsebærtrær. Når vi plukket kirsebær, pleide vi å brette greiner for så å kaste de ned og spise kirsebærene nede på bakken. Det var dyp god jord nede i hagen. Vi brant også søppel nede i hagen – det gjorde vel de fleste som hadde muligheter til det.

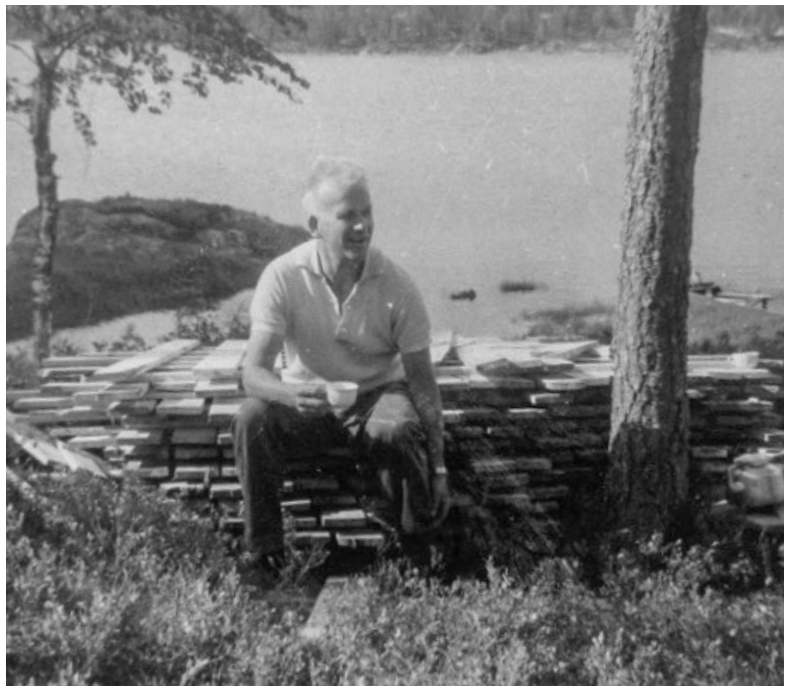
Etter at de giftet seg bodde foreldrene mine ved Idrettsplassen i Kristiansand. De leide en leilighet i Møllevannsveien. Min far arbeidet på Kolsdalen, og min mor jobbet som kokke på Eg sykehus. Som før nevnt gikk min mor på Kvåles Handelsskole mens hun var gravid med min bror Alf (1941-2019). Hun var ferdig med skolen i 1942, løste handelsbrev og overtok landhandelen samme år. Hun fikk hjelp av ei svigerinne fra Sagesund, Hjørdis Bjerke. Hun var gift med en bror til min mor. Noe jeg husker fra landhandelen var at Einar Aas (1932-51) var en habil visergutt som dessverre døde altfor tidlig. Jeg husker også at mor kokte all skillemynt etter stengetid under det store polioutbruddet tidlig på 1950-tallet.

Farfar døde av lungebetennelse på høsten 1944, 79 år gammel. Som nevnt var Martin og broren Guttorm eneggede tvillinger og ualminnelig like av utseende. Min bror Alf var 3 ½ år høsten 1944 og hadde vanskeligheter med å tro at farfar var død da Guttorm deltok i begravelsen.

Min far arbeidet bare sporadisk på butikken – han arbeidet for Betongbygg som forskalingssnekker. Han arbeidet også mye i omkalfatringen av det innvendige i huset. Det lå i kortene at de ikke ville drive butikken i all evighet. Når jeg tenker på de som bodde i huset i mine første leveår, var det ganske mange da også. Jeg kommer til 23 personer i alt. I tredje etasje mot nord

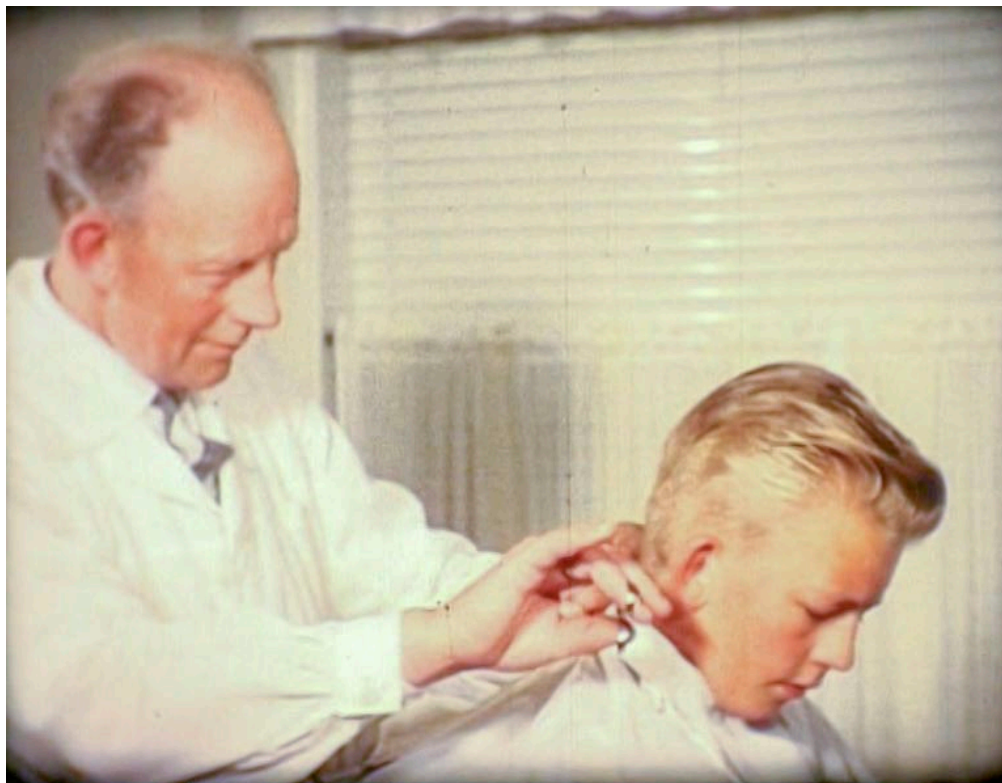

// Min mor Borgny Vennesland (f. Bjerke). Bildet er fra 1952. //

// Min far Alfred Vennesland. Bildet er fra hytta i 1964. Hytta ligger på et nes i Vågsdalsfjorden i Vegusdal. Her holder han på med det han likte best. Materialene er kledningsbord skåret på Kvarsteinsaga. Tømmeret kom fra tomte til min bror Alf. //

// Ingemann Andersen som kjøpte tomt av Asta Vennesland dreiv herrefrisørsalong i mange år. Her klipper han sønnen Bjarne. Klipp fra en av Olav Strandbergs Venneslafilmer. //

bodde Wilhelm Hanssen og kona Helvina. Wilhelm dreiv en papirhandel i lokalet mot sør hvor han også solgte enkle gaveartikler. Jeg husker at han spilte citter. Helvina var ei koselig lita dame. I tredje etasje mot veien bodde en fetter, Johan Hennig og kona Helga med dattera Britt. Marit, mor til Johan, hadde soverommet sitt i tredje, men hun bodde ellers i det daglige hos farmor. Hun arbeidet på systua på Høie. Hun kunne være ganske bisk. Mine foreldre, min bror Alf og jeg bodde i andre etasje i fløyen. I samme etasje mot riksveien bodde Henry Tang med kona Iris og sønnene Dagfinn, Johnny og Ove. I første etasje bodde Marie Kjeåsen med sine voksne barn Karna, Gerd og Trygve. Hun var enke og arbeidet på jernbanen. Så i andre enden i første etasje bodde Mathilde Jakobsen med dattera Astri og sønnen Omar.

Farmor solgte tomt mot veien til Ingemann Andersen i 1947. Jeg husker at jeg ikke likte det ettersom de beste eplene befant seg på den tomta. Nevøen til Ingemann, Odd Andersen, grov grøftene til ringmuren.

Fra landhandel til kafé og kiosk

Foreldrene mine søkte kommunen om kafébevilling med servering av middag. Ordfører Ole Jørgensen synes det var en bra ting, også plasseringen – kommunen trengte et spisested, og søknaden blei enstemmig vedtatt. Når så det blei søkt om salg av landsøl, gikk det gjennom mot fire stemmer. De voksne sa at det var mer alkohol i surmelka enn i landsølet.

Min far kjøpte eiendommen av farmor våren 1950. Det blei en del forandringer som følge av kafeen. Snekkerarbeidet utførte far sjøl. Det kom et påbygg til kjøkken inn i gården. Fløyen blei ominnredet, noen vegger blei flyttet og nye kom opp. Golvet i det som hadde vært landhandel fikk nytt dekke med noe nytt og moderne som de kalte marmoritt, Jeg antar det var ei sementblanding som blei slipt ned etterpå. På golvet i den sydlige delen blei de opprinnelige svarte og gule flisene beholdt. Det elektriske anlegget blei også oppgradert. Det var for små sikringer i det opprinnelige anlegget – kjøkkenet trengte mye mer strøm enn det gamle anlegget kunne yte. Det blei også lagt inn vannklosetter. Det store problemet var å føre rør fra kjelleren til septiktanken (tanken hadde far laget sjøl). Problemet var grunnmuren som var tykkere enn en meter. Enden på visa var at Robert Johansen og Harald Holberg blei tilkalt. De grov seg først ned, deretter boret og sprengte de hull i muren med dynamitt. Overvannet fra septiktanken gikk i rør og havnet ut mellom Jente- og Guttefjellet ved elva.

Den sydlige delen av lokalet blei rigget til kiosk. En brukte to innganger, en til kiosken og en til kafeen. Det var to kjellerlemmer som blei tettet. Lageret mot nord blei forvandlet til spise/oppholdsrom for pensjonærene. Far hadde innredet fire enkle rom med varmt og kaldt vann som Hunsfos og Wallboarden leide til servicefolk – svensker, tyskere og nordmenn. De fikk frokost, middag og smurt matpakke med kaffe på termosflaske. Det var fullt belegg. Lokalet blei også benyttet av den lokale bridgeklubben, årsmøter i flere klubber for ikke å snakke om resultatutregninger etter hopprenn (min

far var ualminnelig engasjert og interessert i skiidrett, og han var sjøl hoppdommer og mangeårig formann i skikretsen og dommerlauget).

Interiøret var preget av Wallboarden ettersom det var brystpanel bestående av oljeherdede plater som fikk et strøk med lakk. Over var det tapetsert i lys beige. Jeg antar at det i kafeen måtte være 8-10 lakkerte furubord med duker og jærstoler. Åpningstiden på hverdager var fra 0900 til 2200 – søndag åpnet kafeen kl.1300. Det var tydelig at behovet for matservering var stort. Maten var vanlig gammeldags middag, og rikelig – mor var raus med hva hun serverte. For å holde unna med alt arbeidet var det nødvendig med hjelp. Mor holdt seg ved grytene, mens hun hadde piker som serverte. Til hjelp på kjøkkenet hadde hun to lokale husmødre, mens en del av jentene var utenbygds fra. De som ikke var fra Vennesla bodde i tredje i fløyen mot vest. Noen av jentene giftet seg lokalt. Flinker mennesker!

Potetene blei innkjøpt lokalt. Om høsten kom potetene på traktorhenger og blei så skuffet inn gjennom et vindu på en tilpasset trakt. Halve kjelleren var full. Etter ei stund blei det innkjøpt og montert poteteskrellemaskin i kjelleren nær potetene. Før vi fikk maskinen blei potetene skrelt for hånd – jeg fikk 25 øre pøsen for poteter og 10 øre for gulerøtter for de var moro å skrelle. Jeg fortsatte å skrelle poteter etter vi fikk maskin – «øyene» måtte tas for hånd.

Et annet stort arbeid var smørbrød. Når det var overtidsarbeid på fabrikkene, var det vanlig at de som jobbet fikk smørbrød. Det kunne være snakk om flere hundre i slengen. Arbeidet på kjøkkenet var tredelt. Min far skar brødet for hånd og hadde på smør, og så dekket han til skivene med et klede. Som regel var det min mor som la på pålegget, og «bybedane» blei så transportert i pappesker til fabrikkene.

Et av vidunderne på kjøkkenet var oppvaskmaskinen. Den var av fabrikatet Brita, og det var skikkelige greier. Men den tørket ikke, så det måtte også gjøres for hånd – husker ennå min mors formaning om hvor en skulle holde bestikk og tallerkener.

I utvidelsen av kjøkkenet blei det montert en kjempekomfyr med fire plater. Ettersom tiden gikk var det et behov for ei avtrekksvifte, noe som blei innkjøpt og montert på veggen over komfyren. Jeg vet ikke hvem som hadde gjort regnestykket, men det var ikke bare damp fra komfyren og oppvaskmaskinen som fór opp gjennom veggen og ut – den dro også aske ut av ovnen ute i kafeen. Vifta blei værende og gjorde sin misjon – en bare trykket på startknappen for nesten samtidig å slå den av.

I tillegg til kafeen var det mye arbeid også i kiosken. Far var tidlig ute med tipping, faktisk en av de første på Sørlandet. Han hadde en enorm omsetning. Han hadde sjøl 12 rette et par ganger, så folk trodde han fusket. Husker godt en lastebileier på Kvarstein som vant stort og ofte. Han het Gunnar Heisel og hadde kallenavnet «Stampen» – en hyggelig mann.

Min far hadde leveringsavtale for ved til hele huset med en gårdbruker fra Iveland som hvert år fylte opp innkjørselen med ved, ikke bare en gang, men to ganger. Da var det ikke spørsmål om hva en guttunge hadde lyst til å bedrive. Veden blei trillet på trillebår (med jernhjul) så nærme uthuset som mulig for der å bli laget med harehus og det som fulgte med. På seinsommeren kom det to karer med medbrakt kappsag, ledningene blei hengt på strømlinje med ei bambusstang. De kappet veden og fylte vedskjulene. Om våren kom Thorkild Grundetjern for å kløyve det som var for stort for ovnsdørene og som var blitt liggende igjen.

I kafeen var det montert koksovner. De blei fyrt opp med tenneved fra appelsinkasser og druetønner. Druene fra Spania kom i tønner fylt med druer og granulert kork. Farmor fikk vedkassa på kjøkkenet fylt hver dag av meg, men hun skulle ikke ha noe vedbæring på søndager eller andre helligdager – det måtte gjøres i forveien. Veden blei stablet på aviser på ganga. Den jobben hadde jeg til jeg reiste i militæret. Vederlaget var kr 5,- per uke. Det var aldri snakk om lønnsøkning. Farmor åt risengrynsgraut hver lørdag, og det sto klar en tallerken til meg når jeg kom med veden. Jeg måtte ikke under noen omstendigheter skru på radioen hennes. Radio Luxemburg var helt utelukket.

Bakken opp til Danskehaugen blei håndskuffet av folk fra Hunsfos – snøen heiv de på lastebil som tippet den i elva nede ved brua over til øya. Vi kalte bakken for Martinbakken – veien inn med Borghild Lie og rundt hette Lilleveien. Det var noen store gutter som hadde klokker med stor sekundviser, så de tok tida på oss når vi sprang rundt Lilleveien.

Bakken blei for øvrig i 1956 gjort kjørbær for bil. Tidligere var det en mur som sperret for gjennomkjørsel ved huset til Toralf Andersen. Min far flyttet inn grensene sine ca. 1 meter langs bakken uten vederlag. Ivar Andersen var formann på gården og bodde i et av husene til Hunsfos. Han pleide ofte å kjøre en stor grå varebil, en GMC. En vinter kom bilen som en slede nedover bakken, fór over veien og havnet i gjerdet til jernbanen. Det var ei grøft mellom veien og gjerdet, så han måtte ha hjelp for å komme laus. Kona Anne skal ha uttalt: «Hvorfor gjorde du det Ivar?».

Vi pleide å sparke fotball på parkeringsplassen med mål mot muren, og om vinteren satte vi ei margarinkasse i bakken som vi brukte som hopp.

Når det kom bil, måtte kassa bort. Mange blide bilførere må vite.

Vi var velsignet med hund, en godslig og snill Newfoundlander med navnet Sonja. Hun elsket toppluer, og hun var stor. Det var mange smågutter med toppluer som holdt seg på hodet når de gikk forbi. Hun pleide å ligge inne i gården. Hun logret alltid, med ett unntak – det var når Grødum kom med hest for å hente skrellinger. Da var hun heilt rabiat. Grødum måtte varsle når han kom slik at far holdt henne inne – han hadde sparket henne en gang. Heilt omvendt var det når Gullborg Sjø på Folkets Hus kom. Sonja hørte henne langt ned i veien. Hun visste at det vanket en godbit.

I 1955 leide min far Edvin Isaksen og sønnene Engly og Elon til å forskale og støype de høye murene som står i dag. Det nye huset blei bygd av Leif

Hagen – John Hagen og Sagedal holdt i hammerne. Jeg husker godt kranselaget. Heile den øvre hagen måtte vike for huset som datter til min bror bor i i dag. Hun kjøpte huset av min bror og meg i 1996. Det blei sprengt fjell i bakkant, støypt mur mot fjellet, og framsida blei murt opp med ytong. Så vidt jeg husker var huset ferdig 1956/57.

Fotograf Wiig fra Sandnes innredet fotoforretning i andre etasje i stuene våre. Det var ikke mye bråk med han. Han var en stille og trivelig kar. Lørdagskveldene tilbrakte han på Hotel Savoy i byen, og han reiste hjem med siste ruta.

Avvikling, utleie og til slutt salg

Jeg er ikke kar om å huske når kafeen blei avviklet, men jeg tror det var i 1957. Min brors konfirmasjon blei holdt i kafélokalene. Min mor begynte å skranke

// Bildet er fra 1953 og viser «Sonja» sammen med min kusine Else Marie Bjerke fra Tønsberg. Damen med melkespanna som kommer ut fra kiosken er Ruth Winger (f. Omdal) gift med Leonhard (Leo) Winger. Deres eldste datter sitter i vogna. Brødrene Mangseth tilvirket sykkelstativene foran vinduene. //

// Her fra konfirmasjonen til broder Alf i 1955. Bildet er fra kafeen hvor det holdes stengt for anledningen. Alf sitter mellom foreldrene ved enden av bordet. //

allerede på denne tida. Det blei satt opp en vegg mellom kiosken og det øvrige lokalet som Erling Hetland i kompaniskap med Nodeland leide og dreiv handel med manufaktur. Dina Bergh arbeidet her for Hetland.

Foreldrene mine fortsatte driften av kiosken fram til 1964. Min mor blei alvorlig syk, så både min bror og jeg fikk spørsmål om vi ville overta, noe vi ikke ville. Karly Nordvold skreiv kontrakt på å overta. Seinere overtok han hele lokalet og utvidet til storkiosk – noe han virkelig lyktes med. Han dreiv virkelig godt og var en grei leietaker. Min far fikk jobb på lageret i pakkinga på Wallboardfabrikken, seinere i rambua på Hunsfos og til sist i vakta. Han trivdes godt på begge stedene, best på Hunsfos. Min mor døde i 1973. Min far tok kvelden 1979 – min bror og jeg overtok husene sammen.

Det hadde alltid vært en del hybler og leiligheter i huset. Det har blitt flyttet en del innvendige vegger ettersom tidene endret seg. Det var enormt mange dører som var i bruk eller var skjult under paneler. Når min far trengte ei dør til å forandre interiøret, var det helt unødvendig å kjøpe ny – det fantes ei dør som ikke var i bruk et annet sted. Hyblene og leilighetene var enkle, og leia var satt deretter. Det var pendlere fra bygdene rundt som bodde her mellom skiftene. Systemet virket slik at når en hybel var ledig, gikk ryktene på fabrikkene.

De som bodde der kom med forespørsel om ikke han eller han kunne få leie den ledige hybelen. Systemet gjorde at vi aldri hadde noen problemer med de som bodde der. Det var mange og trivelige mennesker som bodde her opp gjennom årene.

Kioskdriften gikk for fullt – Karly dreiv godt. Min far hadde skrevet lang kontrakt med Karly. Jeg husker ikke hvor lenge, men noen år før kontrakten gikk ut overtok Kristian Hollerud. Hollerud døde plutselig i 1986. Vi så ingen grunn til at vi ikke kunne drive sjøl, så enden på visa blei at konene våre, Marit og Ellen, overtok. Marit var med til jeg tok ut pensjon i 2003, mens Ellen og dattera Mette fortsatte et par år til. På slutten dreiv Mette alene. Mette solgte til to brødre Rønning med koner. Etterhvert endte det med at de solgte til Jan Petter Aabel. Alf og jeg solgte eiendommen til Raymond Bærø i 2010. Da hadde eiendommen Nordli tilhørt familien vår i 83 år.

Kilder

Digitalarkivet: Folketellinger for Vennesla 1891, 1900, 1910 og 1920.

Jørgen Aas: Glimt fra det gamle Vennesla.

Slekt og data – nettstedet Gravminner <https://www.slektogdata.no/gravminner/finn-en-grav>.

Vennesla kommune: Kommunekart.

// Brødrene Harald og Alf oppe i hagen på Nordli i 1945. //

// Harald Vennesland har i artikkelen foran beskrevet historien til eiendommen Nordli på Danskehaugen. Her ligger den dag i dag det karakteristiske huset som tilhørte familien Vennesland i mange år, og som opp gjennom årene huset mange slags virksomheter. Huset ble bygd i 1907 og kom i familien Venneslands eie i 1927. Harald Vennesland tar for seg husets historie fra det ble bygd til det ble solgt ut av familien i 2010. I dag er det Mulighetenes Hus som holder til her, og vi har fått Raymond Bærø til å skrive litt om dagens virksomhet i huset. Foto fra Raymond Bærø. //

Mulighetenes Hus

Av Raymond Bærø

I 2010 overtok vi bygget og startet en totalrenovering av leilighetene. I 2015 overtok vi leiekontrakten til Karly kiosk, og flyttet driften av Mulighetenes Hus til bygget. Mulighetenes Hus ble startet som en frivillig organisasjon i 2009. Organisasjonen har som mål å tilby hjelp og støtte for mennesker som er i vanskelige livssituasjoner.

Mulighetenes Hus startet i 2015 en kafé i næringsarealet i 1. etasje. Maten vi lager kommer hovedsakelig fra overskuddsmat gitt av butikker og bakerier i Vennesla og omegn.

Vi har også renoverert kjelleren som i dag brukes til undervisning, gruppeterapi, gratis bursdagfeiring, ungdomsklubb og annet sosialt arbeid. I dag sørger 70 frivillige og 4 ansatte for den daglige driften.

Det har vært viktig for oss å ta vare på det gamle bygget og fylle det med historie fra Vennesla. Interiøret er satt sammen av ting som andre har

sortert bort, og gjenstander fra industrien og kiosken er brukt i utsmykkingen. Vi har for eksempel montert en gammel pram fra Venneslafjorden på veggen. På utsiden har vi bygd en benk av en tralle som ble brukt til å frakte materialer mellom Grovane sagbruk og Setesdalsbanen.

Mulighetenes Hus har utviklet seg til å bli et bærekraftsenter som i tillegg til å jobbe med utenforskap og sosial bærekraft, også har en tydelig miljøprofil. Det å bevare det gamle bygget og heller oppgradere enn å bygge nytt, har vært et viktig prinsipp for oss.

De gamle hyblene for industriarbeidere er i dag hybler for studenter og videregående skoleelever. Hyblene og rominndelingen er omtrent den samme som før. En av hyblene er bevart slik den var opprinnelig. I dag inneholder bygget 8 små hybler i bofelleskap, 2 selvstendige leiligheter og næringsarealer i kjeller og 1 etasje.

// Kafeen i 1. etasje. Foto fra Raymond Bærø. //

// Kjelleren. Foto fra Raymond Bærø. //

// Utsikt over deler av Vikeland på slutten av 1990-tallet. Den dominerende wallboardfabrikken litt bak i bildet.
Foto: Arild Eriksen. //

Norsk Wallboardfabrikk A/S en hjørnesteinsbedrift blir til

Tekst av **Knut John Bakken**

Gleden var stor maidagene i 1945 da freden endelig kom til landet vårt etter fem lange og knugende år under tysk okkupasjon. Men hverdagens problemer trådte etter hvert fram – boligmangel og et skrikende behov for bygningsmaterialer var to av disse problemene.

Gjenoppbyggingen av landet stod for døra, og det ble foreslått og gjennomført en rekke tiltak. Et av de tiltakene som ble foreslått lokalt i Vennesla var etablering av en fabrikk for produksjon av trefiberplater . . .

Bygge- og anleggsvirksomhet under krigen

Andre verdenskrig brøt ut 1. september 1939 da Tyskland angrep Polen. Litt mer enn et halvt år senere, den 9. april 1940, ble Norge mot sin vilje trukket inn i denne krigen. Den tyske krigsmakten invaderte landet vårt, og etter kort tid hadde okkupantene etablert kontroll over vårt langstrakte fedreland. Dette var starten på fem lange år hvor trykket fra okkupantene førte til omfattende endringer, både for næringslivet og samfunnet for øvrig.

Som mye annet arbeid ble også det meste innen bygge- og anleggsvirksomheten lammet i

den første krigsmåned. Men etter hvert som krigshandlingene opphørte, ble det satt i gang et byggearbeid både av et tidligere ukjent omfang og av en annen art enn før. Sprengte bruer og ødelagte veier skulle gjøres farbare igjen, og Staten la beslag på relativt store arbeidsstyrker til dette sommeren og høsten 1940. Dessuten trengte okkupasjonsmakten en mengde brakker, og de satte straks i gang bygging av flyplasser og festningsanlegg. Entreprenører og arbeidere ble lokket med store fortjenester, og dels som følge av den omfattende ledigheten som var skapt av den alminnelige forvirringen umiddelbart etter okkupasjonen, var det forholdsvis lett å skaffe folk til denne nye virksomheten.

I 1939 var det sysselsatt 85.000 innen bygge- og anleggsvirksomheten landet sett under ett. Oppgaver fra Statistisk sentralbyrå viser at denne sektoren ble tilført store ressurser og nådde et maksimum på 147.000 sysselsatte i juli 1941.

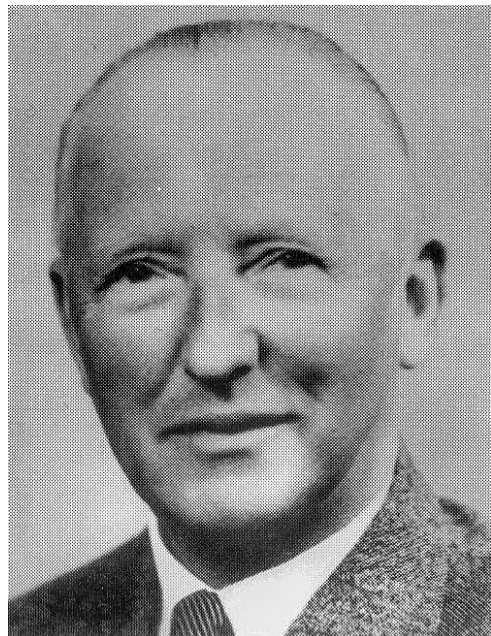
Bolig- og materialmangel

Arbeidslivet under krigen var underlagt en sterk regulering. Bygge- og anleggsvirksomheten ble sterkt prioritert av den tyske okkupasjonsmakten, men virksomheten var først og fremst rettet inn mot okkupantenes egne behov. Omfanget av overføringer av arbeidskraft mellom næringer var betydelig, dels basert på frivillighet, dels ved tvungen utskriving. Men veksten innen bygge- og anleggsvirksomheten var i det store og hele knyttet til militære formål, det vil si den var til okkupantenes fordel. Selv om det i 1945 var 50.000 færre sysselsatte totalt sett sammenlignet med 1939, økte som nevnt sysselsettingen innen bygge- og anleggsbransjen allerede det første krigsåret, og den forble høy i årene som kom.

I de fem årene Norge var okkupert var det så å si full stans i boligbyggingen – nesten all byggevirksomhet var i regi av okkupasjonsmakten – i 1942 arbeidet hele to tredjedeler av de sysselsatte i denne næringen i prosjekter knyttet til okkupasjonsmakten, og bygging for tyskerne la beslag på omtrent alt av bygningsmaterialer. Da freden kom var det derfor stor boligmangel over hele landet, ikke minst i Finnmark og de nordlige delene av Troms hvor tyskerne benyttet seg av den brente jords taktikk da de trakk seg ut av området i 1944. Landet skulle bygges opp igjen, men det var vanskelig å skaffe tilstrekkelig med bygningsmaterialer.

Olaf Rueness fikk en idé

I Vennesla sleit de selvsagt med de samme problemene – boligmangel og mangel på bygningsmaterialer. Men i tillegg til disse problemene var det også en betydelig arbeidsløshet i Vennesla. Festrusen som oppstod da freden kom hadde knapt lagt seg da Vigelands Brug stoppet

// Olaf Rueness (1891-1968). Foto fra boka «Agderskog». //

aluminiumsproduksjonen 28. mai 1945, og mer enn 300 mann mistet jobben. Mangel på råstoff, et nedslitt produksjonsanlegg og underlegenhet i konkurransen med langt større aluminiumsverk andre steder var bakgrunnen for at Vigelands Brug kastet kortene. Riktignok ble ca. 60 mann tatt inn igjen, og utover i 1946 og 1947 jobbet de med modernisering av fabrikk og overgangen til raffinering av renere aluminium, såkalt Super Purity Aluminium, men det er en annen historie.

Olaf Rueness var kontorsjef i Kristiansand Elektrisitetsverk fra 1936 til 1948. Rueness hadde tidligere vært kontorsjef ved Vigelands Brug, han kjente forholdene i bygda godt, og han så de vanskelighetene Vennesla fikk å stri med da den gamle, umoderne og nedslitte fabrikk ved Vigelandsfossen fant å måtte strekke våpen, og mange ble kastet ut i arbeidsløshet.

Det var tidlig i 1946 at Olaf Rueness fikk ideen om å starte en fabrikk for produksjon av trefiberplater i Vennesla. Dette produktet var relativt ukjent da Rueness lanserte ideen sin. Produksjonen var enkel. Råstoffet ble karakterisert som «mindreverdige virke», dvs. småfuru som ikke egnet seg som skurlast, samt bakhun og annet avfall fra sagbruk og stavproduksjon og løvtrevirke som det ellers var lite marked for. Noen ganger ble råstoffet også omtalt som «skrapvirke». Dette skrapvirket ble i produksjonen av trefiberplater hogd til flis som ble malt opp til tremasse og løst opp i vann. Deretter ble massen blant annet tilsatt limstoff og presset til «harde», «halvharde» eller «porøse» plater. I

tillegg til å utnytte det såkalte skrapvirket som det ellers var dårlige avsetningsmuligheter for, var hovedtanken bak ideen til Rueness selvsagt å skape nye arbeidsplasser, samtidig som tilgangen på bygningsmaterialer ville bli bedre. Jeg vet ikke om uttrykket var funnet opp den gang, men i dag kan vi i hvert fall kalle det en «vinn-vinn-situasjon».

Vennesla kommune kommer på banen

Olaf Rueness hadde ideen, men Vennesla kommune var rask til å ta grep om den. Det ble satt fart i planleggingen, og det var daværende ordfører i Vennesla, Ole Jørgensen, som på en pressekonferanse allerede 11. september 1946 la fram planene for den nye fabrikken som han mente ville bli av største betydning, ikke bare for Vennesla, men for hele Sørlandet.

De største vanskelighetene i forbindelse med etableringen av fabrikken var anskaffelsen av maskineri som måtte importeres fra Sverige. Importrestriksjoner og strenge bestemmelser om bruk av valuta lå langt framme i bevisstheten til myndighetene i de første årene etter krigen: Import fra utlandet og bruk av utenlandsk valuta skulle bare skje etter strenge prioriteringer og bare til tiltak som var viktige for landets gjenoppbygging. Men man

// Ole Jørgensen (1897-1966),
mangeårig ordfører i Vennesla og
stortingsrepresentant (Ap) for Vest-Agder.
Foto: ©Stortingsarkivet/Scanpix. //

klarte å tilsagn om levering av nødvendig maskineri og utstyr fra to svenske firmaer, AB Defibrator og AB Motala Mekaniska Värkstad, og Forsynings- og gjenreisningsdepartementet gav tillatelse til å innføre maskineri for 912.000 svenske kroner under forutsetning av at det i den nye fabrikken bare ble benyttet mindreverdige virke som råstoff.

På pressekonferansen ble det opplyst at de forberedende arbeidene på tomte ville bli startet opp allerede vinteren 1946-47, og at man regnet med å gå i gang med å reise fabrikkbygningen våren 1947. Driften skulle komme i gang om ca. to år. Det skulle imidlertid vise seg at denne framdriftsplanen var altfor optimistisk. Det var fortsatt en del hindringer som måtte håndteres, noe jeg kommer tilbake til.

Vennesla herredsstyre behandlet planen i lukket møte 28. oktober 1946. Vedtaket ble referert slik i Fædrelandsvennen neste dag: «*De to foreliggende kontrakter med a/b Defibrator og a/b Motala Mekaniska Värkstad godkjennes. Videre aksepteres a/b Defibrators tilbud av 9. desember 1945 på 4 defibratorer med tilbehør, alt under forutsetning av at kontraktene overføres til selskapet som er under dannelsen, og under forutsetning av fylkesmannens og departementets godkjenning i samsvar med kommuneloven. Vennesla kommune tegner aksjer i det nye selskap for et beløp av 100 000 kr.*» (En defibrator maler opp flis og annet trevirke til fiber).

Det ble oppnevnt et foreløpig arbeidsutvalg hvor skogeier Nils Robstad, Vennesla, ble formann. Øvrige medlemmer ble disponent i Agder Skogeigarkontor (seinere Agder Skogeigarlag) Storm Grieg og Olaf Rueness, som nå var blitt Vennesla kommunes industrikonsulent.

Skogbruket hilste planene velkommen

Disponent Storm Grieg i Agder Skogeigarkontor var helt klar i sin tale da han ble spurt om den planlagte fabrikkens økonomiske betydning for skogbruket i distriktet. Han mente at den nye fabrikken ville skape mulighet for rasjonell utnyttelse av skogbruksprodukter som tidligere hadde vært betraktet som avfall. «Skogbruket på Agder hilser den nye bedriften med glede», uttalte han.

God tilgang på råstoff

Våren 1947 var fylkesskogmester Finn Gløersen svært optimistisk med hensyn til tilgangen på råstoff til den nye fabrikken. Fabrikken ble planlagt for en produksjon på 10.000 tonn til å begynne med, men selv med en planlagt utvidelse til det dobbelte og seinere til 30.000 tonn mente Gløersen at det ville være god nok tilgang på råstoff innenfor fabrikkens forsyningsdistrikt. Det ble regnet med at forsyningsdistriktet ville være de to Agder-fylkene og vestre del av Telemark.

Selv om skogeierne ikke kunne forvente samme pris pr. kubikkmeter for mindreverdig virke som for vanlig skurlast, mente Gløersen at levering av mindreverdig virke likevel ville bli regningssvarende. Mye av det som kunne leveres til den nye wallboardfabrikken ville være biprodukter som kunne utsorteres fra den vanlige hogsten og derfor var mindre arbeidskrevende. Virket skulle hverken bakes eller kløyves, bare kappes i høvelige lengder for transport.

Gløersen var også opptatt av at leveransene til den nye fabrikken ville kunne føre til økt tynningshogst og til mer fjerning av topper og grove greiner fra hogstfeltene. Hvis slike topper og greiner som råtner seint ble liggende, ville det ofte forsinke veksten av nye trær. Økt tynningshogst og mer rydding av grovt avfall ville etter Gløersens mening ikke bare føre til økt inntjening, men også til at framtidsværdien av skogen økte.

Men selv om tilgangen på råstoff i utgangspunktet syntes å være god, var det mørke skyer i horisonten. Det skulle vise seg at det oppstod strid om råstoffet – en strid som kom til å bli behandlet i rettsapparatet og som kom til å vare i flere år.

Aksjetegning

Det foreløpige arbeidsutvalget nevnt ovenfor ble allerede i desember 1946 byttet ut med et interimsstyre bestående av ordfører Ole Jørgensen og skogeier Nils Robstad fra Vennesla, skogeier Anton Dahl fra Søgne, overrettsadvokat Per Knudsen fra Kristiansand og kontorsjef Olaf Rueness.

Det ble sendt ut innbydelse til tegning av aksjer i A/S Vennesla Wallboardfabrikk som var det foreløpige navnet på det selskapet som skulle opprettes. I innbydelsen ble det opplyst at det skulle tegnes aksjer for minimum kr. 3.000.000 – maksimum kr. 4.000.000.

Men så meldte vanskelighetene seg. Den norske Creditbank som opprinnelig hadde garantert for 1,25 mill. kroner i lån reduserte garantien til 500.000 kroner, og det var ikke tilstrekkelig til at man kunne løse ut maskinene fra de svenske leverandørene. Selv om skogeierlagene og flere skogeiere tegnet aksjer, viste det seg snart at tegningen ikke gikk som forventet. Man klarte ikke å skaffe den nødvendige kapital. Selskapet vendte seg så til skipsreder Martin Mosvold for om mulig å få økonomisk bistand derfra.

Mosvold overtar

Martin Mosvold var kjent med Vennesla og folkene der fra før. På 1920-tallet dreiv han i noen år en landhandel i det huset hvor Hans Liebermann i 1929 etablerte sitt bakeri som ennå eksisterer

på samme sted. Før han kom til Vennesla hadde Martin Mosvold startet et seilskipsrederi i hjembyen Farsund, men det gikk konkurs i 1923. Mens han ennå oppholdt seg i Vennesla fikk han kjøpt noen brukte tankskip fra England, og da startet han i 1927 et nytt aksjeselskap som var kimen til det store Mosvold-konsernet. Flere av hans venner i Vennesla tegnet da aksjer i dette nye selskapet, og dette var trolig noe av bakgrunnen for at Vennesla kommune nå henvendte seg til Mosvold for å få hjelp til å finansiere den planlagte fabrikken.

I april 1947 måtte Vennesla kommune vedgå at man ikke maktet å reise tilstrekkelig kapital ved offentlig aksjetegning. Minimumskapitalen på 3.000.000 kroner ble ikke nådd, og det ble ført forhandlinger med A/S Mosvold Shipping Co. som da tilbød seg å bygge fabrikken for egen regning under følgende forutsetninger:

1. Vennesla kommune ordner med gratis tomt ved Vikeland jernbanestasjon.
2. Kommunen sørger for at A/S Mosvold Shipping Co., Farsund, kan overta driften av fabrikken mot å skrive ned anleggskapitalen med 90 % mot rederiets inntekt.

Dersom punkt 2 ble gjennomført, ville kommunene Farsund, Oddernes og Kristiansand tape skatteinntekter, og for å bøte på dette ble det bestemt at Vennesla kommune skulle dekke disse tapene ved å bruke 50 % av de skatteinntektene kommunen ville få fra den nye fabrikken fra og med første driftsår. Denne overenskomsten kommunene imellom ble godkjent av finansminister Erik Brofoss 25. juni 1947.

Nå trodde en at de fleste hindringer var ryddet av veien. A/S Mosvold Shipping Co. hadde forpliktet seg til å bygge fabrikken så snart som mulig, og arbeidet kunne dermed settes i gang så snart tomtespørsmålet var løst. Men det skulle vise seg at det fortsatt ville oppstå problemer som måtte håndteres.

Strid om tomt

Justisdepartementet godkjente i august 1947 Vennesla herredsstyres vedtak om å stille gratis tomt på Vikeland til disposisjon for A/S Vennesla Wallboardfabrikk. Med tanke på framtidig skoleutbygging hadde kommunen tidligere ervervet ei tomt i Vigelandsmonen fra Vigelands Brug. Den gikk under navnet «skoletomta». Men denne tomten var ikke på langt nær stor nok – det måtte skaffes 60-70 mål i tillegg,

Året før, i 1946, hadde Stortinget vedtatt en ny lov – loven 1946 nr. 17 av 19/7-46 inneholdt bestemmelser om ekspropriasjon til byggeformål. Loven gav også mulighet til at det eksproprierte området kunne tas i bruk straks og før erstatning

var fastsatt. Dette hadde selvsagt sin bakgrunn i at landets gjenoppbygging måtte komme i gang så fort som mulig og uten at tidkrevende rettsprosesser eller andre hindringer ble lagt i veien.

Etter anmodning fra Vennesla kommune hadde Forsynings- og gjenreisningsdepartementet den 6. august 1947 gitt Vennesla kommune rett til å kreve tvungen avståing av et areal på 60-70 mål fra A/S Vigelands Brugs eiendom til bruk for den planlagte fabrikk. Og den nye loven kom da til anvendelse for aller første gang da Torridal herredsrett den 13. oktober 1947 behandlet saken om Vennesla kommunes ekspropriasjon av tomt til A/S Vennesla Wallboardfabrikk. Ekspropriasjonsskjønnet ble holdt i Vennesla herredshus under ledelse av sorenskriveren.

Siden man her skulle anvende en helt ny lov for første gang, var det ikke til å unngå at herredsretten måtte bruke mye tid på tolking av lovens bestemmelser og i stor grad gå tilbake til lovens forarbeider. Jeg foretrekker å la juridiske detaljer og spissfindigheter ligge og nøyer meg med å referere følgende skjønnsbeslutning:

Saksøkeren Vennesla kommune kjennes berettiget til å erverve til eiendom et areal på ca. 62 dekar fra A/S Vigelands Brugs eiendom i Vennesla, med påstående bygninger m.v., alt i henhold til Forsynings- og gjenreisningsdepartementets ekspropriasjonstillatelse av 8. august 1947 og overstemmende med takstforutsetningene – mot innen 2 – to uker etter at skjønnet er blitt endelig å betale til A/S Vigelands Brug i samlet erstatning kr. 207.000 samt saksomkostninger kr. 250, og Rudolf Rasmussen i samlet erstatning kr. 300.

Beløpet til Rudolf Rasmussen var erstatning for den tidligere husmannsplassen Bakken som måtte rives da fabrikk ble bygd.

Men Vennesla kommune gav seg ikke med dette. Formannskapet fant at erstatningsbeløpet på kr. 207.000 var urimelig høyt og fattet enstemmig vedtak om å kreve overskjønn. Dette vedtaket ble godkjent av herredsstyret, og saken gikk dermed videre til behandling i rettsapparatet. Men før jeg går videre med dette, skal vi se at arbeidet startes opp.

// Wallboardfabrikken under bygging. Huset midt i bildet tilhørte Rudolf Rasmussen og måtte rives. Bak i bildet ser vi plassen Holberg som lå ved foten av Metteshei. Den ble revet noe seinere – også det på grunn av fabrikkens plassbehov. Foto: Arne Andersen Støa. //

// Husmannsplassen Holberg ved foten av Metteshei måtte også rives for å gi plass til den nye fabrikk. Foto fra Tormod Kaarigstad. //

Kaarigstad fikk jobben

Entreprenørfirmaet M. Kaarigstad A/S, Kristiansand, ble hovedentreprenør for anlegget. Allerede i september 1947 ble spaden, eller rettere sagt gravemaskinen, satt i jorda. Forsynings- og gjenreisningsdepartementet hadde gitt tillatelse til at det kunne settes i gang forberedende arbeider på tomte så langt det kunne skje uten bruk av byggematerialer, og det var slikt arbeid som ble satt i gang i september 1947.

Men det hastet med å komme i gang med selve byggearbeidet, og på møte i herredsstyret 12. januar 1948 ble det enstemmig vedtatt å sende en inntrengende henstilling til myndighetene om å få tillatelse til å sette i gang. Det ble vist til at kontrakten vedrørende skatteforhold mellom kommunene Farsund, Oddernes, Kristiansand og Vennesla og A/S Mosvold Shipping Co. var godkjent, valutatilsagn ble gitt allerede i 1946, det var bestilt maskiner for 4,5 mill. kroner, det var betalt 1,5 mill. kroner i forskudd, og de første maskinleveransene skulle skje allerede i mars 1948.

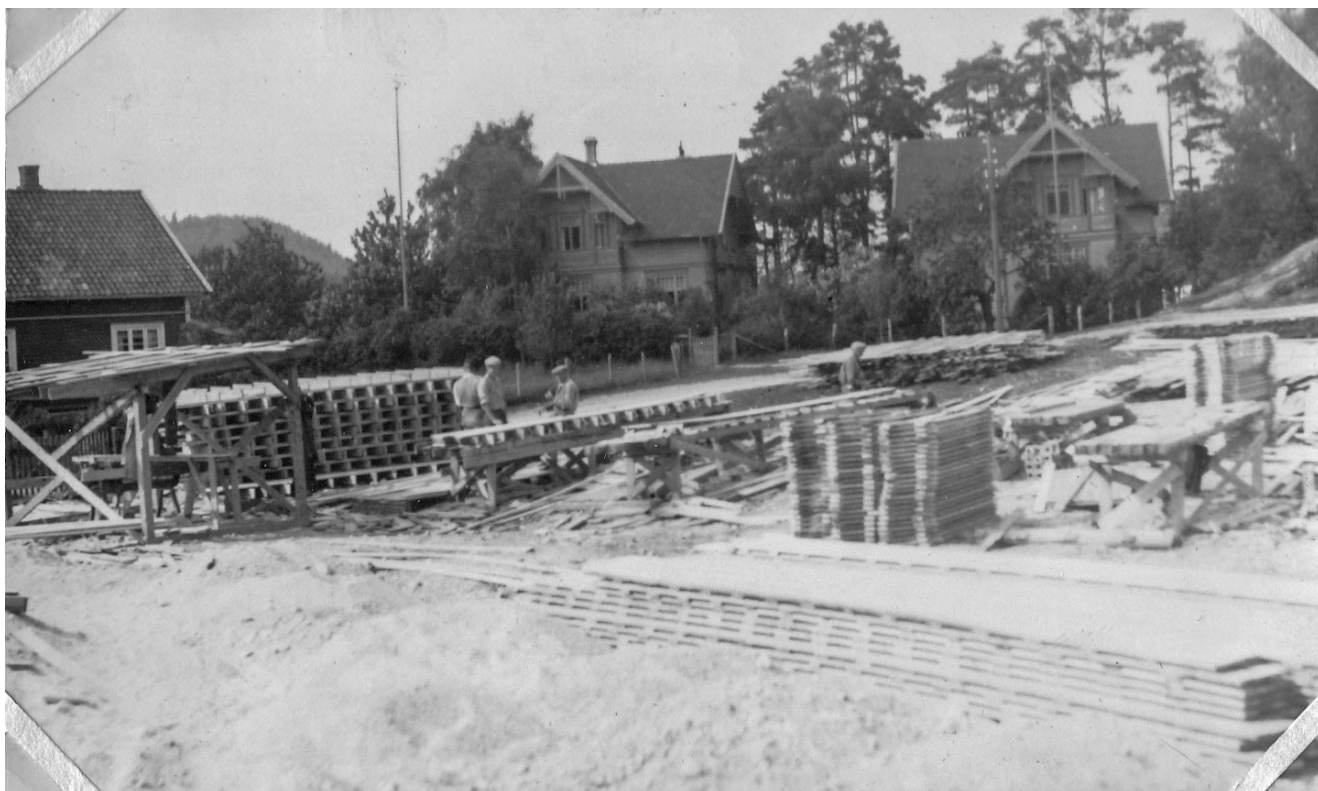
Det nye selskapet ble endelig registret, og da med navnet Norsk Wallboardfabrikk A/S. Arbeidet med å reise fabrikkbygningene kom med myndighetenes tillatelse i gang i februar 1948.

Men tomtestriden var ikke over

Vigelands Brug forsøkte å få stanset det arbeidet som var igangsatt, men like før jul i 1947 ble begjæringen om stans i arbeidet avslått av lagmannsretten. Vigelands Brug gav ikke opp. Skjønnsrettens avgjørelse som gav Vennesla kommune rett til å ekspropriere tomt til den planlagte fabrikk ble appellert, og i april 1948 var det klart for en ny runde i lagmannsretten.

Driften ved Vigelands Brug ble som nevnt stanset kort tid etter tyskernes kapitulasjon, men nå var ombygging og modernisering i gang med tanke på å raffinere renere aluminium enn før, og det ble fra bedriftens side hevdet at de trengte arealene selv på grunn av utvidelser av virksomheten. Mens kommunen på sin side hevdet at det var mer enn nok arealer selv om det måtte avgis 60-70 mål til wallboardfabrikken. Denne rettsrunden endte opp med at lagmannsretten stadfestet Torridal herredsretts dom. Det vil si at kommunens rett til å ekspropriere 60-70 mål fra Vigelands Brugs eiendom ble stående.

En måned senere ble det fastsatt ved overskjønn at den erstatningen som Vennesla kommune skulle betale til Vigelands Brug, opprinnelig 207.000 kroner, ble satt ned til 192.000 kroner. Fastsettelsen av erstatning for ulemper påført A/S Vigelands

// Her ses to av de tre funksjonærboligene til Vigelands Brug som ble sjenert av støy, røyk og lukt da wallboardfabrikken kom i drift. Huset helt til venstre er den tidligere husmannsplassen Hannevig som måtte vike plassen ved en seinere utvidelse av fabrikk. Foto fra Tormod Kaarigstad. //

Brug ved ekspropriasjonen skulle utså til et seinere skjønn.

Men tomtestriden endte ikke her. Det skulle bli et par runder til, og for å gripe fatt i dette må vi først tilbake til 1943. Vennesla kommune ervervet da en tomt fra Vigelands Brug ved Holtet i nordenden av Vigelandsmonen. Denne tomte som var på ca. ni mål, var tenkt til framtidig utbygging av kommunal skole når bruksskolene til Vigelands Brug og Hunsfos Fabrikker ble nedlagt. Tomta fikk navnet «Vikvang».

Vigelands Brug reiste 15. juni 1948 sak for å få stoppet byggingen av wallboardfabrikken. Begrunnelsen for søksmålet var at det i skjøtet ved overdragelsen av tomte i 1943 ble påheftet en klausul om at tomte skulle brukes som skoletomt. Påstanden var at dersom tomte hadde blitt solgt til industrireising, ville prisen ha vært en helt annen. Det ble fra saksøkers side krevd at byggingen skulle stanses mens saken pågikk. Og Vigelands Brug fikk faktisk medhold: Torridal herredsrett ledet av dommerfullmektig Munthe-Kaas tok saksøkers påstand til følge, og Vennesla kommune ble pålagt å stoppe byggingen av wallboardfabrikken.

Imidlertid appellerte Vennesla kommune, og få dager senere avsa Torridal herredsrett kjennelse om å gi oppsettende virkning for dommen om å stoppe byggingen. Saken skulle til lagmannsretten, og byggingen fortsatte.

Men så skjedde det at Vigelands Brug trakk anken, og saken ble ordnet i minnelighet. For å oppnå dette vedtok Vennesla kommune på møte 1. november

Vigelands Brug reiste 15. juni 1948 sak for å få stoppet byggingen av wallboardfabrikken. Begrunnelsen for søksmålet var at det i skjøtet ved overdragelsen av tomte i 1943 ble påheftet en klausul om at tomte skulle brukes som skoletomt.

1948 å betale inntil 14.000 kr. for å få fjernet klausulen om at tomte skulle brukes som skoletomt. Kommunen sa seg videre villig til å dekke Vigelands Brugs saksomkostninger. Nok en hindring var forsert og byggingen kunne fortsette.

Riktignok dukket det noe seinere opp nok et par stridsspørsmål mellom de to partene – det dreide seg om tomtetegnsen langs inntaksdammen til Vigelands kraftstasjon, og erstatning for øvrige skader og ulemper som først ble synlige etter at fabrikken var kommet i drift. Vigelands Brug krevde erstatning for den verdiforringelsen som var oppstått ved at deres eiendom var splittet opp i arealer som ikke var sammenhengende. Dessuten mente de at de tre funksjonærboligene som lå nær wallboardfabrikken allerede kort tid etter oppstart av produksjonen ble sterkt sjenert av støy, røyk og lukt, og hvis produksjonen seinere ble doblet eller tredoblet ville de tre husene bli ubrukelige som menneskeboliger.

Det kunne ha blitt aktuelt med en ny runde i rettsapparatet, men sommeren 1951 ble også disse spørsmålene løst i minnelighet, og dermed kunne disse stridighetene legges til side.

Vondt blod?

Skapte tomtestriden vondt blod mellom Vigelands Brug på den ene sida og Vennesla kommune og Norsk Wallboardfabrikk på den andre sida? Jeg kan ikke gi noe helt sikkert svar på det spørsmålet, men jeg kan heller ikke se at alvorlige uoverensstemmelser har blitt stilt til skue i offentlighetens lys.

Jeg vil tro at det neppe oppstod et alvorlig problem, i hvert fall ikke av varig karakter. Riktignok hadde dommerfullmektig P. Munthe-Kaas i Torridal herredsrett og kommunens advokat Jens Haugland (senere justisminister) gående en kortvarig polemikk i Fædrelandsvennen i sakens innledende fase, men den uenigheten som da kom til uttrykk ser ikke ut til å ha funnet grobunn hverken i kommunen eller de to industriselskapene.

Som en liten kuriositet her kan jeg nevne at Vigelands Brug og Norsk Wallboardfabrikk på 1980- og 1990-tallet hadde felles bedriftsidrettslag som de kalte for Vige/Wall, og det kan vi vel ta som et tegn på at det var et greit forhold mellom de to bedriftene. Som en litt større kuriositet, som absolutt ikke fortjener noen plass i historiebøkene, vil jeg likevel nevne at jeg på 1980-tallet var med på å stifte bedriftsidrettslaget til min daværende arbeidsgiver Kristiansand Elektrisitetsverk (KEV). Vår aller første fotballkamp med det nye bedriftsidrettslaget i KEV ble spilt mot Vige/Wall på Solsletta idrettsplass like ved Agder fjernhjelpelir i Tveit. (Vi vant 3-1).

Lokalisering

Da Industridepartementet gav konsesjon til å bygge en trefiberfabrikk i Sør-Norge, var det flere som glefset etter det beinet, blant andre eieren av Kammerfoss Brug ved Kragerø. Men også på Agder var det flere interessenter, blant annet i Aust-Agder, og det oppstod selvsagt diskusjoner om lokalisering. Imidlertid sørget den største pådriveren, Olaf Rueness, sammen med ordfører Ole Jørgensen, Vennesla kommunes kontorsjef Jakob Nygaard og stortingsrepresentantene Gabriel Moseid (Bondepartiet) og Aasmund Kulien (Ap) for å overtale departementet til å legge fabrikk til Vennesla.

Valget av Vennesla var ikke på noen måte tilfeldig. Her var det et betydelig antall arbeidsløse og derfor god tilgang på arbeidskraft, tilgangen på råstoff fra distriktet var god, den aktuelle tomte lå greit til rette for jernbanetransport både av råstoff inn og ferdige produkter ut, fløtingselva Otra lå like ved, det var kort avstand til utskipningshavn og ikke minst god tilgang på spillkraft: Tilgangen på elektrisk kraft ble betydelig forbedret da Vest-Agder Elektrisitetsverk (VAE) satte i drift Skjerka kraftstasjon i Åseral i 1932, og den ble ytterligere forbedret da KEV i 1949 ferdigstilte og satte i drift det første byggetrinnet i Iveland kraftstasjon. Riktignok var det noen som bemerket at den nye fabrikk ville bli liggende i VAE's forsyningsområde og at en ikke uten videre kunne regne med å motta kraftleveranser fra KEV. Men det kunne løses ved samarbeid mellom VAE og KEV.

Samarbeid om levering av spillkraft

Og slik ble det. KEV's direktør, Axel Oftedahl, rykket 14. mars 1947 ut med følgende uttalelse rettet til redaktøren i Fædrelandsvennen:

Deres ærede blad inneholdt i går en artikkel om den nye Wallboardfabrikken i Vennesla. I overskriften er anført «Kristiansand Elektrisitetsverk får levere spillkraft for kr. 300.000 årlig.»

I den anledning vil jeg gjerne få henlede oppmerksomheten på at Vennesla ligger utenfor Kristiansand Elektrisitetsverks kraftforsyningsområde. Det er Vest-Agder Elektrisitetsverk som forsyner Vennesla med strøm, men ved overenskomst mellom de to verk har man foreløpig den ordning at kraften til Vennesla Elektrisitetsverk uttas fra kraftledning mellom Kringsjø og byen.

Imidlertid er alle interessert i at all ledig kraft i størst mulig utstrekning anvendes til erstatning for importert kull, og man har derfor visstnok forutsatt at dampproduksjonen i den nye fabrikk så vidt mulig skal gjennomføres ved hjelp av elektrisk kraft. Det vil i tilfelle dreie seg om spillkraftlevering.

Sådan levering antas – når tiden kommer – å bli ordnet ved vennskapelig forhandling mellom de to verk.

Allerede i 1947 ble en overenskomst mellom KEV og VAE vedtatt av Kristiansand bystyre og Vest-Agder fylkesting. Denne overenskomsten som ble gjort gjeldende fra 1. april 1950 hadde bestemmelser om en rekke samarbeidsforhold, bl.a. om

// Fabrikken er fortsatt under bygging, men leveringen av råstoff har allerede begynt. Mye av det kom med jernbanen. Foto fra Tormod Kaarigstad. //

// Iveland kraftstasjon ved Skajåevja i Otra. Første byggetrinn stod ferdig i 1949, og mye kraft fra denne stasjonen ble levert som spillkraft til Norsk Wallboardfabrikk A/S. Foto: KEVs samling. //

spillkraftleveringen til den nye fabrikken på Vikeland. I overenskomstens § 3 heter det: *Spillkraftleveringen til den opprettede Wallboardfabrikk i Vennesla kommune deles mellom partene med en halvpart på hver. Hvis den ene part ikke kan eller ønsker å levere sin del, er den annen part berettiget til å levere den del som den første part ikke ønsker å levere.*

I mars 1949 ble en 4,5 meter høy transformator som veide 18 tonn transportert med jernbane til Hunsfos Fabrikkers sidespor nord for Vikeland stasjon. Der hvor sidesporet krysset hovedveien ved Tjovemoen ble transformatoren lastet over på en såkalt «bjønn», ei kraftig tralle. Denne ble så trukket av en kraftig beltebil langs veien til Snekkerplassen. Her på Snekkerplassen, like nord for Danskehaugen, fikk vi så den transformatorstasjonen som står der den dag i dag. Transformatorstasjonen fikk en viktig oppgave når det gjaldt levering av spillkraft til wallboardfabrikken, og med dens sentrale plassering så å si midt i bygda ble den viktig også for levering av kraft ut på Vennesla Elektrisitetsverks fordelingsnett.

Byggeperioden

Problemer med den offentlige aksjetegningen og uenighet om løsning av tomtespørsmålet til tross, grunnarbeidene på tomta ble som nevnt satt i gang i september 1947, og selve byggearbeidet startet opp i februar 1948. I slutten av oktober

1948 var ca. 55 mann i arbeid på anlegget, og ca. 80 % av hovedbygningen var kommet under tak. Under ledelse av en svensk montasjeleder var arbeidet i gang med å montere den 240 tonn tunge hydrauliske pressen fra Motala Verkstad AB.

Men det skulle vise seg at det også ble lagt hindringer i veien når det gjaldt selve byggearbeidet. Arbeidet ble atskillig forsinket ved at det bare var gitt byggetillatelse for selve hovedbygget. Byggetillatelse for viktige underavdelinger manglet – det var ikke gitt tillatelse til å bygge kjelehus, renseri og verksted. Etter planen skulle disse nødvendige byggene stå ferdig samtidig med hovedbygningen, men byggetillatelse fra Industridirektoratet lot vente på seg, og dermed oppstod det betydelige forsinkelser.

Tidlig i november 1948 antydte Olaf Rueness at anlegget da var ca. 6 måneder forsinket, men like før jul samme år var han likevel optimistisk. Anlegget hadde fått tildelt et foreløpig kvantum bygningsmaterialer og forventet ny kvote på nyåret. Arbeidsstokken ble økt til nærmere 100 mann, og Rueness uttalte håp om at produksjonen kunne starte på ettersommeren 1949.

Men det lå flere hindringer i veien. På forsommeren og utover sommeren 1949 ble det mangel på sement. Ikke fordi det ble produsert for lite av dette viktige produktet, men det var mangel på

// Byggingen av wallboardfabrikken er i gang. I bakgrunnen ser vi det gamle huset i Holtet og Vikeland bedehus. Opp til venstre en av funksjonærboligene til Vigelands Brug. Helt til høyre det huset som Gustav Høidahl kjøpte av Vigelands Brug i 1958. Foto fra Tormod Kaarigstad. //

// Dette bildet er tatt i oktober 1948. Det jobbes med taket på fabrikkbygningen. Foto fra Tormod Kaarigstad. //

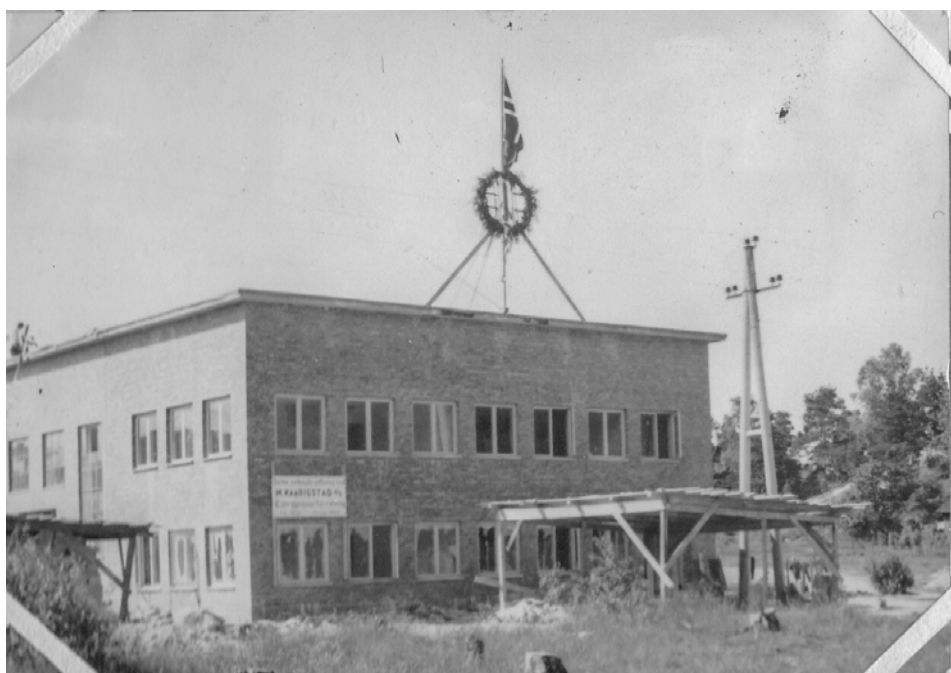
// Også dette bildet er tatt i oktober 1948. Her ser vi at de har kommet godt i vei med fabrikkens hovedbygning. Til venstre i bildet ser vi huset i Holtet og Vikeland bedehus. Foto fra Tormod Kaarigstad. //

fartøyer som kunne frakte sementen rundt i landet. Rasjoneringen av sement hadde blitt opphevet, og salget steg så kraftig at lagrene rundt omkring i landet gikk tomme. Det gikk med spesielt mye sement til gjenoppbyggingen av de delene av Nord-Norge som tyskerne la i ruiner da de trakk seg tilbake derfra i 1944.

På wallboardfabrikken manglet de sement sommeren 1949, og arbeidsfolkene ble sendt på ferie. Dette skapte selvsagt ytterligere forsinkelser i arbeidet med å ferdigstille fabrikken, og Rueness' håp om produksjonsstart på ettersommeren forsvant i det blå.

*// Lørdag 18. juni 1949
er kransen reist på
hovedbygningen til Norsk
Wallboardfabrikk A/S. Vi
ser litt av Holteheia til høyre
i bildet. Foto fra Tormod
Kaarigstad. //*

*// Her ligger M/S «Jylland»
til kai i Kristiansand på
1950-tallet. I bakgrunnen til
venstre ser vi den høye pipa
ved Falconbridge Nikkelverk
som det het den gangen.
Foto fra Internett. //*

Et spesielt kranselag

Selv om det var mange hindringer i veien, gikk det framover med byggingen av fabrikken. Lørdag 18. juni 1949 ble kransen satt opp på hovedbygningen. Og det skulle holdes kranselag påfølgende onsdag, det vil si onsdag 22. juni. Det å holde kranselag betyr ikke på noen måte at bygget er ferdig. Kranselaget blir etter gammel tradisjon holdt når bygget er under tett tak.

Kranselaget skulle vise seg å bli litt spesielt. Festlighetene skulle foregå om bord på M/S «Jylland», en båt som i etterkrigstida gikk i fast

rute mellom Kristiansand og Hirtshals. Mange sørlendinger husker nok denne båten, og det er vel også en del som har fått føle sjøsyke om bord på vei til eller fra Hirtshals.

Det er jo ikke hverdagskost at kranselag for fabrikkbygninger blir feiret til sjøs. Når det skjedde i dette tilfellet, har det selvsagt å gjøre med at fra 1937 til 1965 ble A/S Kristiansands Dampskipsselskap drevet av A/S Mosvold Shipping Co. i Farsund, og det var det selskapet som på dette tidspunktet eide M/S «Jylland», og som vi har sett ovenfor var det Mosvold som i realiteten sørget for det økonomiske grunnlaget som gjorde det mulig å bygge wallboardfabrikken.

Kranselaget foregikk i strålende sol og idylliske skjærgårdsmiljøer. Om bord var det ca. 200 gjester – arbeidere, funksjonærer og ledelse ved wallboardfabrikken. I fulle drag nøyte de den fire timer lange turen, maten og naturomgivelsene. Stemningen var den aller beste, og skipsreder Torrey Mosvold (sønn til Martin Mosvold) ble hjertelig hyllet da han holdt festtalen. Han ville gjerne ha sett at det var faren Martin Mosvold som stod i hans sted, for det var først og fremst han som gjennom mange år hadde hatt kontakt med Vennesla og venneslafolk, og det var han de kom til og ba om hjelp til å finansiere fabrikken.

Prøvedriften kommer i gang

De møtte mange hindringer på veien de som gikk i bresjen for å få etablert den nye wallboardfabrikken, det oppstod stadig forsinkelser, og produksjonsstarten måtte utsettes flere ganger. Men så, endelig – den 12. mai 1950 kom de første platene ut av pressa – produksjonen var i gang! Det var jo tale om prøvedrift til å begynne med, men driften stabiliserte seg etter hvert, og etter et par måneder ble det produsert 30-40 tonn plater i døgnet. Da var ca. 90 mann i arbeid på tre skift.

Trefiberplatene, eller wallboardplatene som de straks ble hetende, var ved oppstarten av fabrikken først og fremst tenkt til det innenlandske markedet. Landet var jo under gjenoppbygging etter krigen. Men fabrikken fikk tillatelse til å eksportere noe med tanke på å opparbeide et utenlandsk marked som ville bli viktig på sikt. Den første utskipningen av 40 tonn plater til utlandet fant således sted allerede i slutten av juli.

Offisiell innvielse av fabrikken

Torsdag 14. september 1950 ble Norsk Wallboardfabrikk A/S offisielt innviet. Ledelsen i A/S Mosvold Shipping Co., eieren av den nye fabrikken, var til stede sammen med en rekke innbudte fra kommuner og næringsliv. Omvisningen på bedriften var særdeles vellykket og gav et levende inntrykk av at det her var opprettet en fabrikk av virkelig

store dimensjoner. Det var skapt en fabrikk som ville få stor samfunnsøkonomisk betydning ved bl.a. å utnytte mindreverdig trevirke og avfall fra tradisjonelt skogbruk og omdanne det til fullverdige produkter.

Under en etterfølgende middag om bord i M/S «Jylland» var det naturlig nok en rekke taler. Flere sentrale personer som hadde hatt framtrekkende roller i prosessen med å etablere den nye fabrikken fikk sin fortjente andel av den verbale hyllesten som talerne delte ut. Dette gjaldt selvsagt Martin Mosvold som kom inn og finansierte det hele, men rosende ord ble også tildelt ordfører Ole Jørgensen, stortingsrepresentant Gabriel Moseid, entreprenøren Martin Kaarigstad, fylkesskogmester Finn Gløersen, direktør Storm Grieg, og ikke minst direktør Olaf Ruess som hadde vært en utrettelig kraft gjennom hele prosessen. Entreprenør Kaarigstad rettet en takk til bedriftens ledelse og til alle arbeiderne som hadde vært med på å bygge fabrikken.

Det er verdt å merke seg noe at det direktør Ruess sa i sin tale. «Det har stått strid om denne fabrikken», sa han, «og det har vært motstand og kritikk». Videre: «Det er mange restriksjoner på næringslivet i vårt land for tiden, mange av dem er sikkert også påkrevd, men for folk som skal starte noe nytt byr de på store vanskeligheter. Ofte var vanskelighetene så store at man var fristet til å legge ned hele arbeidet, men i dette tilfellet ble resultatet godt takket være heldige omstendigheter og forening av samarbeidsvillige krefter».

Ordinær drift

Da den offisielle innvielsen av fabrikken nå var foretatt, må vi vel kunne si at den ordinære driften var i gang. De fleste av de arbeiderne som hadde vært med på å bygge fabrikken gikk over fra anleggsvirksomhet til fast arbeid i fabrikken.

Driftshistorien til Norsk Wallboardfabrikk A/S er ikke temaet for denne artikkelen. Det får andre ta seg av. En gylden anledning er jo bedriftens 75-årsjubileum som kan feires i 2025. Kanskje bedriften selv kan ta initiativ til at denne viktige hjørnesteinsbedriften i Vennesla får sin velfortjente driftshistorie beskrevet?

Før jeg avslutter denne artikkelen er det et par saker jeg vil nevne selv om de egentlig hører til i driftshistorien, nemlig forurensningsproblematikken og en strid om råstoffet som oppstod mellom wallboardfabrikken og Staten.

Forurensning

Problematikk knyttet til forurensning dukket faktisk opp allerede i februar 1949 mens fabrikken ennå var under bygging. Wallboardfabrikken ville få en del avfall fra produksjonsprosessen, i hovedsak dreide det seg om svært finmalt fiber, og de hadde søkt om å slippe dette avfallet ut i Otra.

I Kristiansand kommune ble dette ikke godt mottatt. På denne tida hentet kommunen deler av sitt drikkevann fra Otra. Vann ble pumpet opp fra elva i nærheten av Sødal. Vannet ble pumpet opp i Bervannet, og derfra ble det tappet ut gjennom et renseanlegg ved Dalane i nærheten av Kristiansand Jernstøperi, hvorefter det ble sendt ut i vannverkets fordelingsnett. Jeg husker selv at dette vannet var av heller dårlig kvalitet da vi drakk det i drikkefontenen i skolegården ved Kristiansand Katedralskole. En kjent venndøl, Engly Lie, var innlagt som pasient på sentralsykehuset en gang i denne perioden og ble budt et glass vann. Han skal da ha svart: «Nei takk, dette vanne' vil æ'kje ha. Æ he dråkke det ei gång før!»

Kristiansand kommune protesterte mot de omsøkte utslippene fra wallboardfabrikken. De hadde erfaring med at utslippene fra Hunsfos Fabrikker førte til avleiringer i elvebunnen, avleiringer som skapte grunnlag for en voldsom algevegetasjon. Ved flommer og økende strømmer løsnet disse algeforekomstene i store flak og skapte store problemer ved pumpeanlegget ved Sødal, i tillegg til at den illeluktende massen skapte utrivelige forhold langs elvebredden helt ned til elvemunningen. Det ble hevdet at dersom det i tillegg kom utslipp fra wallboardfabrikken, ville dette ytterligere forsterke disse ulemperne. Utslipp av fiber fra treforedlingen skapte problemer også for laksefisket. I en tidligere rettssak mot Hunsfos Fabrikker ble det uttalt at laksegarnene kunne se ut som flettverksgjerder

etter å ha stått ute i elva ei natt. Også fra rettighetshaverne til laksefisket ville det bli reist protester mot ytterligere utslipp av fibermasse.

Etter at fabrikken ble satt i drift ble det i desember 1951 reist erstatningssøksmål mot fabrikken. Oppsittere i nærheten klagde på støy, røyk og lukt. Nesten et år seinere, i november 1952, ble fabrikken frifunnet: «Visse ulemper må en finne seg i et industristrøk som Vikeland» ble det sagt.

Forurensningen av Otra på grunn av diverse utslipp fikk sin endelige løsning etter at det ble lagt en industriledning fra Vennesla til Byfjorden ved Kristiansand. Industriledningen ble åpnet av daværende miljøvernminister Thorbjørn Berntsen 26. juni 1995.

Støy og forurensning til luft har vel vart ved noe lenger, kanskje er problemet der fortsatt, men det er i så fall en del av driftshistorien.

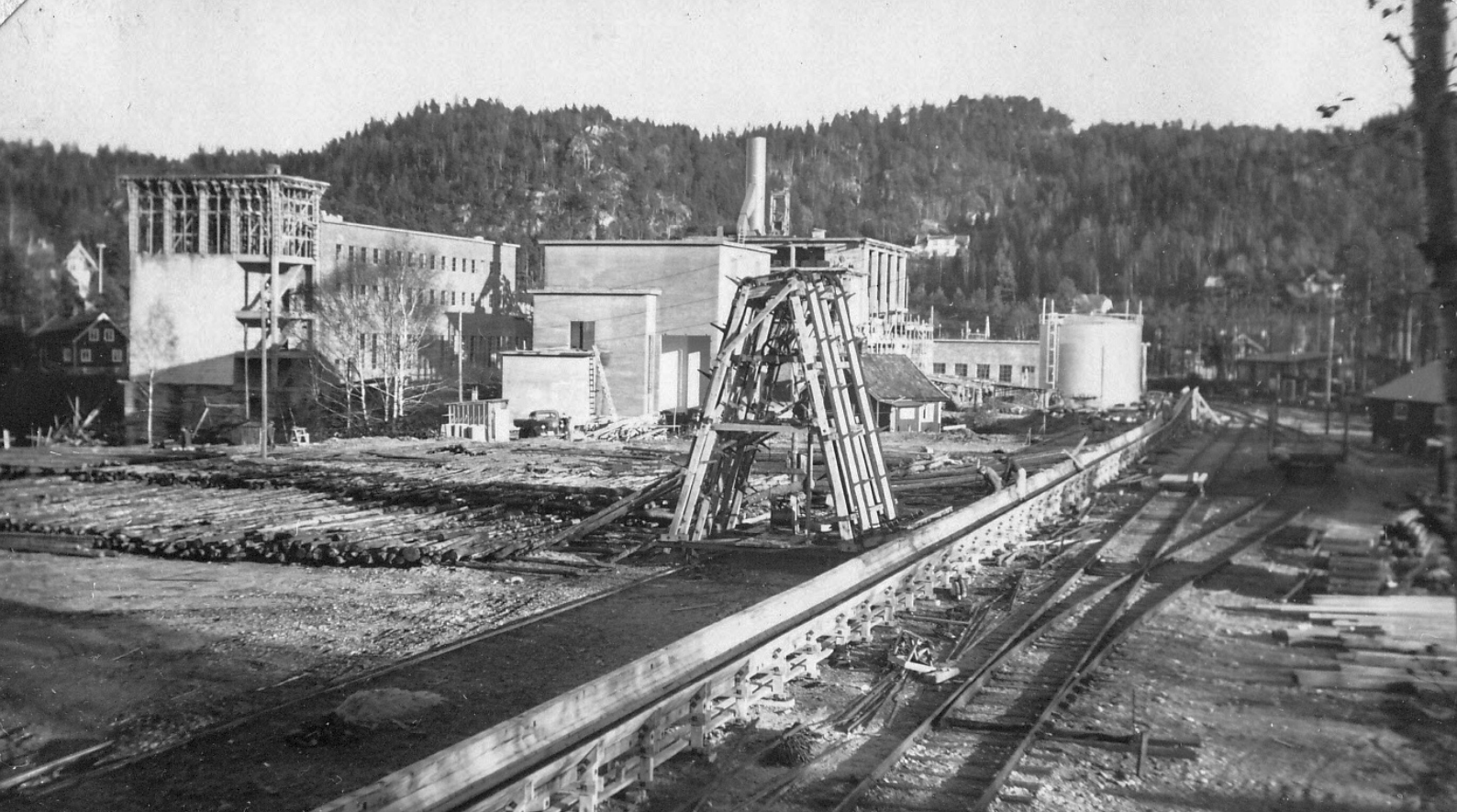
Strid om råstoffet

Denne striden tilhører egentlig driftshistorien, men siden striden oppstod mindre enn et år etter igangsettingen av fabrikken, tar jeg med litt her. I denne striden var det faktisk sentrale myndigheter som stilte seg i veien.

Som vi har sett ovenfor var fylkesskogmester Finn Gløersen svært optimistisk når det gjaldt

// Wallboardfabrikken fikk tillatelse til å slippe ut avfallsstoffer i Otra. Her ser vi rørledningen som går ut i elva. Foto fra Tormod Kaarigstad. //

// Her er sidesporet inn til wallboardfabrikkens tømmeromt på plass, og leveransen av tømmer er så vidt i gang mens fabrikkennå er under bygging. Foto fra Tormod Kaarigstad. //

leveranser av trevirke innenfor forsyningsdistriktet som i utgangspunktet bestod av de to Agderfylkene og vestre del av Telemark. Og da direktør Rueness sommeren 1949 ble intervjuet av Fædrelandsvennen, var også han optimistisk med hensyn til tilgangen på råstoff. Det nødvendige kvantum var allerede bestilt, bl.a. 8000 kubikkmeter furukubb som skulle slepes til Ålefjær fra Aust-Agder. Fra Ålefjær skulle det transporteres videre med bil inn til fabrikkenn. Dessuten skulle det komme flere tusen kubikkmeter ospetømmer med jernbane fra Byglandsfjord så snart det 160 meter lange sidesporet inn til tømmeromta var bygd ferdig. Sidesporet var en avgreining fra det sidesporet som allerede var lagt ned gjennom Vikelandsmonen til Vigelands Brug og var ventet ferdig i god tid før produksjonen skulle settes i gang. Og produksjonen ville ventelig bli startet opp med 90 mann i arbeid i løpet av oktober 1949 ifølge en optimistisk Rueness.

Allerede i januar 1951, bare måneder etter at wallboardfabrikken startet produksjonen, oppstod det nye problemer. Det ble skapt et motsetningsforhold mellom den gamle treforedlingsindustrien og den «nye» industrien hvor siktemålet var å produsere fiberplater basert på såkalt «mindreverdig» trevirke. Og det ser ut til at det først og fremst var sentrale myndigheter som skapte og støttet disse motsetningene. For å bedre valutasituasjonen da landet var i en gjenoppbyggingsperiode etter krigen arbeidet

Landbruksdepartementet for å øke eksporten av tradisjonelle produkter som papir, cellulose og tremasse, og Industridepartementet så det som en hovedoppgave å sikre den «gamle» industrien råstoff. Dessuten var det slik at folkene bak den nye fabrikkenn i Vennesla og andre fabrikker av tilsvarende type andre steder i landet ikke hadde bakgrunn fra den tradisjonelle skogsindustrien. Det ble fra myndighetenes side hevdet at wallboardfabrikken ikke hadde anledning til å kjøpe skrapfuru dersom de tradisjonelle treforedlingsbedriftene hadde behov for den.

Produksjon av trefiberplater basert på mindreverdig trevirke falt utenfor det etablerte mønsteret, og mektige departementsfolk bestemte blant annet at 8000 kubikkmeter slipfuru som Norsk Wallboardfabrikk hadde bestilt fra Nidarå skulle omdirigeres til Hurum Fabrikker i Asker.

På grunn av høykonjunkturen ville sulfatfabrikkene på Østlandet utvide sin produksjon, og i 1950 førte det til at Landbruksdepartementet gikk inn for at de eldre fabrikkene på Østlandet skulle få de 8000 kubikkmeter skrapfuru som wallboardfabrikken allerede hadde bestilt fra Aust-Agder.

Departementet ville at det ikke skulle leveres skrapfuru til wallboardfabrikken i det hele tatt, og det var et klart brudd på de forutsetningene som ble lagt til grunn da fabrikkenn ble planlagt. Dette innledet

en periode med langvarige forhandlinger mellom fabrikk og myndighetene, og avisinnleggene florerer utover i 1950-årene.

Som vi har sett var Vennesla kommune en viktig pådriver for å få bygd wallboardfabrikken, og de engasjerte seg forståelig nok når det gjaldt å sikre tilstrekkelige mengder råstoff til fabrikk. På møte 17. april 1951 vedtok herredsstyret enstemmig følgende uttalelse som ble oversendt til statsmyndighetene:

«På bakgrunn av den store arbeidsløshet som rammet Vennesla i mellomkrigsåra har de kommunale myndigheter sett det som sin plikt å sette alle krefter inn for å skape stabile arbeids- og leveforhold i bygda. Et viktig ledd i disse bestrebelser var reising av Norsk Wallboardfabrikk, et tiltak som kommunen har tatt betydelige økonomiske løft for å få virkeliggjort.

Samtidig så de kommunale myndigheter det som meget viktig at reisinga av denne fabrikk ville skaffe sikker avsetning for skogsprodukter som det i normale tider var vanskelig å få nyttiggjort. Herredsstyret retter derfor en inntrengende henstilling til statsmyndighetene om ikke å foreta disposisjoner som kan virke hemmende og skadelig på arbeidslivet og dermed for kommunens økonomisk stilling.»

Frontene var steile. Landbruksdepartementet, først og fremst representert ved direktør Wisth, holdt hardnakket på at såkalt skrapfuru skulle reserveres for sulfatfabrikkene på Østlandet, mens wallboardfabrikken stod på sitt. Det gikk mot rettssak – wallboardfabrikken gikk til rettssak mot Landbruksdepartementet. Det kunne jo drøye før denne rettssaken ble holdt, men heldigvis fikk fabrikk inntil dommen falt tilgang til den mengde skrapfuru som var nødvendig for å holde produksjonen i gang.

Avgjørelsen falt i begynnelsen av mars 1954. I dommen som ble avgitt i Oslo byrett ble Staten frifunnet. Norsk Wallboard A/S tapte saken. Men saken ble anket, og før den kom opp i Eidsivating lagmannsrett ble det i mars 1955 inngått følgende forlik:

«Wallboardfabrikken får lov til å kjøpe det kvantum furuslip man trenger til den nåværende produksjonskapasitet og ved senere utvidelse 3/8 av totalforbruket som furuslip, fortrinnsvis gjennom Agder Skogeigarlag.»

Martin Mosvold

Martin Mosvold stilte gjennom sitt selskap A/S Mosvold Shipping Co. til rådighet den kapital som var nødvendig for å få etablert wallboardfabrikken – på vilkår som er nevnt ovenfor. Uten Mosvold hadde

fabrikken neppe blitt bygd – kanskje seinere, men ikke like etter andre verdenskrig.

Han het egentlig Nils Martin Mosvold. Født i Vanse på Lista 17. oktober 1876. Hvordan kunne det skje at denne bondesønnen fra Lista skulle bli den som la sin finansielle tyngde på vektskåla slik at den vipper til fordel for wallboardfabrikken i Vennesla? Hvorfor gjorde han det?

Jeg kan ikke dra hele Martin Mosvolds livshistorie her – det får være nok å nevne hvordan han fikk et spesielt forhold til Vennesla: Det kom et vendepunkt i Martin Mosvolds liv i 1923. Det rederiet han hadde startet i Farsund i 1910 ble i likhet med mange andre norske rederier rammet av den internasjonale skipsfartskrisen – det ble konkurs. I 1924 kom han til Vennesla og startet en landhandel, og det gikk bra. Fædrelandsvennens daværende sjefsredaktør, Johannes Seland, holdt i 1975 en tale da wallboardfabrikken feiret sitt 25-årsjubileum i Venneslahallen. I det bildet Seland tegnet av Martin Mosvold sa han blant annet: «Han lærte å bli glad i venndølene.

– Fattig og ribbet kom jeg dit, sa Martin Mosvold.

– Men jeg ble mottatt som et medmenneske og en venn. Vurderingsmålet var ikke pengene, men de personlige egenskaper.

– Fra disse årene bærer jeg alltid noe av Vennesla i mitt hjerte. At jeg gav en hjelpende hånd ved starten av wallboardfabrikken hadde for så vidt også noe med tilbakebetaling av takknemlighetsgjeld å gjøre.»

Martin Mosvold døde 3. desember 1956.

// Martin Mosvold – bilde fra boka «Skibsen. En 75 års beretning» av Oddvar Munksgaard. //

Skoletomta som «forsvant»

Vennesla kommune kjøpte som nevnt ei tomt på Vikelandsmonen av Vigelands Brug. Her skulle det bygges skole. Det ble det ikke noe av. Skoletomta inngikk i et større areal som Vennesla kommune eksproprieterte og gav gratis til A/S Mosvold Shipping Co. slik at de kunne bygge Norsk Wallboardfabrikk A/S.

Hva hadde skjedd dersom skoletomta hadde blitt brukt til det opprinnelige formålet? Hva hadde skjedd dersom det hadde blitt bygd skole her? Wallboardfabrikken hadde i hvert fall ikke blitt bygd – ikke der og ikke da. Vikeland hadde sett annerledes ut. Vennesla hadde sett annerledes ut. Da hadde det vel heller ikke blitt samme kaos i Skolevegen og Auravegen som det er i dag når mellom 1500 og 2000 mennesker skal inn til skolene om morgenen og ut igjen seinere på dagen.

Men alt dette er rent tankespinn. Wallboardfabrikken kom på plass. Den har betydd mye for Vennesla kommune, ja, for hele regionen. Gode

arbeidsplasser i snart 75 år, både i selve fabrikk, i transportbransjen og i skogbruket. De forandringene som skjedde med bygda vår da fabrikk kom, kan vi gjøre lite med . . .

Kilder

Andreas Vevstad: Agderskog. Agder Skogeigarlag 1948-1998 og om skog og skogbruk på Agder gjennom tidene.

Arne Krogstad: Venneslaboka. Bygda og folket 1945-2009.

Axel Oftedahl: Kristiansands Elektrisitetsverk gjennom 50 år 1900-1950.

Emilie Marie Andresen: Vigelands Brug 1620-2020, bind 1.

Fædrelandsvennens historiske arkiv.

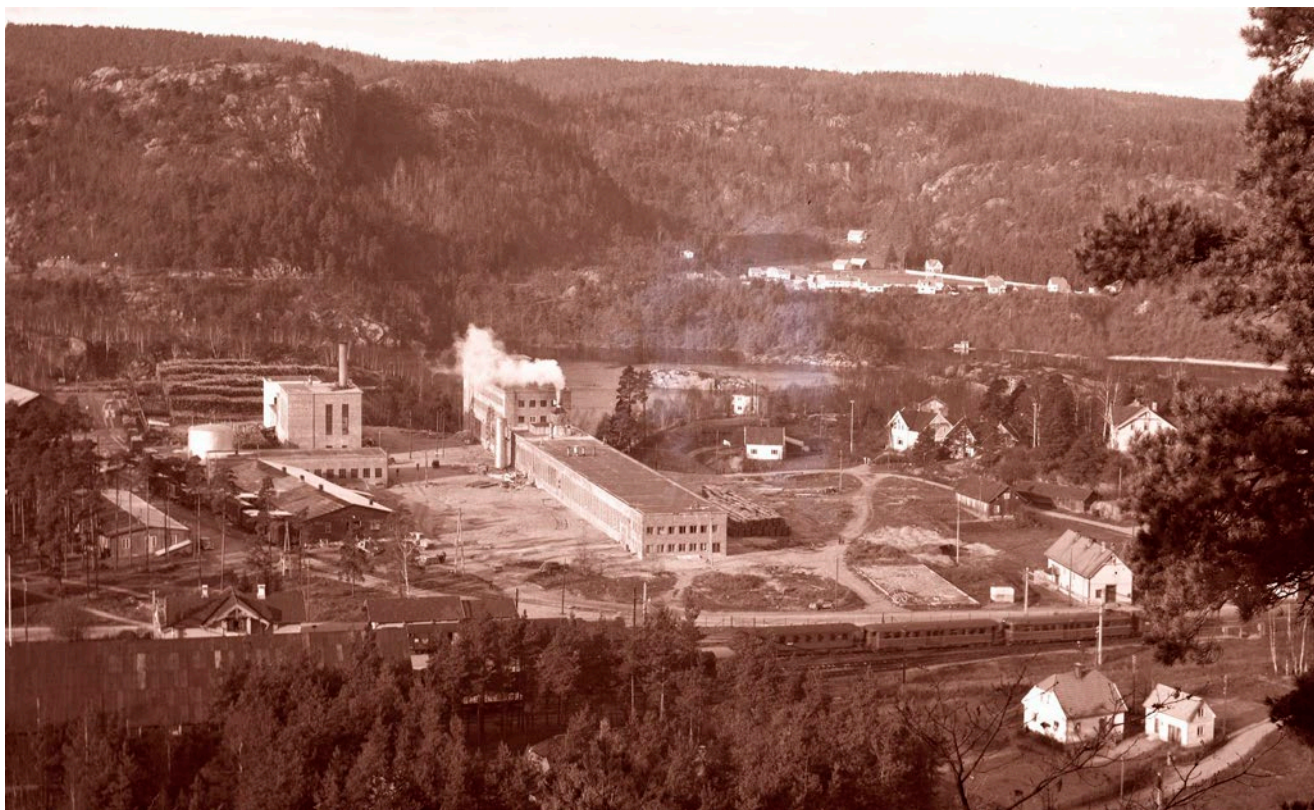
Jørgen Aas: Vigeland hovedgård. Husmannsplasser og slekter.

Oddvar Munksgaard: Skibsen. En 75 års beretning.

Ole Dommerud: Fra Watt til Megawatt. Lys og kraft i Vest-Agder gjennom 50 år.

Statistisk sentralbyrå: «Statistisk-økonomisk utsyn over krigsårene», Oslo 1945.

Wikipedia – <https://wikipedia.no/>

// Dette bildet er tatt tidlig på 1950-tallet, og driften ved Norsk Wallboardfabrikk A/S er i gang. Den store tyskerbrakka til venstre for fabrikkbygningen er i bruk som lager, og helt til venstre ser vi den tyskerbrakka som ble brukt til boliger til ut på 1970-tallet. Til høyre i bildet ligger Vennesla kino, og mellom kinoen og fabrikk ser vi grunnmuren til en tredje tyskerbrakke som på dette tidspunktet er revet. Til høyre for fabrikk ser vi også husene på de tidligere husmannsplassene Hannevig og Holtet og tre av funksjonærboligene til Vigelands Brug. Helt i bakgrunnen ligger idrettsplassen på Moseidmoen og bebyggelsen rundt den. Svinefjell i bakgrunnen til venstre. Foto: Vennesla Historielag. //

// Foto fra Andreas Hansen. //

Barndom på Snekkerplassen

Tekst av Liv Karin Krogstad

I årsskriftet 2021 hadde vi med en artikkel hvor Liv Karin Krogstad (f. Tranberg) skrev om oppvekst og ungdomstid på Hunsøya. I år har vi fått henne med oss igjen. Denne gangen skriver hun om tida før familien flyttet ut på Hunsøya. Bildet over viser en del av det området hun skriver om – her er hovedveien gjennom Vennesla sett mot sør omkring 1930. Setesdalsbanen helt til venstre. Snekkerplassen til høyre med Danskehaugen i bakgrunnen. Nærmeste hus ved veien er Knut Gautestads butikk – videre huset til slakter Skisland og høyere oppe Venneslands hus. To av de tre husene Hunsfos Fabrikker hadde på Snekkerplassen ses midt i bildet. Liv Karin bodde i det tredje huset som lå utenfor høyre bildekant.

Snekkerplassen er borte! Spist opp i begge ender av infrastruktur og utvikling. Bilveien er blitt dobbelt så bred, med gang og sykkelvei, og i den andre enden er det dukket opp et kraftverk som har tatt med seg både tunnelen og toglinja som gikk inn i fabrikkområdet. Alt som er tilbake, er ett av de opprinnelige husene, en dobbel garasje, et nytt butikkbygg ut mot riksveien og noen litt rufsete plasser i hver ende som rommer litt parkeringsplass og en lagringsplass med avskilta biler....

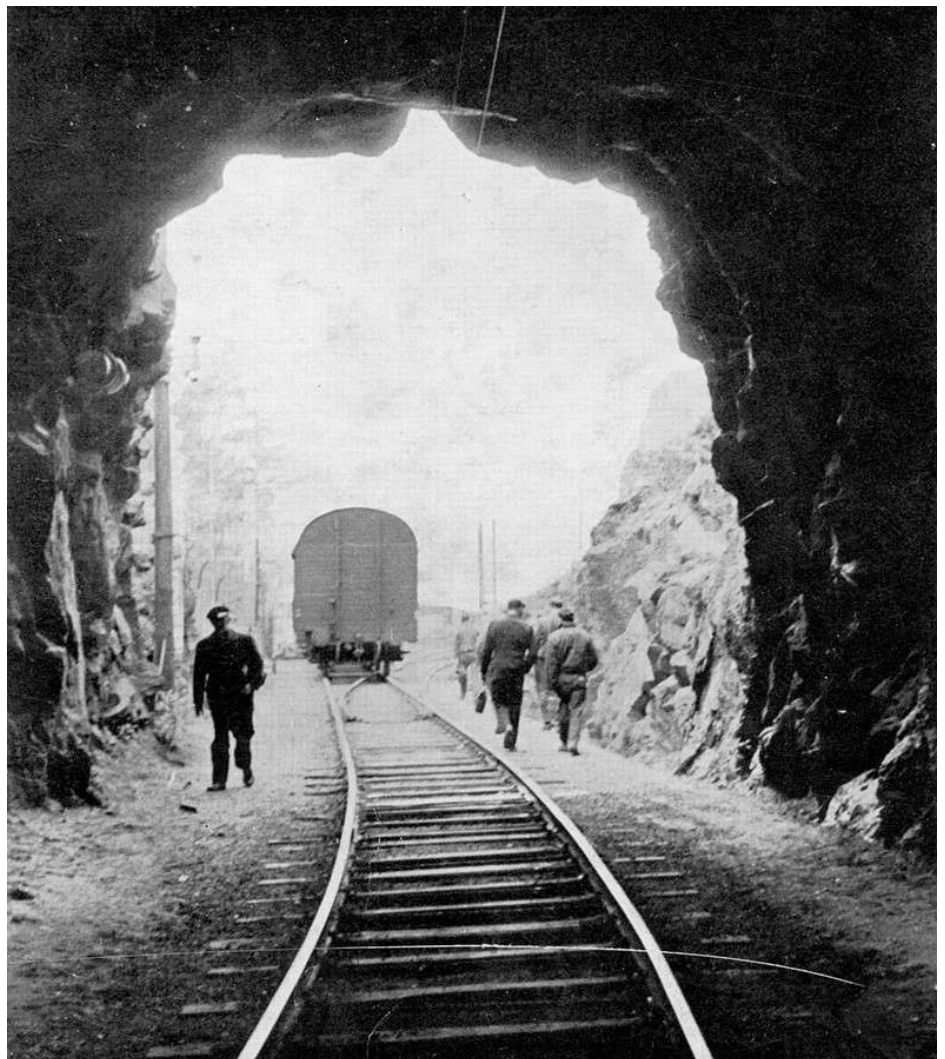
Denne lille veistubben som går utover mot elva, ved butikken i bakken mellom den store trafoen ved veien ut til Hunsfos og bakketoppen der veien går opp til Danskehaugen, ved siden av det store huset der Alfred Vennesland hadde spiseforretning og kiosk da jeg var barn på 50-tallet, er nesten strøket av kartet!

Huset «vårt» sto helt innerst mot jernbanens sidespor som gikk direkte inn i fabrikken. Det var mye gangtrafikk gjennom Snekkerplassen, både av folk som jobbet på Hunsfos og av alle som brukte denne snarveien mellom Hunsfos og Moseidmoen.

Helt innerst i veien vår gikk det en gangvei ned til jernbanesporet, så gikk den langs sporet i bro over nederste del av Helvedesfossen, deretter gjennom togtunnelen og så ned en gangsti til en boligvei under jernbanesporet, bortover langs nedsiden av fabrikken og over en hengebro til den andre siden av elva, opp en bratt bakke og VIPS så var man på Moseidmoen, - flere kilometer spart i forhold til bilveien!

I dag ville nok aldri den gangveien vært åpen for hvemsomhelst; broa over elva var bare et smalt plankedekke langs jernbanens stålbro, med et nokså nødtørftig rekkverk, riktignok av stål, men bare med langsgående rør som sperret og som ville være særdeles innbydende å klatre på, om noen hadde tenkt den tanken, - det var veldig langt ned til fossen. Tunnelen var smal, fuktig og mørk og ga veldig liten klaring mellom fotgjenger og store godsvogner, - og tog gikk det jo der flere ganger om dagen, med levering av råstoffer, maskiner og andre varer til fabrikken og utsending av ferdig papir; voldsomme volumer av tømmerlass inn, og enorme pakker og papirruller, på vei ut i verden. Her var det

// Jernbanetunnelen på «snarveien» som gikk fra Snekkerplassen til fabrikken og videre til Moseidmoen. På høyre side ser det ut til at folk er på vei til jobb. Foto fra Hunsfos Historielags bildearkiv. //

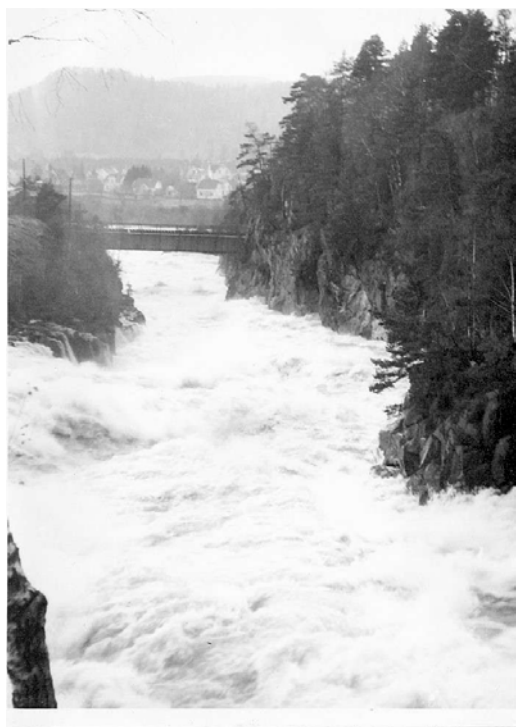

veldig langt unna «universell utforming», både for trapper og underlag, bredde og sikkerhet. Jeg har full forståelse for min mors panikk når jeg av og til tok meg en tur på egenhånd for å «besøke pappa på kontoret»!

Jeg bodde på Snekkerplassen fra jeg var ca. to måneder gammel og til vi flytta inn på Hunsøya da jeg var ni år. Det var tre bolighus på Snekkerplassen som rommet til sammen fem familier, alle med fedre som jobbet på Hunsfos, – alle mødre var hjemmeværende «i gamle dager».

Huset «mitt» var en horisontaldelt tomannsbolig med stor gressplen både på forsiden og baksiden, så det var mer enn nok trim for fedrene å klippe plenen – ingen hadde ennå hørt om motorklippere. Min mor hadde full jobb med kjøkkenhage, der salat, reddiker, bønner, sukkererter og gulrøtter skulle vannes, lukes, tynnes og høstes, sammen med rips, solbær og stikkelsbær. Dette var jo i mataukens gullalder, men også før dypfrysernes inntog, så kjellerboden ble fylt opp av saft og syltetøy og krukker med saltmat.

Mellom huset og jernbanen var det anlagt noe så eksotisk som en tennisbane. Den hadde et

// Når vannføringen i Helvedesfossen var stor, svarte den virkelig til navnet sitt! Det er forståelig at foreldre var engstelige når barna på egen hånd gikk over jernbanebroa vi ser i bakgrunnen. Foto fra Hunsfos Historielags bildearkiv. //

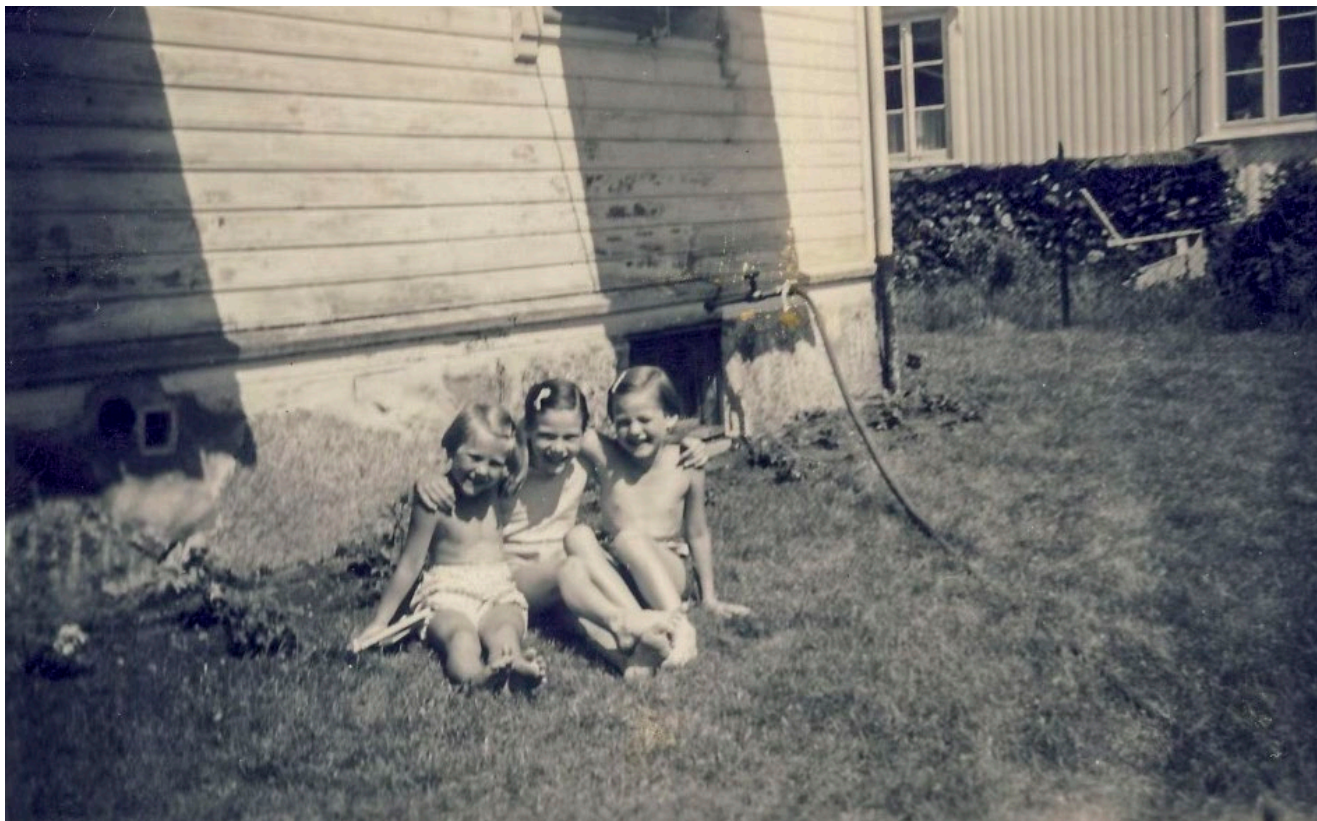
kjempehøyt gjerde for å unngå at tennisballer forsvant ut i terrenget, og i enden mot huset var det en høy tørrmur med gjerde på toppen. Tennisbanen var stengt når det ikke var voksne som brukte den, men når var et gjerde noen hindring for foretaksomme unger med «apegener»? Vi klatret selvsagt over når vi hadde lyst til utforske den muren som rommet både hemmelige rom og fuglereder. Tennisracketer og harde baller var for tungt for mine små hender, men jeg ble en habil tennisdommer og satt ofte på toppen av den høye dommerstolen og fulgte med når de voksne spilte.

Snekkerplassen var et naturlig sted å samles for ungene i nabolaget. Det var romslig med plass i veien og mellom husene, og vi hersket høyt og lavt, med og uten de voksnes velsignelse. Vi hadde akkurat stort nok territorium til å gi plass og var akkurat mange nok til et og annet internt slagsmål, – 3 bolighus, med til sammen 5 familier, det ga nok unger til at vi kunne ha alle de nødvendige kompiser, allianser, konkurrenter og, heldigvis i korte perioder, uvenner som trengtes for å lære noe om relasjoner og sosiale kontakter, – i alle fall i førskolealder. Men vi var vel aldri egentlig uvenner. Vi vokste jo opp under Gerhardsen og fikk solidaritet og fellesskap inn med morsmelka, her sto vi samlet mot «inntrengere» som skulle forbi og hjem til Moseidmoen, – ikke for å krige, mer for å markere revir. Jeg tror ikke vi var slemme noen gang, men litt skumle var vi kanskje – av og til.

Siden veistubben vår var rolig og nesten bilfri, fantes det ikke så mange naturlige trusler, utover dem vi anrettet helt på egenhånd. Vi hadde høye trær som egnet seg godt til klatring, favoritten min sto ved siden av huset vårt og var like høy som husgavlen i 3.etasje. Jeg likte meg godt oppi der. Vi hadde uthustak som var fine å hoppe ned fra når det var snø, – noen ganger var det riktignok ikke så mye snø, så det kunne bli litt blåmerker og skrammer, men vi unngikk de store skadene.

Det var et fint sted å lære å sykle. Stikkveien hadde nok «rullebane» til at en kunne komme seg i gang og finne balansen i rett linje, – etterhvert. Jeg begynte å øve med mamma, i vinglende konsentrasjon og med en del ufarlige landinger i hennes fart, lett joggende med handa på pakkebæreren. Det ble ikke noe riktig sus over treninga før min far meldte seg på som co-pilot. Han løp fortere enn jeg kunne tråkke, – det hjalp betydelig på balansen, men landingene ble noe røffere.

Jeg ble ganske god og selvgående etterhvert, men da ble den tilgjengelige «rullebanen» fort litt for snau. Det var ikke lov å sykle ut på hovedveien, så alternativet ble å prøve seg i terrenget i stedet, – opp og ned grushauger og humpete stier, gjennom buskas og kjøkkenhage. Jeg tror aldri min mors sykkel ble helt seg selv igjen etter denne perioden.

// Tre gode venninner i Danielsens hage på Snekkerplassen tidlig på 1950-tallet. Fra venstre: Liv Karin Tranberg, Britt Hennig og Laila Danielsen. Foto fra Laila Danielsen. //

// Feiring av fødselsdager var vanlig den gang som nå – kanskje formene for feiring har endret seg en del. Laila Danielsen med stor hvit sløyfe midt i bildet og Liv Karin Tranberg helt til høyre i første rekke, ikledd pjekker som det het den gangen. Foto fra Laila Danielsen. //

Det sosiale samholdet i ungeflokken ble solid og tidlig etablert. Jeg husker at min mor gjorde et forsøk på å levere meg i barnehagen oppe på Venneslamoen, men det ble med forsøket, – jeg ble illstint og ville bare hjem til Snekkerplassen og kompisene, og sånn ble det, – jeg hadde visstnok sterk vilje, og ville selvsagt være i min egen etablerte verden.

Jeg kan ikke huske at vi noen gang kjedet oss på Snekkerplassen, til og med når vi ble holdt innendørs med alskens barnesykdommer og andre plager, løp vi inn og ut hos hverandre. Våre foreldres filosofi om den saken, var «de kan jo like godt bli flerdige med det, de får det jo før eller siden likevel....»

Nedenfor huset vårt, mellom oss og fossen, der adkomsten til det nye kraftverket går i dag, var det en søppeldyngde som ble kalt «rabe'». Her dumpet folk alt de ikke ville ha, inklusive bedervet mat, gamle klær og ramponerte sykler. Det bodde mange feite og fornøyde rotter på «rabe'», og de hadde mer enn nok å gasse seg med. På den lille heia opp mot Snekkerplassen satt det av og til mannfolk med hagle og drev øvelsesskyting før jakta. I dag, i 2022, hadde det blitt ramaskrik og stenging og Helseråd og gift og fordervelse, kanskje til og med fraflytting og oppslag i Dagsrevyen, om sånne forhold hadde blitt kjent... Men vi levde i noenlunde felles forståelse med udyra; vi forstyrret ikke dem og de var svært sjelden å se oppe ved husene. Hvorfor skulle de nå det, når de kunne ete seg stappmette helt risikofritt der de var?

Vi hadde alt vi trengte på Snekkerplassen og nærmeste nabolag på 50-tallet. Rett over veien hadde vi Hunsfoss holdeplass, med lokaltog som gikk mellom Grovane og Kristiansand hver time, og bussen, som skulle omtrent samme veien, stoppet både ved Helvedesfossen, der veien går over til Hunsøya og på toppen av bakken mot skolen. I tillegg til Venneslands spisested og kiosk, var det både frisør- og barbersalong og bokhandel på bakketoppen, og der Snekkerplassen munnet ut, hadde vi både slakter Skisland på oversiden og kolonialen til Gautestad på nedsiden. Hos Gautestad var det til og med eget melkeutsalg en periode. Når vi tar med i regnestykket at fiskebilen til Løyning kom med drivende fersk fisk et par ganger i uka, så var det nesten ingen grunn til å bevege seg mer enn et par hundre meter hjemmefra, sånn til de daglige behov.

Det fantes bare en bil som holdt til i veien vår, vi andre brukte buss og tog, eller bare sykkel, om vi absolutt måtte ut av vår lille verden. Fedrene kunne gå til jobben og det samme kunne ungene, til skolen. Hele samfunnet var innrettet på nærmiljø og kollektiv transport. Jeg vet ikke om vi var lykkeligere, men kan ikke huske at noen klaget, – det bare VAR sånn.

Jeg tror jeg vil overlate til fagfolk å forske på hvordan endringene i mobilitet, skolevei og, ikke minst, økonomi, kommer til å påvirke trivselen og bygdelivet i denne og kommende generasjoner, det kan bli en spennende avhandling!

// Dette er nok også et selskap hvor ungene i nabolaget er med. Fra venstre: Otto Arstad, Laila Danielsen, Mardon Danielsen, Liv Karin Tranberg, Harald Olsen og Signe Vetrhus. Foto fra Laila Danielsen. //

Snekkerplassen I, gnr. 6, bnr. 11, ligger ved hovedvei. Postadr. Vikeland. Hovedbyggn. oppf. 1900 av bindv. i 1½ etsj., 90 m², 6 rom, 2 kjøk., bad. — Eier *Hunsfos Fabrikker A/S*. — Leieboer fabr.-arb. *Ingulf Halland*, f. 26/2-11 i Vennesla, foreldre Ingeborg og Endre H., 1937 g. m. Ragnhild Nordhus, f. 2/8-18 i Bygland, foreldre Kristi og Gunnar N. Barn Ingebjørg, f. 30/3-39, Liv Kristi, f. 13/5-48.

Snekkerplassen II, gnr. 6, bnr. 11. Postadr. Vikeland. Hovedbyggn. oppf. 1888 av tømmer. i 1½ etsj., 80 m², 5 rom, kjøk., bad. Garasje, uthus. — Eier *Hunsfos Fabrikker A/S*. — Leieboer eksp. *Jacob B. Danielsen*, f. 22/5-14 i Sør-Audnedal, foreldre Paula Magdalena og Petter Moldus D., g. m. Kirsten Karoline Vetruhus, f. 30/10-14 i Vennesla, foreldre Gurine og Olav V. Barn Kirsten Laila, f. 28/5-44, Odd Mardon, f. 28/1-47, Dag Berthram, f. 20/6-51. — Leieboeren driver også reklamebyrå.

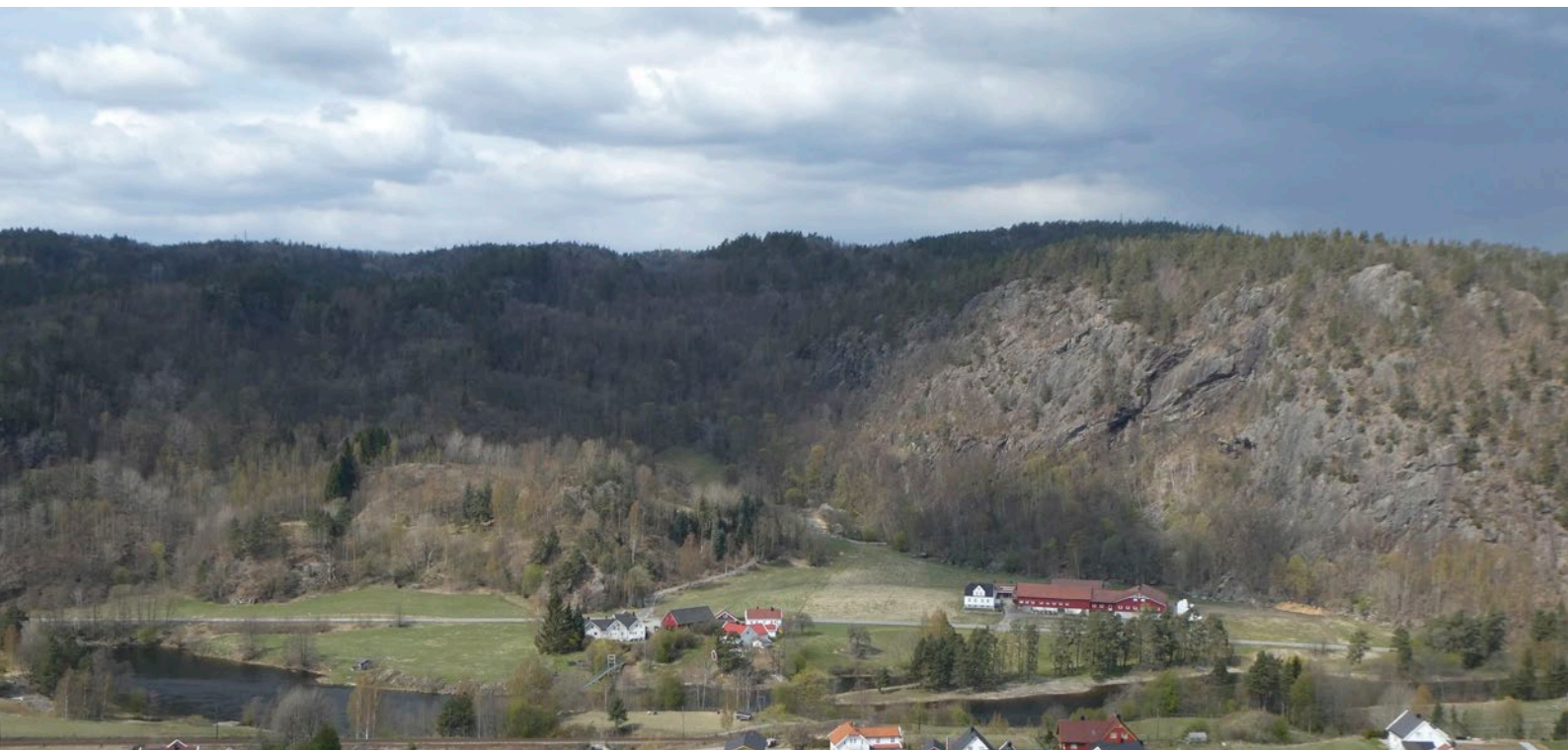

Snekkerplassen III, gnr. 6, bnr. 11. Postadr. Vikeland. Hovedbyggn. oppf. 1920 av tømmer. i 2 etsj., 90 m², 8 rom, 2 kjøk., kjeller, bad. — Eier *Hunsfos Fabrikker A/S*. — Leieboere: 1. Sekr. *Th. Halvorsen*, f. 7/3-23 i Gol, foreldre Ragna og Arnt H., 1949 g. m. Ester Bjurstrøm, f. 11/11-22 i Tistedal, foreldre Jenny og Frantz B. — 2. Eksp. *Haakon Tranberg*, f. 2/3-17 i Vestre Moland, foreldre Olga og Ragnv. T., 1942 g. m. Else Berg, f. 21/3-17 i Drammen, foreldre Margith og Karl Johan B. Barn Liv Karen, f. 14/4-47. — Tranberg har vunnet en rekke norske mesterskap i fridrett.

// Utklipp fra «Norges Bebyggelse».

// Vi har forsøkt å finne et bilde som viser alle de tre husene Hunsfos Fabrikker hadde på Snekkerplassen. Det eneste vi har klart å finne har vi klippet ut fra en film som ingeniør på fabrikken, Øystein Kildebo, tok opp mens han satt i ei taubanevogn «mellom himmel og jord» på vei fra Ålefjær til Hunsfoss – sannsynligvis tidlig på 1950-tallet. Vognene på taubanen slingret nok en del, og bildene på filmen ble derfor temmelig uskarpe. Men vi tar med bildet likevel – det finnes sikkert ikke mange filmer som er tatt opp fra ei slingrende vogn på denne taubanen! Ved hovedveien til venstre ser vi butikken til Knut Gautestad, og deretter ligger de tre «Hunsfoss-husene» på rekke og rad. Liv Karin bodde i andre etasje i huset lengst til høyre. Oppe i venstre hjørne ses litt av Danskehaugen. Bilde klippet fra DVD-filmen «Bedriften og menneskene» utgitt av Hunsfos Historielag i 2010. //

Stedsnavn og lokalhistorie ved Otra

Tekst av **Emilie Marie Andresen**

Vi fortsetter vår føljetong om stedsnavn og lokalhistorie ved Otra og tar nå til med Ravnåsområdet. Her kan vi for eksempel undre oss over betydningen av navn som Eldvardsknuden, Kløven og Kjempedalen. Vi skal se på interessante steinalderfunn, metallsøkerfunn og husmannsplasser, samt ei grav som ble flyttet fra Ravnås til Vennesla kirkegård. Du kan også lese om en ung gjetergutt som så ulv flere ganger, og om glimt fra hverdagslivet som transport av melk og høy i løpestreng samt et dramatisk sagn. Og hvis du ikke har hørt at det var planer om å skjule leder for den Røde armé, Leo Trotskij i Villaen på Ravnås, så kan du lese om det her.

Ravnås er den sørligste gården i Vennesla på vestsiden av Otra. Byttet i sør er gårdsgrense mellom Ravnås og Mosby, og samtidig kommunegrense mellom Vennesla og Kristiansand kommuner, tidligere Vennesla og Oddernes sogn. I nord går byttet mot Heisel ved Frakkekilen. Vi starter vår vandring helt sør på Ravnåseiendommen.

GRENSESTRENGEN ODDERNES – VENNESLA OG MOSBY – RAVNÅS

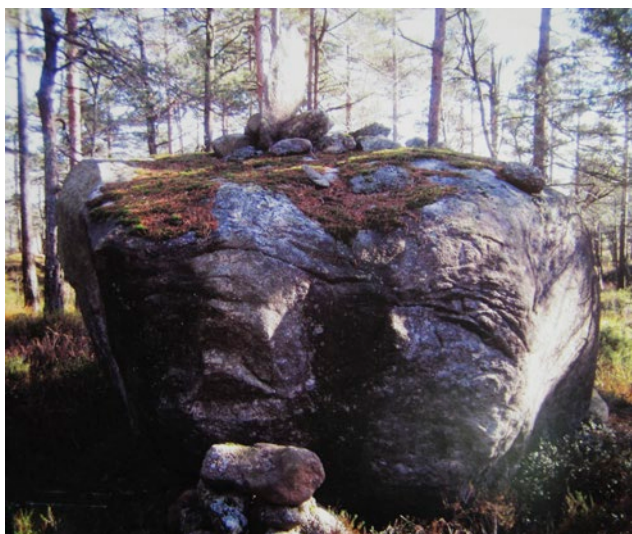
Slik ble grensestrengen mellom Oddernes og Vennesla sogn, som også var gårdsgrense mellom Mosby og Ravnås, beskrevet under en strengegang i 1807:

Først fra Endestaven ved Elven som staaer op i Enden af Mørevollen, og derfra til Steenen paa møreHejKniben, siden derfra til Steenen paa Kronevollen, siden Steen til Steen, indtil en som staaer paa østre Side af en Fjeldnibbe, ved allemandVejen, kaldes Kløven, Som derfra gaaer over til vestre Side af Vejen, og siden følger Uhrene opefter til Steenen som staaer paa nordre Kanten, af SkjeldskodOdden, og derfra op efter GrofklevDalen, og siden op efter Rinnene i søndre Kanten af Grofklevaasen, til Steenen ved Navn Mitten, og nordefter til Steenen i Kattermyhren, og op over aasen til vestre kanten af Laugmyr, siden tvertover Bjerkeholtene og hverMandshejen, til Endestaven som kaldis Kragesteenen, som vi Ejere paa begge Sider venligen bleven forligte om. (Kilde: Pantebok nr. 8a for Mandal sorenskriveri, fol. 68 a).

ENDESTAVEN KRAGESTEINEN

Kragesteinen var endestaven for grensestrengen som ble beskrevet i 1807.

Formen på Ravnåseiendommen var fra gammelt av firkantet, en form som var typisk for de eldste gårdene på Sør-Vestlandet.

// Kragesteinen. (Foto fra Ludvik Ilebekk). //

// Byttesteinen Kløven lå i sognebyttet mellom Oddernes og Vennesla og i grensestrengen Mosby–Ravnås. Steinen er kløvytt og navnet kommer nok fra norrønt klovninger som betyr 'klovning, stein eller berg som er klovna'. Oskar Helgesen (f. 1900) fortalte at den på avstand så ut som en hest med kløv ved at steinheller hadde blitt satt på høykant for å øke likheten med en kløvhest. Byttesteinen ble delvis ødelagt av traktorvei i 1965. I grensebeskrivelsen fra 1807 er det beskrevet at Kløven lå ved «allemandVejen». Denne veien ble også kalt Fjellmannsveien. I dette området var det felles vei for østre og vestre Fjellmannsvei. //

// Her ses en del av området Kronevollen som er omtalt i 1807. Et fjell sør-øst for området har navnet Kroma på grunn av fasonglikhet med ei krone. Voll betyr 'fast og jevn grasmark'. Sigvart Moseidjord (f. 1939) fortalte at området også gikk under navnet «Kongens grav». Jeg antar at det er den haugliknende fasongen på vollen som er opphav til det navnet. //

// Her er Mørvollen og Møreheikniben avmerket, samt Lillefjell terrasse. Navnet Møren er omtalt i forrige årsskrift i denne føljetongen. Tredjeleddet kniben i navnet Møreheikniben har nok her betydningen 'spiss fjelltopp med bratt side', noe som er særdeles dekkende for å beskrive terrengformasjonen. En byttepåle av jern er nedsatt i fjelltoppen. //

NAVNET RAVNÅS

Det er sannsynlig at det er fuglen ravn som har gitt navn til stedet. Over Ravnåsgårdene reiser åsen seg nesten loddrett med mange fjellhyller der ravnene kan hekke. Det høyeste punktet av fjellet danner en liten spiss som heter Ravnåstippen. Den ligger ca. 160 meter over havet. Navnet Ravnås brukes nå ikke bare om denne åsen, men om hele området med bebyggelsen.

Stedsnavnforskeren Oluf Rygh har funnet disse skrivemåtene av Ravnås: Raffuennaaß (1601), Raffnaas (1604), Rauffnaas (1610, 1630), Rafnaas (1668), Ravnaas (1723).

RAVNÅSGÅRDEN

Her nevnes noen hovedtrekk fra de eldste opplysningene som er bevart i skriftlige kilder: Fra 1500-tallet var 1 hud av gården i bondens eie, men ½ hud hørte til Oddernes prestegård. Ved makeskifte i 1674, gikk alt over til bonden på gården. Hans Ramnås er den første bonden som er kjent i bevarte skriftlige kilder, han eide gården i 1615. I 1619 satt Steivor Ramnås med gården, hun var antakelig enke etter Hans. I odelsmanntallet for

Mandals len fra 1624 er Knud Fieldskaa og Thorgrim Homme nevnt på Ravnås. Fra 1628–1631 var Per og Jørund Ramnås eiere, de var antakelig sønner til Hans og Steivor

I 1632 kom ei ny ætt til gården; Salve Gunnarson ble da ny eier. I 1646 kjøpte han hele Ravnås. Salve var en av de rikeste i Vennesla og var trelasthandler. Han eide også andre gårder i tillegg til Ravnås (Øvre Ljosland og del av bruket på Solberg i Iveland, i tillegg til eiendom på Frivoll i Fjære.)

Salve var også lagrettemann. Han er nevnt i 1652 ved Odde tingstue og i 1654 ved synfaring av Nøding sager ved Vigelandsfossen. (Kilde: Yngvar Hannevik og Stein Tveite i «Vennesla. Gard, plass og ætt»)

Tveite skriver: «1648 bygde dei kyrkje i byen, og kjøpte 180 bord av Salve for 9 rd. Dette syner at han hadde sag, men eg veit ikkje kvar denne stod.» Antakelig stod saga til Salve i Kjeksebekken ved Mørvollen, se omtale i forrige årsskrift.

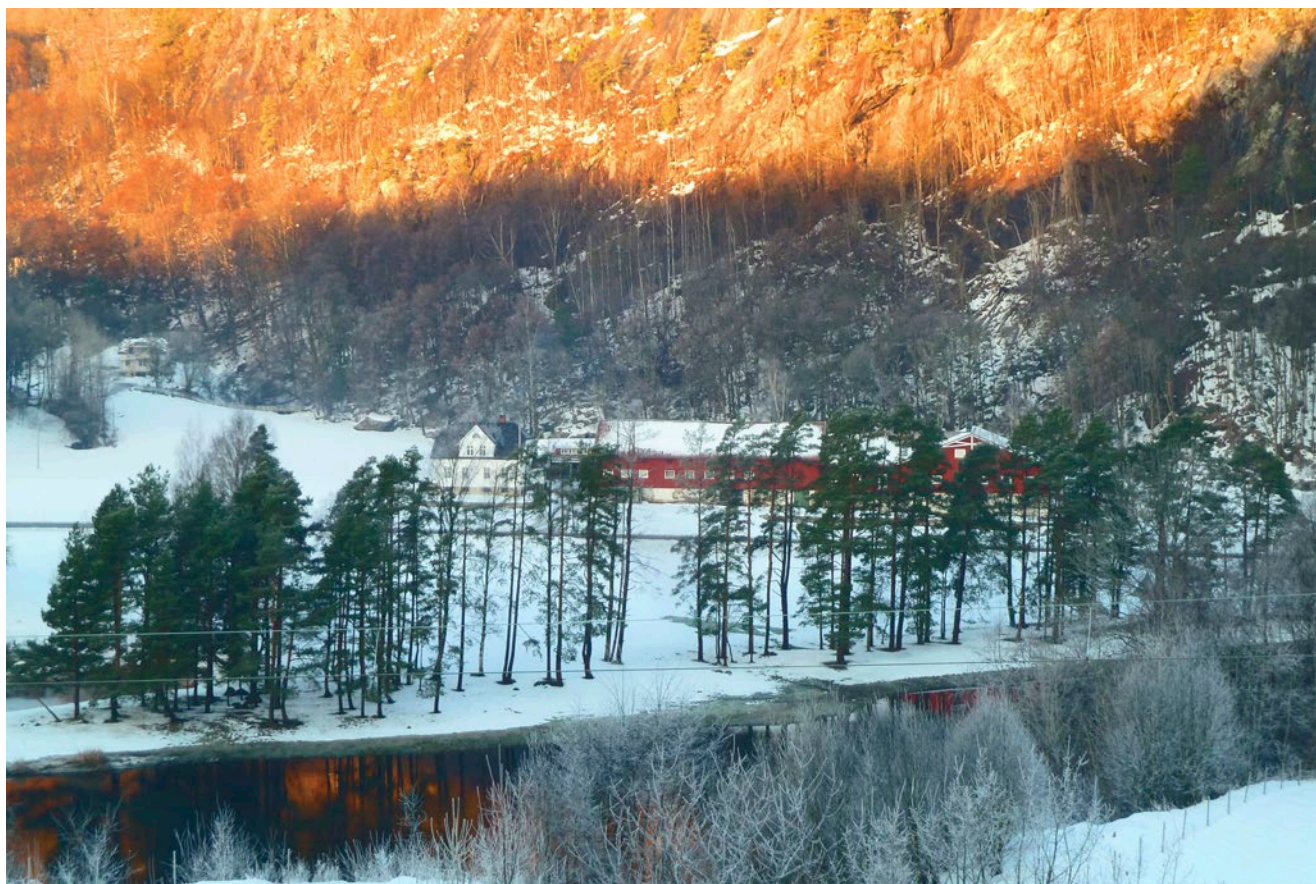
Tveite skriver også at det ikke var kvern på gården. I 1819 ble det beskrevet at de hadde to kverner på den andre siden av elva, i Sagebekken, som renner fra Sagevann ned til Saga.

FORNMINNER

Jan Andre Skov-Skov Fredriksen oppdaget redskaper og avslag fra steinalderen utenfor en blokkheller i forbindelse med metallsøking i 2018. Blokkhelleren har åpning fra to sider og overnattingsplass for en liten familie. Befaring ble foretatt av arkeolog Ghattas Sayej hos fylkeskonservatoren. Funnet bestod av en sideskraper av flint med retusj, en flekke av kvarts, tre kjernestein av flint, et avslag av flint som var brent, en flekke av flint, et flintavslag og en brynestein og er innlevert til Kulturhistorisk museum i Oslo.

// Over ses blokkhelleren i jordekanten, like til venstre for gårdshuset som tilhører familien Ravnaas Wiik (bnr 5). Alle foto av steinalderfunnene er tatt av undertegnede. I 1963 fant Ove Vørn på den ytre Ravnåsgården (nå bnr 1) ei retusjert flekke av grå flint. Funnstedet var på en flate som grenser til Otravestbredd, 30 meter sør for våningshuset på bnr. 1. //

// Øverst: Støpetapp i bronse. Det er også funnet slagg fra ulike metallarbeider som sølv, bronse, kopper og jern. Deretter løper, brukt i skrubbekvern til maling av korn. Under: Ringspenne. Alle disse gjenstandene er funnet på Ravnås av Jan Andre Skov-Skov Fredriksen. Han har også tatt bildene av funnene. Nederst ses et tablettformet vektlodd som er datert til vikingtida eller begynnelsen av middelalderen og del av et spinnehjul. Disse to gjenstandene er funnet og fotografert av Rolf Ketil Reinhardttsen. //

Flere har lurt på om det er en gravhaug like ved veien mellom Kamperhaug og Frakkekilen. Slik blir haugen på bildet under beskrevet i Kulturminnesøk. no: På en markert Ø-V-gående rygg med fall mot Otra i Ø: Haug, antagelig opprinnelig oval. Dårlig markert unntatt mot Ø, der kanten er forholdsvis klar. Tydelig i terrenget. Består av leire. Noen mindre steiner synlige i overflaten. Mye av haugen er fjernet av fylkesveien. Bevokst med gress og løvskog. Gjenstående segment på Ø-siden av veien: NØ-SV 6–7m, NV-SØ 6–7m, h 2 m. Haugen er en naturdannelse, del av den naturlige ryggen den ligger på.

Du kan lese om flere funn fra Ravnås i Morten Olsens bok «Den forhistoriske gården på Agder» fra 2021.

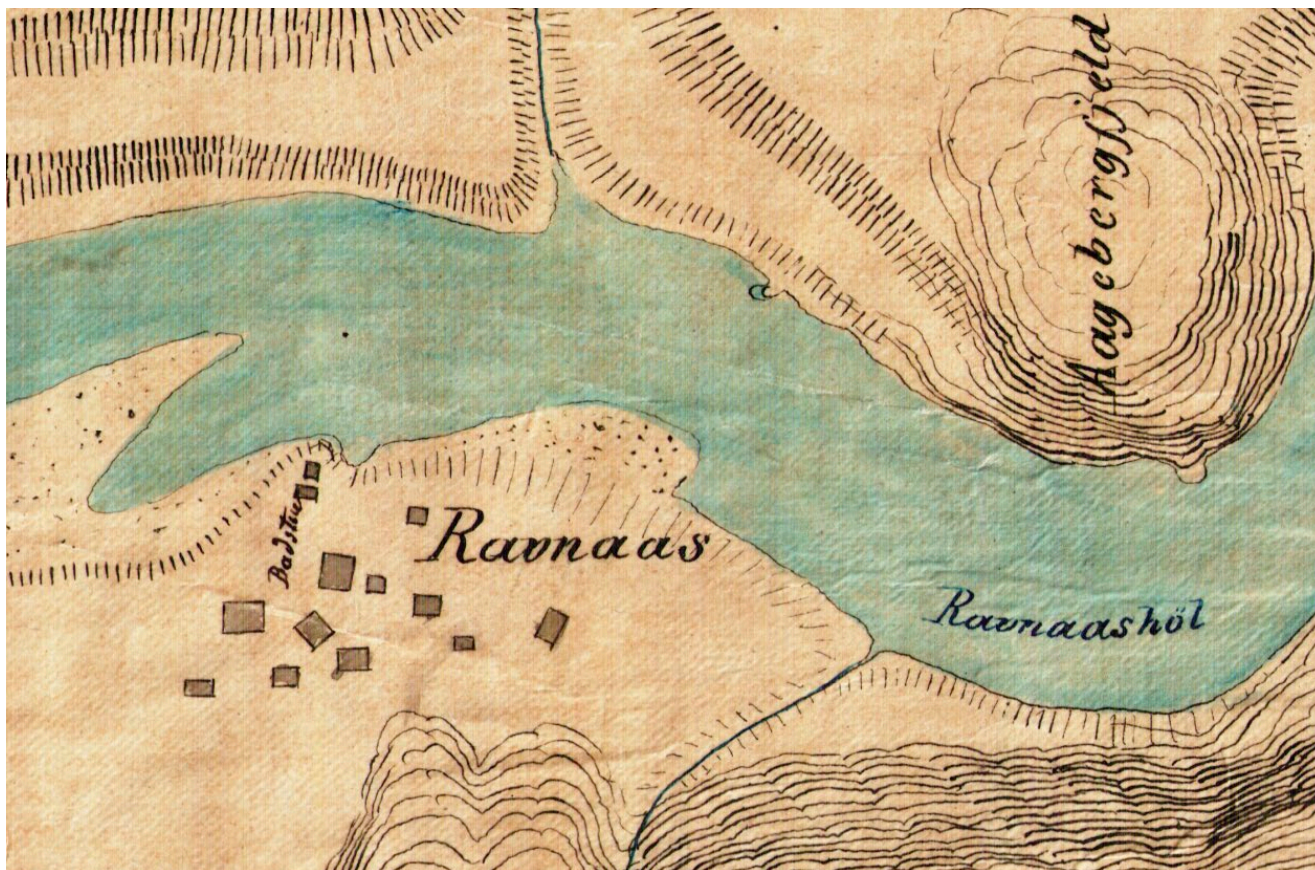

Bildene viser det som ble omtalt som: «Gravkiste under flat mark.» Funnstedet lå like sør for det som i dag er bnr. 1 (den sørligste Ravnåsgården). Gravkista ble flyttet til og restaurert på Vennesla kirkegård i 1975.

Slik ble gravkista beskrevet etter at den ble flyttet til kirkegården: «På egen inngjerdet plass på kirkegården: Rekonstruert gravkiste, orientert N-S. Kisten er delt i 2 rom med en stein som står 1,45m fra V-vegg. 0,3m N for kistens Nvegg ligger en tilnærmet rektangulær stein, 0,8 x 0,35m. Ytre mål: 2,8 x 0,9m, indre mål: 2 x 0,4m, dybde i N 0,7m, i S 0,4m.»

// Dette er ei lita, dobbeltoval remspenne av kobberlegering. Ifølge forsker Vivian Wangen kan denne spennetyper dateres til middelalderen, men det kan ikke utelukkes at den er yngre. Framsiden er dekorert med ujevnt plasserte punktsirkler. Lengde 1,6 cm, bredde 2,5 cm. Funnet og fotografert av Rolf Ketil Reinhardtsen. //

// Slik ble plasseringen av husene på Ravnås tegnet på et kart fra 1872. Ved to bygninger som ligger ned mot elva står det «Badstue». Ned mot elva, øst for det som i dag er bnr. 1, het det Smiebakken. Bygningen som er plassert ned mot elva, sør for badstua, er antakelig ei smie. (Foto: Statsarkivet i Kristiansand). //

BESØK FRA ET «FREMME LEHN» PÅ RAVNÅS

På side 157 i «Vennesla. Gard, plass og ætt» kan vi lese at Auen Jensson Ravnås, som bodde på Ravnås, hadde besøk i 1756 av Ola Sveinkeson fra Loland i Øvrebø, som skulle gjøre et hestebytte med Eilev Årekstad fra Vegusdal.

Ola hadde den beste hesten, og skulle få 7 riksdaler i mellomlegg. Ola Loland, Eilev Årekstad, Staffen Vigeland, Markus Heisel, Ola Auenson og Auen Jensson Ravnås var da sammen i huset til Auen og «var den tiid drukken lidt». Da sa Ola Loland at «... han ville ei bytte med Elef, med mindre han fik penge eller caution, efterdi Elef var ham ubekiendt, og af et fremmed lehn». Da svarte Auen Ravnås: «Manden er god nok, jeg skal cavere for ham, og dersom du ei har dine penge til St.Hansdag, saa skal jeg betale dem».

Her har vi altså et vitnesbyrd på at folk fra Øvrebø og Vegusdal var på besøk på Ravnås, og Eilev Årekstad fra Vegusdal må ha vært der ganske ofte siden Auen Jensson Ravnås kan gå god for at Eilev «som var af et fremmed lehn» hadde god betalingsevne. Hvordan var samferdselsforholdene på den tida? Vi

kan anta at Eilev har kommet på Fjellmannsveien nedover til Kvarstein og har blitt rodd over til Ravnås. Han kan også ha blitt rodd over ved Vigeland eller Heisel. Eilev kan også ha tatt ferja mellom Saga og Bakken på Mosby og tatt en avstikker fra Fjellmannsveien som gikk ned til Ravnås. Det er også mulig at han har tatt ferja mellom Støa og Drivenes og derfra har tatt en av veiene over heia ned til Ravnås.

«Ravnaas:
Landgaard i soellie
og lætt vunden,
belejlig. Fiske med
nod og rændselned
efter lax.»
Matrikkelutkastet
1723.

EN BESKRIVELSE AV RAVNÅS

Den 18. oktober 1819 ble sammenligningskommisjonen for Odde tinglag påbegynt. Om Ravnås het det:
Denne Eiendom har en Blanding af Dyb og grund Jord, der er meget udsadt for Skin [tørke], men er taalelig let dyrket. Her haves god Buegang, men besværligt at komme til og fra – af Skov haves kuns nogen ung tilvoxende, samt en Deel til Huusebygning. Her gives 2de Qværnebruge som er opført paa Gaarden Qvarsteens Grund. Til Gaarden haves et taalelig godt Laxefiskerie. Under Opsidderen Endre Jørgensens Brug, hører en Plads Huuset kaldet og afbenyttes af han selv som underbrug.

HUSMANNSPLASSER

Krogvollen/Husebakken

Husmannsplassen som i beskrivelsen fra 1819 er omtalt «Huuset», ble også kalt Krogvollen. Den lå på et platå bak sommerhuset «Villaen», se bildet under og øverst i neste kolonne. Førsteleddet kommer nok av at denne vollens beliggenhet er i utkanten av området, og er å beskrive som beliggende i en krok.

Plassen hørte under bnr. 5. Husmannen hadde fri lauvbryting i bondens skog «... til at føde en koe og sex smaa creature.» For dette skulle husmannen svare «en gjedsledag hver uge som hans creature nyder bedning i min skov.» Dessuten skulle bonden også ha to kjerrelass av vintergjødsla. Til vederlag for selve plassen skulle bonden ha 12 arbeidsdager «førstningen i høstningen» av husmannen og tre dager i skurden av kona. Men begge skulle ha kosten hos bonden de dagene de arbeidet.

// Øverst: Krogvollen i oktober 2021. På midterste bilde ses sommerhuset Villaen innunder heia, til venstre er bnr 5. Hvis du ser godt etter, vil du oppdage at fjellet over ser blankt ut. Det var et værmerke i tidligere tider, som varslet om at mer regn var i vente (fortalt av Gunhild Jensen, Kvarstein, f.1881). «Tåkedotten i Ravnåshola» var også et værmerke som varslet om at mer regn var i vente. (nedskrevet av Gunnstein Lian f. 1860). //

Kamperhaugen

Kamperhaugen var også husmannsplass under Ravnås. Ifølge Stein Tveite er den nevnt som plass under Ravnås i 1668. Det er i dag ikke lenger noe å se til husmurene fordi de ble brukt til skogsveien som ble lagt like i nærheten av husplassen i 1926. Beliggenheten er et lite, flatt platå i den ellers bratte heia.

Ivar Aasen skrev at kamp kan ha betydningen 'Bjergknott, en bred eller afrundet Fjeldtop'. Men det kunne også ha som betydning 'småa rundagtige Stene; ogsaa haard Steen i Almindelighed; Graasteen, Fjeldsteen'. Fra Vest-Agder og Råbyggelaget har Ross notert at kamp ble brukt om kappulstein, det vil si rund og hard stein, særlig slike som ble funnet i åkrene. Rygh tolket gårdsnavnet Kamperhaug som 'en haug med kamp'.

FRAKKEKILEN

Det er ikke bare kilen i elva som har dette navnet, men også sletta ved elvebredden der det var en husmannsplass. Plassen lå ikke under Ravnås, men under nabogården Heisel. Stein Tveite skriver i «Vennesla. Gard, plass og ætt» at det bodde folk i Frakkekilen i hvert fall fra 1690-årene. Fra 1721 var leia 1 riksdaler årlig. Plassen er nevnt i matrikkelutkastet 1723 der det står: «Frachekiilen og Moenen følger Gaarden.» (Husmannsplassen Monen lå på Rauarmonen under Heisel.)

I 1745 bodde Ola Berntsen i Frakkekilen. Han ble enkemann tre ganger og fikk to barn i hvert ekteskap. I 1745 hadde han ei jordstue (hus med jordgulv), et ildhus, ei stolpebod, ei løe, et fehus og ei badstu. Antall dyr var 1 ku, 4 sauer og 4 geiter. Av gårdsredskap var det 2 spader, 1 ljå, 1 boløks, 1 mindre boløks, 1 bindøks, 1 stor håndøks, 1 mindre håndøks, 1 slipestein med jernås og sveiv og 1 gammel båt. Til matstellet: 1 matgryte, 1 gryte med jerngjord, 1 liten holkegryte, 1 helle, 1 skåre, 1 skårstens jern hengsle. Til øl og mat: 1 kar, 1 mindre kar, 1 øl halvtønne, 2 halvankere, 1 eikestavtønne, 1 furustav-tønne. Til bordet: 1 steinfat, 1 steinkopp, 1 steintallerken, 4 butler, 2 brennevinsglass, 1 malt skål av tre. Det var også 1 rokk, 1 malt kiste med enkel lås, 1 furukiste med enkel lås og 1 spohle sengeklæde (senge-tøy vevd med skyttel og spole). Bøkene de hadde var «De bedenes aandelige kjede» og «1 liden bog kalded Tand for tungen og laas for munden».

Husene stod i området der veien går nå, det er ingen tufter å se. Tveite skriver at plassen ble lagt inn under Heisलगården igjen rundt 1790.

// Platået der husmannsplassen Kamperhaugen lå ses nede til høyre i bildet. Nederste bilde viser utsikten fra Kamperhaugplassen. Like ved er Kamperhaugbekken. //

«Bøkene de hadde var «De bedenes aandelige kjede» og «1 liden bog kalded Tand for tungen og laas for munden».

Navnet Frakkekilen

Det har blitt spekulert mye på navnet Frakkekilen. Oluf Rygh skrev i «Norske Gaardnavne» i bindet om Nordre Bergenhusamt: *Adjektivet frakkr betyr modig, brukt som Mandstilnavn, eller mulig af Mandsnavnet Frakki. Det sidste forekommer en enkelt Gang i DN [Diplomatorium Norvegicum]. (Ffrake Hansson i Tønsberg, DN. IV 130, ca. 1320); det kjendes ogsaa fra en mansk Runesten og synes at have været brukt i Danmark.*

Frakka- forekommer som 1ste Led i gaardnavnet *Frakkestad* i Raade og *Frakkefjerd* (*Frakkagerði*) i Avaldsnes.

I boka «Ældre norske sprog minder, ordsamling fraa Raabyggjelaget fraa slutten av 1600-tallet» står det at Frackk betyr: «Vacker og gild. Velgiernings Mand.» Ivar Aasen skrev i «Ordbog over det norske folkesprog» at adjektivet *frak* betyr 'fortrinlig, dygtig, som er i god stand'. Ifølge «Ordbok over det danske sprog» betyr adjektivet *frak*: 'fortrinlig, dygtig, som er i god stand'. Jeg trekker ingen konklusjon, men overlater videre spekulasjoner om navnet til leseren.

// Frakkekilen. Under innsamling av stedsnavn på 1930-tallet nevnes Frakkekilsletta. Et steingjerde markerer gårdsgrensa mellom Ravnås og Heisel. //

En trist hendelse i 1748

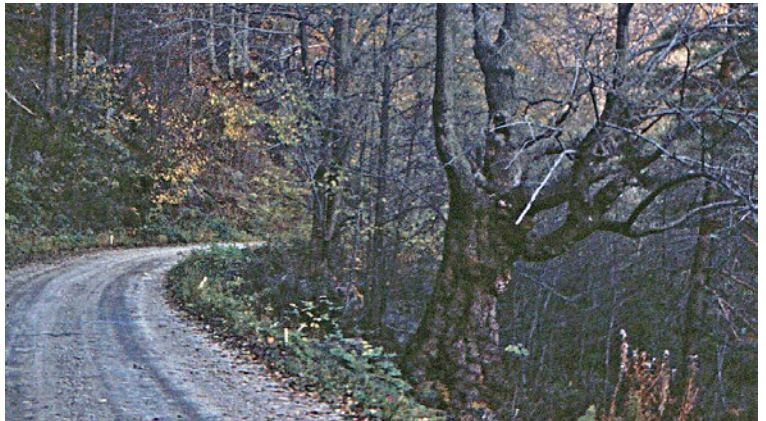
I kirkeboka fra 1. desember 1748 står det:

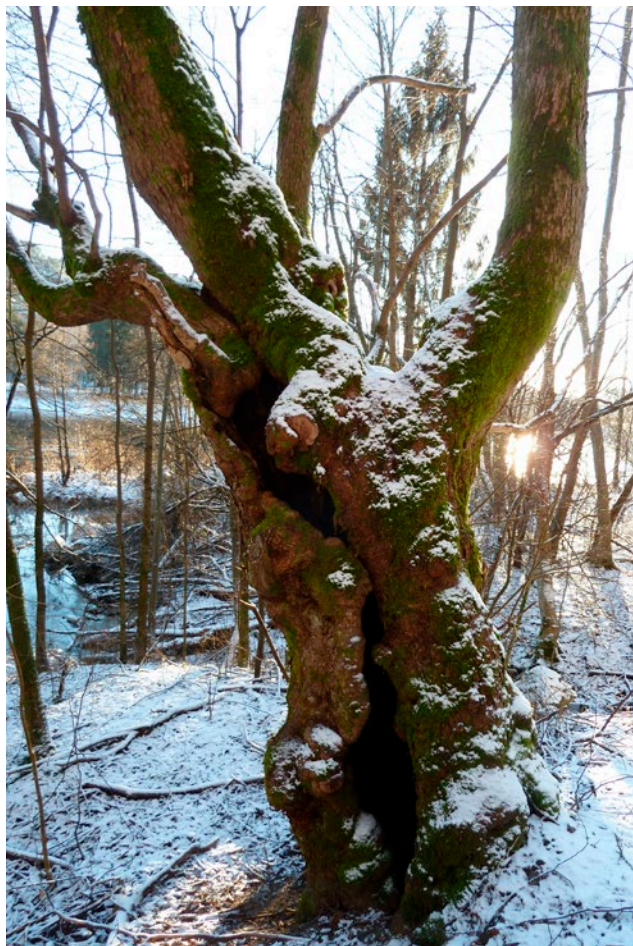
I dag begravet et qvinde Meniske, som beedende om brød døde paa Frakkekilen naunlig Martha, ætate sibi et aliis nescio.

De siste ordene, skrevet på latin, betyr: alderen og andre ting kjenner jeg ikke.

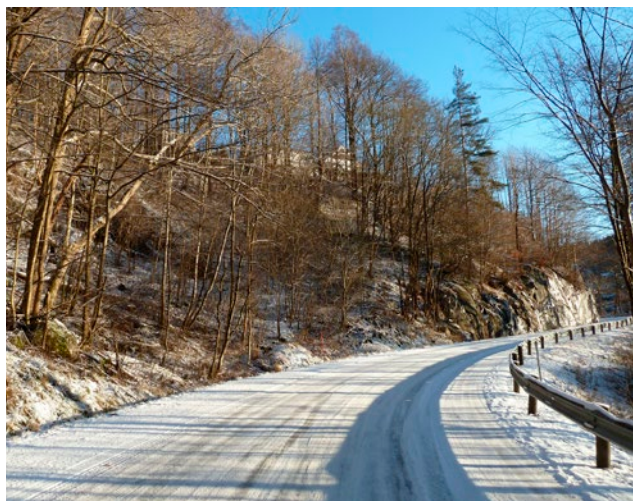

// Under: Frakkekilen og Ravnåsvegen i 1976. I 1977/78 ble Ravnåsvegen utvidet og asfaltert. På bildet i neste kolonne ses den hule alma. (Begge foto: Solveig Andresen). //

// Den hule alma. I 2018 ble den og andre almetrær i området dessverre angrepet av almesyken. Frakkekilen var også kjent for at det vokste humleplanter der. Humleplanten ble i tidligere tider brukt til ølbrygging, hvor den bidrar med bitterhet og aroma til ølet. Stoffet i humlen kan også gjøre ølet mer holdbart. På nederste bilde i neste kolonne ses en avlegger av en humleplante fra Frakkekilen som i dag vokser på Kvarstein og slynger seg opp i et rognetre. //

// Frakkekilkleiva til venstre i bildet. //

Frakkekilkleiva

Frakkekilkleiva gikk fra Frakkekilen opp til Solstad. Gunnvald og Bernt J. Kvarstein skrev i boka «Kirke- og kristenliv i Vennesla» (side 84) at Jørgen Jakobsen Hagen (1802-1873) var en flink spillemann og han spilte ofte i bryllup. Den 5. juli 1831 var han i bryllupet til Ole Ommundsen Moseid og Inger Endresdatter Ravnås. Bryllupet stod på Ravnås og en mengde folk var samlet. Bryllupet ble feiret, som skikk var, med drikk og dans. Jørgen spilte som aldri før, og syntes å være i sitt rette element blant alle festglade mennesker. Det er fortalt av hans sønnesønn, Tellef Myrvold (1881-1960), at da Jørgen var på hjemvei og kom opp i Frakkekilkleiva, satte han seg på en stor stein, og der møtte Gud ham. Det ble en alvorlig kamp som endte med at Jørgen overga seg til Gud. Og fra den dagen av rørte han aldri mer fela. På den tida ble fela sett på som et syndig instrument.

« God bære døyken for Piningen. »

PININGEN

Like ovenfor Frakkekilen er det et trangt parti i elva som kalles Piningen eller Trongsla. Navnet kommer av at elva her presses/pines sammen i en trang passasje. Innsnevringen gjør at det blir et ekstra sterkt strømdrag her, noe som gjorde Piningen til et fryktet sted i den tida da elva var ei viktig transportåre.

Gunnstein Lian (f. 1860) skrev i boka kalt «Soga om Skråstad» litt om trafikk med båter og føringsprammer i elva:

Ole og Gunstein var tidt heilt upp i Ålia ved Åbel og lasta. Den dei lasta for, måtte då syrgja for ekstra mannskap, vanlegvis 2–3 mann til å vera med å draga prammen upp Piningen. So var det ein gong dei sat å venta på at karane skulle koma, men det drog så lenge ut at Gunnstein miste tolmodet. Han meinte på det, at no vilde han ikkje vente lenger, dei laut prøve um dei ikkje kunde taka han åleine. Han treiv då lina og sette i veg. Ola helt av, og dei greidde virkelig å få han upp. Gunnstein var bomsterk i eit knipetak.

Piningen var leid ogso på nedvegen, avdi den sterke straumen sette rett på eit bratt fjell. Styrde dei ikkje rett der, gjekk det gale. Nils i Hagen hadde au vore med å fare der, so han visste koss der var. Ein gong han tala med nokon som skulde til Ålia å lasta, sa han: «God bære døyken for Piningen».

Da Johan Aabel (f. 1897) var rundt 40 år var han

på svømmetur nedover elva. Ved Piningen ble han dradd ned i ei ie. Han berget seg ved å gå ut av ia nede på elvebunnen.

Vi begir oss nå nedover elva i retning mot Ravnås for å se på flere stedsnavn og lokalhistorisk informasjon:

RINKODALEN

Navnet uttales Ringkodalen, men blir i tradisjonen skrevet uten g. Jeg antar at Rinko er forkortelse for Ringkolle. Det som særpreger formen på kollen som ligger nord for Rinkodalen, er nettopp at den er rund i formen, slik en ring er. Rinkodalen kan således bety 'dalen ved den runde kollen'.

Rinkodalen nevnes blant annet i 1845 da Hans Eilevsen fikk livfeste på plassen Vollane under Heisel. Han fikk da rett til lauvbryting, og til å ta ved «... av det som staar og ligger fra Rinkodalen utetter til sørenden av Bjørndalen.»

På 1920-tallet så Gunvald Heisel elgspor i Rinkodalen. Det var en så stor begivenhet at folk gikk «mann av huse» dertil for å se på sporene. En gammel vei, kalt Rinkodalsveien, går ned langs Rinkodalsbekken, som også kalles Frakkekilbekken. Den var en god gytebekk.

Helga Martine Hannevig (f. 1902) fortalte at hun og andre gikk opp Rinkodalsveien og videre over heia til Øvrebø når de var i konfirmasjonsalderen og skulle lese for presten i Øvrebø kirke. (fortalt av Yngvar Hannevik f. 1955).

// Området i elva som kalles Piningen eller Trongsla ses midt i bildet. Kollen som ses like over Piningen har en rund formasjon. En dal som går i det området har navnet Rinkodalen. Til høyre for kollen ligger Den onde dal som er bratt og farlig å gå i. På 1920-tallet ble det laget en sledevei der, men den er utsatt for ras av steinblokker. //

BUHUS

Bak Kamperhaugplassen, noen hundre meter lenger opp i heia, var det et buhus. Oscar Ravnaas (f. 1889) fortalte at før Ravnåsvegen kom, rodde de opp elva fra Ravnås for å hente melka. Dette var barnas jobb. Det var ei bakevje, kalt Ravnåsia, som gikk fra Ravnås opp mot Vaet og Kamperhaugen, så det var ikke så mye de trengte å ro når elva ikke var stor. Melkespannene ble båret ned fra buhuset og firt ned i en løpestreng fra Kamperhaugen, og ned til båten. Men når elva var stor, kunne den være så stri at det var umulig å ro opp fra Ravnås. Da måtte de gå over heia. De tok da opp stien fra området ved «Villaen» på Ravnås, opp mot Ånestjønn og ned til buhuset.

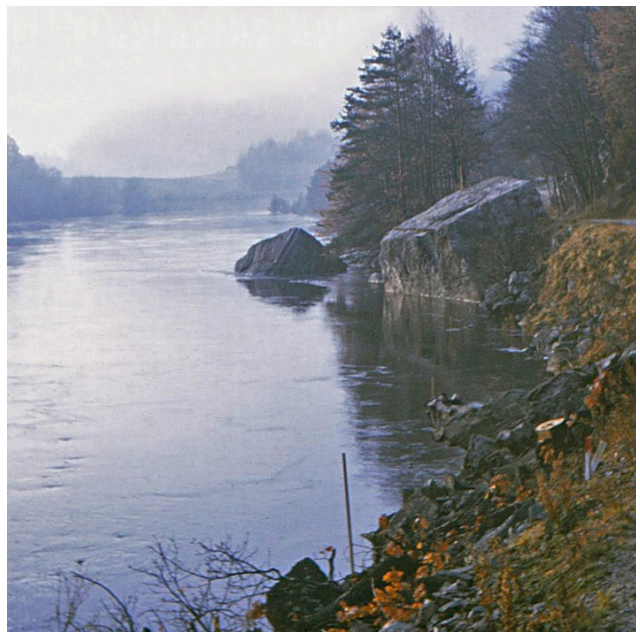
SPELEMANNSTEINEN

Oskar Langevoll (f.1892) fortalte at to karer utenbygds fra hadde jobb på veianlegget på Ravnåsvegen som tok til i 1923. De bodde på Kvarstein mens arbeidet pågikk, og om søndagsformidagen hendte det at de rodde over elva og satt på steinen og spilte. Den ene spilte trekkspill og den andre fele. Folk satt på bakkekanten på den andre sida av elva og hørte på. Siden fikk steinen navnet Spelemannsteinen. Dette veiarbeidet ble for øvrig satt i gang som nødsarbeid. Agder Tidend skrev 2. januar 1923: «Vegen er 15-1600 meter lang og er kalkulert til 28 000 kroner.»

Bredden var 2,6 meter. Arbeidet foregikk ikke uten uhell. Den 26. mars 1923 fortalte Agder Tidend at en 10 kilo tung minestein hadde flydd gjennom lufta over til Kvarstein «... og slo ned gjennom taket på eit hus og tvers gjennom ei seng og ned på golvet. Heldigvis låg der ikkje nokon i sengi. Og kring på jordane ligg det stein på stein som hev rota svært opp i marki.»

LUSESKRUBBESTEINEN

Når laksen gikk opp elva på forsommeren, hendte det at den skubbet av seg lus som den hadde med seg fra sjøen mot denne steinen. Ofte var det så mange laks rundt Luseskrubbesteinen at det var som om vannet fosset og kokte, fortalte Oskar Langevoll (f. 1892).

// Øverst: Murrester av buhuset som var i heia over Kamperhaugplassen, det datt ned på 1950-tallet. Litt sør for buhuset er det murt opp et platå. Ved ble kjørt fram hertil og sendt videre i vedrenne ned til elva. Over ses Spelemannsteinen på 1970-tallet før Ravnåsvegen ble utvidet. Ute i elva er Luseskrubbesteinen. (Foto: Solveig Andresen). //

// Årstallet 1923 som står i Spelemannsteinen er hugget inn av blant annet Einar Nodeland (f. 1907) fra Kvarstein. Han var med og bygde Ravnåsvegen fra Ravnås til Heisel. // ←

SKOGSVEI FRA 1926

Skogsveien tar opp i heia ved Spelemannsteinen og ble opprinnelig laget til Ånestjønn, Ravnås øygard og Tvitjønnene for at det skulle bli lettere å få fraktet ned høy fra slåttene her og også ved og tømmer. Eiliv Mjåland, som da bodde på Ravnås, betalte for arbeidet. Håkon Greipsland (f. 1910) fortalte at det var to menn fra Åmli som gjorde arbeidet. Yngvar Hannevik (f. 1955) forteller at Karl Fredwall (f. 1905) også var med og laget veien. Karl kom fra Sverige som «minare».

VAET

Når elva var liten, kunne folk gå/vasse forbi området ved Spelemannsteinen. Ellers måtte de ta over heia før det ble laget vei ved elva. Fra Ravnås gikk de da opp ved Villaen, mot Ånestjønn og ned ved Kamperhaugen.

SKOMAKERTIPPEN

Like ovenfor Spelemannsteinen finner vi Skomakertippen, som er en spiss tipp i fjellet. For øvrig er det ikke bare én spiss tipp, men flere spisse tipper der. Et vandresagn forteller at en skomaker som en gang hadde begått en forbrytelse skulle slippe straff dersom han kunne sitte på toppen av

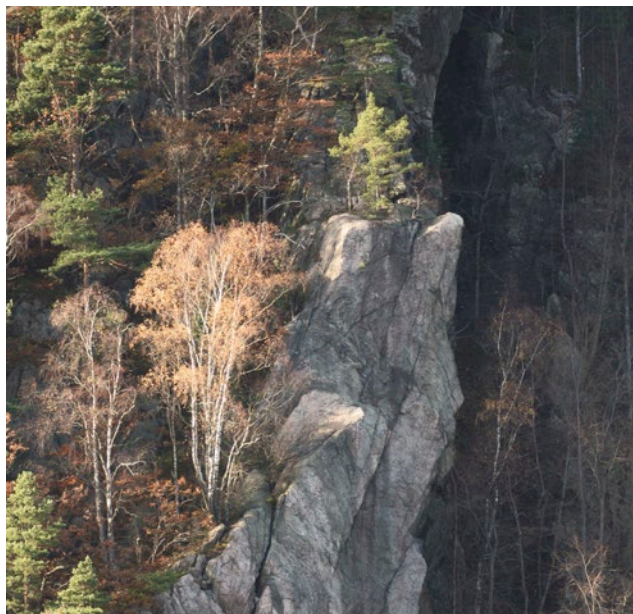
det bratte fjellet og sy et par sko. Klart han det, var han fri. Da skomakeren var «... nesten ferdig med den siste skoen, ...», mistet han sylen. Den falt ned på ei fjellhulle, og skomakeren bøyde seg fram for å ta den. Da mistet han fotfestet, falt ned i ura og slo seg i hjel. Siden ble det fjellet kalt Skomakerfjellet.

Allmueskolelærer og folkeminnegransker Johan Theodor Storaker, født 1837 i Søgne, har omtalt dette sagnet som etter Storakers død ble utgitt i boka «Sagn og Gaader». Først nevner Storaker Skomagerknibben ved gården Hage i Undalen, deretter skriver han:

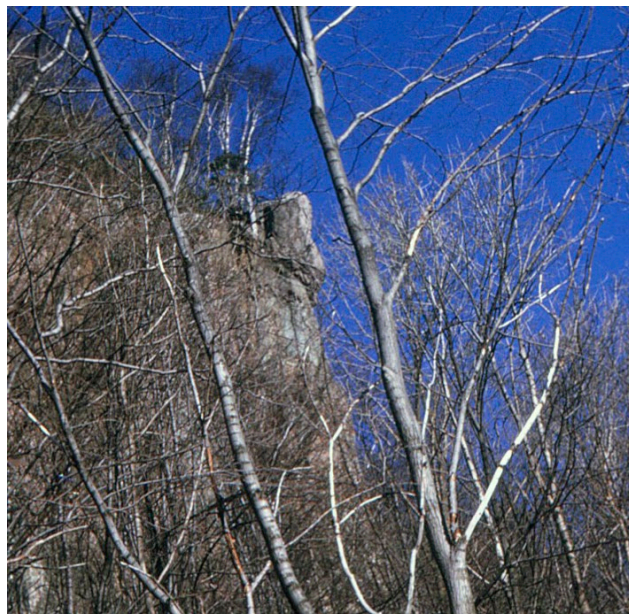
Paa Gaarden Berge i Søgne findes ogsaa en Skomagerknibbe, i Lyngdal flere, paa Gaarden Ravnaas i Vennesland ligeledes en, det samme Sagn om straffen findes tilknyttet dem alle. I Vennesland fortæller man, at Ugjerningsmanden havde begaaet Manddrab. Sagnet har her en betænkelig Lighed med et Vandresagn om en dødsdømt Skomager, der kunde redde sit Liv ved at sidde paa en spids Fjeldtop og sy et Par Sko. I en Mængde Bygder bærer den spidseste Fjeldtop Navnet «SkomagerKnibben», og paa alle de samme Steder lader Sagnet ham styrte ud og knuses, idet han griber efter Hammeren, som falder fra ham for at slaa i den sidste Pinde i Sko-Hælen, eller Sylen, for at gjøre det sidste Sting.

// Skogsveien fra 1926. I 1994 ble det laget en bredere traktorvei innover heia. Denne starter nede ved elva i Frakkakilområdet og møter den gamle veien like ovenfor der husplassen Kamperhaugen var. //

// Skomakertippen. Ura i dette området heter Ravnåsure. // ↑ ↗

// Huset på Ravnås som brant i 1925. Løpestringen var festet i uthusveggen på dette bruket. (Foto fra Yngvar Hannevik). //

LØPESTRENG

Det var bratt opp til skogen fra Ravnås. På bildet i neste kolonne ser vi festet til en løpestring, samt en del av vaieren. I området ved løpestringen var det et buhus, og strengen ble brukt til å sende ned melkespann og høy til Ravnås. Løpestringen var festa i uthusveggen på den øvre Ravnåsgården. En gang var det ei spann som tok ut på egenhånd. Det ble et voldsomt smell og spanna ble helt flat. Ingeborg Ravnås (f. 1885) advarte de små barna mot å gå opp i området der løpestringen var festet, for en gang hadde ei gjeterjente på seks år falt utfor her og slått seg ihjel.

Det er også satt opp to kraftigere pæler litt ovenfor den eldste løpestringen fordi man ønsket å prøve å fire ned tømmer, men dette ble det ikke noe av.

ULV OG BJØRN

Følgende historie er nedskrevet av Orvin Sagedal (f. 1920), barnebarn til Ommund Olsen Ravnaas (1841–1931): Som ung gutt var Ommund gjetergutt i skogen på Ravnås, 7 år gammel begynte han å gjete. Omkring 1850 var det mye ulv i heiene. Ommund fortalte at han så ulv flere ganger. En gang i regnvær sto han i ly under en heller. Da sprang det tre ulver forbi. En annen gang fikk han plutselig se ulv ved sauene. Ommund hadde en liten hund med seg når han var ute og gjete, den het Pitty.

Stein Tveite nevner i «Vennesla. Gard, plass og ætt» at ei ku og en stut «af bjørne bleven dræbt» på Ravnås i år 1708.

BRÅDANE

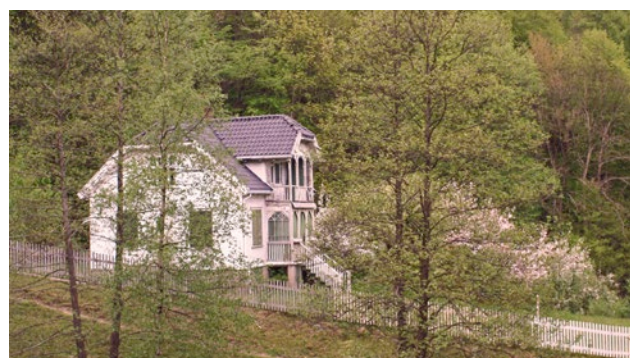
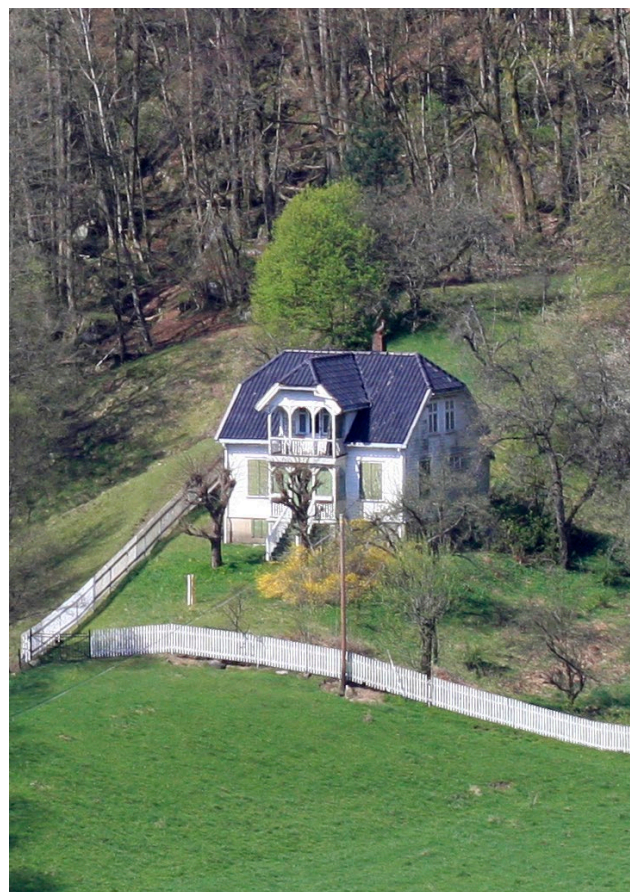
De oppdyrka jordene opp mot heia, kalles Brådane. Navnet betyr 'ei bratt og noe langstrakt skråning.'

VILLAEN (Solhøy)

Yngvar Hannevik (f. 1955) forteller at byggedelene til huset ble vunnet i et lotteri av Mathilde Ravnaas f. 1892 (gift Upsahl). Hun fikk tomt på sin barndoms gård og satte opp et sommerhus. Det ble av bygdefolk kalt «Villaen» og kunne lett ha kommet i historiens lys. Den russiske revolusjonslederen Leo Trotskij (leder for den Røde Armé) hadde flyktet etter at Stalin hadde startet med sine utrensninger. Fra 1935–36 bodde han i Norge. Trotskij kom til Sørlandet til sin gode venn, Olav Schefloe, som var redaktør av avisen Sørlandet. Det var lenge på tale at han skulle bosette seg på Villaen til Mathilde, men han reiste i stedet til Mexico der han senere ble myrdet av Stalins menn.

I mange år ble Villaen, som i senere tid kun ble brukt som sommerhus, omtalt som et spøkelseshus. Den 27. oktober 2019 brant huset og ble totalskadet. I 2021/22 ble det gjenoppbygd.

// Villaen. Bildet av brannen er tatt av Bernt Even Moseidjord. De andre bildene er tatt av undertegnede. //

Eldvardsknuden

Karihola

Lilleknott

Storeknott

Brådane

Feda

Kjempedalen

Ravnås båtstø

Lillekil

ELDVARDSKNUDEN

I forbindelse med innsamling av stedsnavn på 1930-tallet skrev Olaf Mykland at det hadde vært en varde på Eldvardsknuden i gammel tid. I norrøn ordbok finner vi ordet eldiviðr, som betyr brenneved, ved, brensel. En knude er en rund fjelltopp.

KARIHOLA

På Ravnås har det bodd flere med navnet Kari. På 1930-tallet skrev Olaf Mykland «Karishol». Om hol skrev Ivar Aasen: `Græsplet eller Slette imellem Skov og Klipper`. I Karihola er det ruiner etter to bygninger. Under ser vi en av dem.

FEDA

Ordet feda kommer fra gammelnorsk fit som betyr frodig grasmark.

STOREKNOTT OG LILLEKNOTT

Ordet knott kommer fra norrønt og betyr `rundvoren bergtopp, pynt`. Vidar Haslum skriver at knott ble brukt på høydeformer som er mindre ruvende i landskapet. Førsteleddet forteller om størrelsen dem imellom. Under Storeknott lå Kalvehagen, et innegjerdet område for kalvene.

LILLEKIL

Kil betyr `smal, trang vik`. Etter andre verdenskrig ble mange av de som hadde vært nazister, satt til å gjøre forskjellig straffearbeid. Noen måtte gå og fjerne stein fra jordene på Ravnås. Steinene ble tippet ved Lillekil, som før denne igjenfyllingen gikk inn i en mye spissere kil.

I gamle dokumenter har jeg også sett at navnet Ravnåskilen ble brukt.

// Området ved Grunnane i august 2022. Prosjektet med å forbedre elvebunnen bestod i å fjerne mudder, harve elvebunnen, senke gytefeltet, legge ut gytegrus og hindre erosjon. //

GRUNNANE

Grunnane var et grunt parti i elva som gikk fra området nord for Lillekil og videre oppover til Vaet. Da Ravnåsvegen ble utvidet på 1970-tallet, ble mye av grusen gravd opp og brukt som veifylling. Ravnåsstranda var i dette samme området, også den ble ødelagt. I 2018 og 2022 ble det gjort forbedringer av elvebunnen her for å bedre gyteforholdene for laks.

RAVNÅS BÅTSTØ

Ravnås båtstø lå like ved der Krogvollbekken renner ut i Otra. Stø kommer av gammelnorsk stoð som betyr landingsplass for båter. Ivar Aasen skrev at det også kan ha betydningen 'Elvebred'. Tidligere var det et båthus over bekken, ikke langt fra elva, det datt ned på 1950-tallet.

De som bodde på Ravnås før vaskemaskinens tid, skylte klærne i Krogvollbekken like ved Ravnås båtstø. Dersom det var lite vann i bekken, skylte de klærne i elva.

Den 28. mars 1902 skjedde det ei sørgelig drukningsulykke her. Da skulle Gunhild Åselle Olsdatter (f. 1846) ro over elva til Ravnås etter at hun hadde vært på besøk hos Anne og Tobias Sandal som bodde i det nedre bruket i Sagedal. Gunhild hadde vært gift med Ole Kristen Stallemo. De reiste til Amerika, men da Ole døde på slutten av 1800-tallet, kom Gunhild tilbake til Ravnås igjen for å pleie sin gamle mor som da var 88 år gammel. Den skjebnesvangre kvelden fulgte Anne og Tobias henne til båt-plassen på Kvarsteinsida, og hun rodde

over til Ravnås i mørket. De stod og ventet, og hørte hun rope at hun var kommet over. (fortalt av Yngvar Hannevik f. 1955).

Hendelsen videre er slik beskrevet i Fædrelandsvennen 29. mars 1902: *Men paa Ravnaas begyndte man ud paa kvælden at bli ængstelige over at Gunhild blev saa længe borte, og da hun ikke var kommet hjem ved 12Tiden, roede Folk over til Sagedalen for at spør efter hende. Efter den Besked man der fik, begyndte man strax at søge efter hende. Der, hvor Baaden antages at have lagt til, fandtes den ikke, hvorfor man søgte nedover Elven. I en Bagevje et stykke nedenfor fandt man den endelig, og ved Siden af Baaden laa Liget af Gunhild. Hun havde da antagelig ligget i Vandet i 3 Timer. Det antages at hun er faldt ud da hun skulde stige i land, har forsøgt at klamre sig til Baaden uden at ha Kræfter til at komme op i den og er drevet nedover Elven med den.*

I juni 1943 var det også ei sørgelig drukningsulykke ved Ravnås. En mann som hadde begått et sykkeltyveri, befant seg på Ravnåsbrua og følte seg truet da folk kom mot ham fra begge ender. Han hoppet da fra brua og druknet. Han ble funnet ved Haus. Historien har for øvrig en litt annen utgave i avisene.

SANDØYRA

Sandøyra lå like sør for Ravnås båtstø. Stranda ble mye brukt som badestrand. Den ble imidlertid ødelagt ved gravearbeid i forbindelse med vannledning, samt at grus ble fjernet og erstattet med stein, på 1970-tallet. Øyr betyr grusbanke.

RAVNÅS HENGEBRU

I 1930 ble det bygd hengebru mellom Ravnås og Kvarstein. I februar det året søkte tre gårdbrukere på Ravnås om å få kommunalt tilskudd til arbeidet. Fredrik Kristensen hadde tegnet den og lagt fram kostnadsoverslag. Brua skulle være 110 meter lang og 1, 20 meter bred. Kostnadene ville komme på 4000 kroner. Anders O. Kvarstein informerte herredsstyret om at en kunne få kjøpt særdeles billige kabler fra Hunsfos Fabrikker fra taubanen der for 10 øre meteren. Saken ble utsatt til april, og da bestemte Herredsstyret å bevilge 1000 kroner til arbeidet.

I 1933 var Ravnåsbrua nær ved å bli tatt av flommen, men den ble berget ved at en rev av bordene som dannet brudekket.

// På Ravnås hengebru, 1930-tallet. //

KJEMPEDALEN

Ivar Aasen skrev om planten kampe at den også ble kalt kjempe. Det latinske navnet er *plantago media*. Kanskje er det denne planten som har gitt navn til stedet? Under innsamling av stedsnavn på 1930-tallet ble Kjempedalen beskrevet som «en oppdyrka dal».

Landskapet her har blitt en god del endret etter forbedring og utvidelse av veien. Lokalkjente forteller at det tidligere var en tydelig fordypning i terrenget her som var å beskrive som en liten dal.

RAVNÅSHØLEN

Ordet høl blir brukt om et vidt og dypere parti i elva. I Ravnåshølen ble laksenota trukket. Du kan lese mer om dette i boka «Vigeland's Brug 1620–2020, bind 2».

Bakkene fra jordene på Ravnås ned til Ravnåshølen, kalles Hølsbrådet. Bråd er ei bratt og noe langstrakt skråning.

TROLLDALSHOLA OG KLOMRA

Trolldalshola er ei steinur. Troll i naturnavn blir vanligvis brukt for å karakterisere vilt og ulendt terreng. Det var også et sted der overnaturlige skapninger kunne holde til. Sør for Trolldalshola er ei steinur som kalles Klomra. Om Klomber skrev Ivar Aasen at en betydning er: `en trang Bjergkløft i en Vei eller Sti'. Adjektivet klombrutt: `fuld af trange Pas eller Kløfter; f.Ex. om en Fjeldsti.'

RAVNÅSVEGEN

I Vennesla herredsstyres protokoll fra 30. januar 1911 fremkommer det at oppsittere på Ravnås, Mørvoll og øvre Mosby søkte om 1000 kroner i bidrag fra Vennesla herred, og 400 kroner i bidrag fra Oddernes herred til opparbeidelse av vei fra hovedveien i Mosby til Anders Ravnaas sitt hus på Ravnås. Strekningen var på 1750 meter, og hadde blitt oppgått og beregnet i mai 1907. Ønsket om veien ble slik begrunnet:

Siden Sætersdalsbanen kom i Drift og Baad og Pramtrafik paa Otra omtrent ophørte, blev disse Gaarde, særlig Mørvoll-Ravnaas helt tilsidesatte. Afstængte som de ligger paa vestre Side af Otra – uden Broovergang til den Venneslandske Hovedvei, eller nævneværdig Veiforbindelse med Hovedveien Mosby – vil denne Vei bevirke en lettere og billigere Adgang til Afsætningsstedene, Jernbanestationen og Fabrikstrøgene baade hvad Jord og Skogbruget angaar, og vil bli til stor økonomisk Ophjælpelse for disse Gaarde.

I 1923 ble det som tidligere nevnt, laget vei fra Ravnås til Heisel. Før veien kom, var det nesten helt uframkommelig langs elva mellom Ravnås og Frakkekilen, folk måtte ta opp i heiene på klatrestier. På begynnelsen av 1970-tallet ble det foretatt en del lokale utvidelser av veien. Deretter lå arbeidet nede i noen år inntil man i november 1978 var ferdig med å utvide og asfaltere Ravnåsvegen på strekningen fra Øvre Mosby til Moseidmoen. Dette kostet 8,3 millioner kroner.

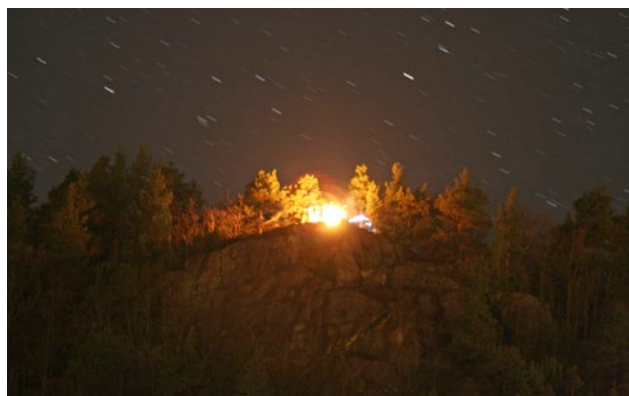
RAS I RAVNÅSFJELLET

I 9-tida om morgenen på mandag 13. august 1979 gikk det et ras i Ravnåsfjellet. Venneslaposten omtalte det slik: Raset løsnet i omtrent 150 meters høyde, og store steinmasser fór med et tordenlignende drønn nedover fjellsiden og raserte skogholtet i bunnen av fjellet. Mye av steinmassene ble nærmest pulverisert og ble liggende i ura under fjellet, men en del blokker pløyde seg gjennom skogholtet og ble liggende 8-10 meter ute på jorden.

Det var en tilfeldighet at det ikke var folk i området da raset gikk. Einar Øyen hogde ved i området, men da raset gikk på morgenen, var han på Mosby. Han hadde dradd hjem for å hente noe. Da han kom tilbake, oppdaget han at raset hadde tatt den veden han skulle ha hogd.

Kilder som ikke er direkte nevnt i teksten er Solveig (f. 1948) og Edgar Andresen (f. 1937) samt hefte med innsamling av stedsnavn foretatt av Olaf Mykland (f. 1908) på 1930-tallet.

// Øverst: Ravnås 1989. Under dette ses et bilde av bnr. 5 og Villaen fra 2008 og et bål på Ravnåstippen på solsnudagen den 21. desember 2006. Nederst er et bilde av Ravnås fra 1950- tallet. Dette er utlånt fra Digitale bilder i Agder. //

Fra det gamle album

// Alle bildene her er fra Ravnås. Øverst ses Helga Ravnås og Odd Tronerud. Nederst: Skuronn, fra venstre Ingeborg Ravnås, Gudrun Leland, Helga Ravnås og Knut Ravnås. Foto fra Helga Ravnås (1896-1976). //

// På Ravnås hengebru. //

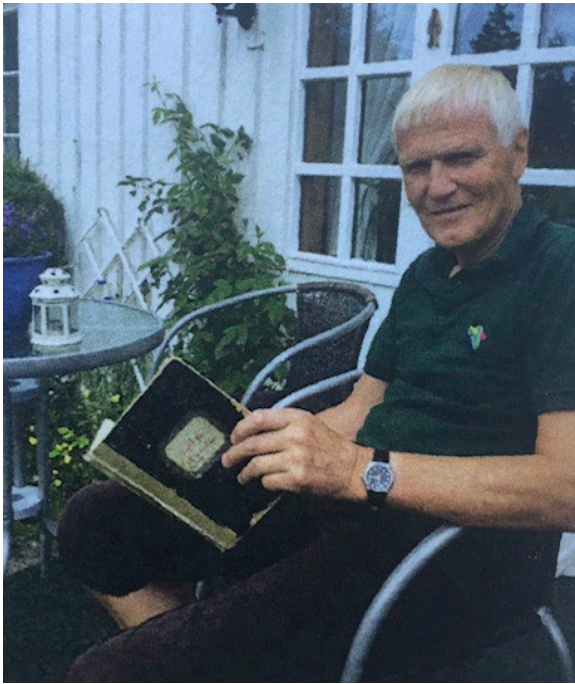
// Ved Ravnåsstranda. (Foto fra Helga Ravnås). //

// Håkon Greipsland og datteren Ragnhild. //

// Håkon Greipsland med døtrene Solveig og Ragnhild. Håkon og kona Emilie Marie leide det som i dag er bnr.1 på Ravnås fra 1947 til 1955. (Foto fra Ragnhild Greipsland og Solveig Andresen). //

Oddbjørn Aardalen er et skrivende menneske. I tillegg til åtte diktsamlinger har han også skrevet dagbøker «i alle år» – faktisk helt siden 1953 og fram til denne dag. Her er han avbildet utenfor sitt kjære hjem på gården Skjervedal, gnr. 16 bnr. 1, lengst nord i Vennesla og med grense til Birkenes kommune. Han sitter her med ei av dagbøkene sine i fanget, og nettopp Oddbjørns dagbok er en viktig kilde til det han nedenfor skriver om sin barndoms skole, Samkom skole, som han var så glad i og har så mange gode minner fra . . .

Samkom skole

1909-2022

Tekst av Oddbjørn Aardalen

Det var lørdag og frøken Ravnås ønsket 1. klassingene ved Samkom skole «god helg». Så sier ho: «Og så gleder vi oss til mandag da du, Jens, skal fortelle om turen du skal være med på om søndag.»

Mandagen kom og frøken Ravnås var spent. «Var det en fin tur,» spurte ho i klassens påhør. «Å tykke dykken, - margarinsmør på maden,» sa bondesønnen fra Ruenes.

Torsdag 17. desember 2020 vedtok kommunestyret i Vennesla med solid flertall (18 mot 9, bare partiene Senterpartiet, SV og Partiet de kristne stemte imot) å legge ned Samkom skole fra høsten 2022. Med dette var en 113 års skolehistorie over.

Jeg skal i noen korte glimt se tilbake og fortelle litt fra min tid ved skolen, august 1951 til mai 1958.

20. august 1951 begynte en beskjeden, lyslugget gutt fra Skjervedal på Samkom skole. Jeg husker ingenting fra første skoledagen, men regner med

at mamma var med, slik skikken var. I min klasse begynte i tillegg til meg en gutt og fem jenter, slik at vi var sju stykker til sammen. Vi hadde Borghild Ravnås som lærer de tre første årene som ble kalt «småskolen.»

Det kunne være stritt nok, noe dagboka fra fredag 21. august 1953 (oppstart for 3. klasse) kan fortelle: - «Me hadde om «Katten» i Naturkunna, og det var så vanskelig at eg lærte det ikkje før lørdags morraen.» - -

Vi hadde to lærere: Borghild Ravnås i småskolen (1. til 3. klasse) og Olav Bjørgulvsson Austad i storskolen (4. til 7. klasse). Austad var fra Ose i Bygland kommune i Setesdal og var nynorskmann på sin hals. Han var sikkert hovedårsak til at Samkom skole hadde nynorsk som hovedmål så lenge.

Vi gikk annenhver dag – fra 1. til 7. klasse. To og to klasser sammen; et år med de som var et år eldre, neste år med de som var et år yngre.

799 ♯ T. Elias Blix 1891
M. Ludvig M. Lindeman 1862

Syng i stil - le mor - gon - stun - der, syng Gud
Fa - der lov og ros! Sjå, han gjer på ny det un - der: kal - lar
fram or mørk - ret ljøs! Sjå, hans sol all skap - ning
gyl - ler, alt med liv og lov - song fyl - ler, sjå hans
kjær - leiks smil i sky, sjå kvar dag hans nå - de ny!

2 Lær oss, Gud, kvar dag å telja, 3 Gud, som skapte sol og stjerna,
sjå, kor snøgt vår livsdag lid! deg me syng vår takk og lov,
Lær oss livsens veg å velja at om oss du ville verna
medan det er enno tid! medan me i mørker sov!
Enn i dag du vil oss kalla, Lys og lei oss, ljøsens Fader,
snart kan mørker på oss falla, til vår sol i gravi glader,
Lat oss, medan det er dag, vekk oss så til morgon ny,
fylgja Andens nådedrag! dag med solskin utan sky!

797 T. Elias Blix 1891
M. Ludvig M. Lindeman 1862

Sjå, da - gen sprett i aus - ter - ætt! Han li - vet
opp vil yn - gja. Sjå, skug - gar fly, og sol - glytt
ny no gyl - ler sky, og tu - sen mun - nar syn - gja!

2 Du sannings sol som rann i jol, 4 Så lid og renn
ver du mi morgonstjerne! ein dag om senn
Lys opp min gang med sol i skuggedalar,
som vidsynt vang Snart natti lid,
all dagen lang, og fram det skrid
mot mørkers vald meg verne! til morgon blid
med song i himmelsalar.

3 I all mi gjerd på livsens ferd
ditt ord mitt ljøs må vera!
Gud, styr min stamn
til himmelhamn

Skoledagen begynte med sang. Vi lærte sangene, kunne dem utenat. Jeg husker spesielt to (begge av Elias Blix): «Syng i stille morgonstunder» og «Sjå dagen sprett». Vi sto opp og sang. Austads malmrøst var så kraftig at vinduene ut mot jernbaneviadukten klirret.

Det var ikke gymnastikksal i mi tid på Samkom skole. Den flotte salen som skolen hadde ved nedleggelsen, kom mange tiår senere. En korridor ble brukt. Her var ribbevegger og klatretau, og vi hadde linjegymnastikk under Austads kommando. Han hadde gått underoffiserskolen, og kunne dette med å kommandere. Korridoren var kald om høsten og vinteren. Det var også klasserommene, men en diger vedovn med skjerm Brett foran sørget for at vi ikke frøs.

I 6. og 7. klasse hadde jentene håndarbeid og guttene sløyd de siste to ukene før sommerferien. Jentene var i klasserom, men guttene saget, høvlet, pusset og malte sine utførte arbeider på loftet over skolen. Og selv om ikke praktiske fag var mitt favoritt-område, syntes jeg alltid det var kjekt med sløyd. Kan hende var det fordi jeg visste at om 14 dager var sommerferien her.

Vi drev mye idrett. Om sommeren gikk det i fri idrett: Løp, hopp og kast, og vinterstid ble det mye skeising på Rugåna når isen var sterk nok. Vi trente spesielt for å gjøre det best mulig på Skoleidrettsdagen på Moseidmoen idrettsplass i begynnelsen av mai hvert år. Her et eksempel fra dagboka fra fredag 6. mai 1955: - «Pent vær. Har

vært på skolen. Der sprang vi 60 meter og hopte i hella (stille lengde) og i høgde. På 60 meteren sprang eg på 10 blank første gong og 9,8 sek. andre. I hella greidde eg 2,18 meter og i høgde 1,15 meter. Kay (Honnemyr) og Leif (Dale) greidde 1,05 meter og Oddbjørn (Ugland) 1 meter. På 60 meter greidde Vesla (Lien) 10,1 og 10,0 sek. og Kay 10,4 og 10,6 sek. I hella greidde Kay 2,05 meter og Oddbjørn 2,00 meter.» Skoleidrettsdagen var tre dager senere, mandag 9. mai. Vi løp 60 meter på grusvegen ved skolen (FV 405). Det var adskillig mindre trafikk den gangen.

Det var prestisjetungt dette med fri idrett. Det å bli beste skole i Vennesla hang høyt, og vandreskjoldene på veggene i de forskjellige skolene fortalte i tydelige vendinger om konkurransene og hvor gjett det var å vinne.

Jeg huske premieutdelingen etter Skoleidrettsstevnet. Det skjedde 17. mai ved Vennesla skole, og det var ikke måte på fryd dersom det vanket ei sølvskjei (40 % sølv) på unge Oddbjørn.

I fri minuttene lekte vi: Slå ball, paradiss, jeppe pinne, brent-ball. I det lange fri minuttet hendte det at vi tok turen opp på fjellet like vest for skolen. Etter hvert ble det ei løype dit opp.

Om høsten var det vanlig med tyttebærtur. I dagboka for onsdag 8. september 1954 kan vi lese: - «I dag har heile skolen vært på tyttebærtur. Turen kosta 3 kroner (buss). Då me kom heim

// Fra tyttebærturen 8. september 1954. Fra venstre: Oddbjørn Ugland, Oddbjørn Aardalen, Leif Dale, Olav Stavenes. Bak Kay Honnemyr og helt bak uten hode, Jonny Tveit. //

// Skolegården på Samkom, tidlig på våren 1954. Fra venstre Bjørn Olve Mykland, Anna Beate Aardalen, Jorunn Wiger skjult bak de to første, Åse Randi Østerhus, Ruth Hovland. Leif Dale delvis skjult bak Ruth, Violet «Vesla» Lien Oddbjørn Ugland stikker hodet fram, Signy Svaland bak Oddbjørn Ugland, Bjørg Ugland, Jonny Tveit delvis skjult bak Bjørg, ÅseJeppepestøl, Olav Stavenes bak Åse. Helt til venstre bak står læreren, Olav Bjørgulvsson Austad. //

hadde A-B (Anna Beate, storesøster, to år eldre enn meg) plukke 1 ½ liter og eg ½. « - -

Oddbjørn Hjetland (f. 1939) som gikk på Samkom skole 1946-53, skriver i en artikkel fra denne tida bl.a.: - «I høstens naturfagtimer fikk vi være med på skogplanting i skråningene langs den svingete veien opp mot Jeppestøl. Da vi kom til plantestedet, sto det flere kasser med små granplanter i veikanten. Vi ble vist hvordan vi skulle plante, og like etter at vi begynte ble ei av jentene i klassen, Bjørg Kåsa, stukket av jordveps. Det svei, og ho ynket og bar seg. Lærer Austad sa at et stakkars vepsestikk «var då vel ikkje noko å bere seg for - - ». Litt senere fikk han også vepsestikk. Da fikk pipa til Austad en annen lyd, og vi hørte ikke noe mer om vepsestikk den dagen. Det svei nok mer enn han tidligere hadde gitt uttrykk for.»

Selv var jeg med på skogplanting med skolen flere år. Et år (tror det var høsten 1955) plantet vi i Skjervedal skog. Det var litt spesielt da dette skogbestandet med fin hogstmoden gran ble avvirket i 2013/14 av nåværende eiere: Dattera vår, Kristin Elisabet og hennes mann, Kjetil Rosseland.

Hjetland forteller også dette: - «Vi var vel ikke alltid Guds beste barn. Da vi i 5. klasse hadde kristendomsprøve og etter at Austad hadde sett gjennom besvarelsene, karakteriserte han på sitt ekte Setesdals-språk til klassen: «De må då vere pure, pure heidningar.» - -

At det kunne være krevende på skolen med lekser og den slags, leser vi av dagboka 1. februar 1957: - «Om kvelden hadde eg eit reiknestykke som alle måtte gje seg på. Det var for vrient. Det var eit frå 7. skuleår.» - - (Jeg gikk i 6. klasse da).

Tirsdag 10. desember 1957 hendte det noe veldig spesielt (dagboka): - «Eg har vært på skolen. Der var vi på isen i fri minutta. I midtids fri minuttet hendte noko uvanleg. Eit rådyr sprang over vegen rett nedanfor Samkom. Vi sprang ned og stogga berre 4-5 meter frå det. Då tok det til å labbe seint oppover skråninga. Det kom ned på vegen fleire gonger og til sist sprang det over bekken. Det var nok det den ville.» - - Rådyr var et særstykke på 1950-tallet, - det var først etter den tida at dette hjortedyret har blitt så vanlig her hos oss. Da jeg gikk ut av 7. klasse i mai 1958 var vi bare to stykker i klassen: Åse Randi Østerhus og meg. Som jeg tidligere har fortalt var vi 7 stk. som begynte i 1. klasse i august 1951. Mange av elevene var barn av ansatte på jernbanen (Grovane stasjon mv.), og det hendte at foreldrene (fedrene) fikk nye jobber andre steder i landet, så det ble flytting.

Når jeg skriver disse korte glimtene med tilbakeblikk fra tida mi på Samkom skole, tenker

jeg: Så heldig jeg var som vokste opp i denne tida og fikk gå på en liten skole der nærhet, forankring og trygghet var i førersetet. Der alle kjente alle, der en ikke trengte å forestille seg men fullt ut bare være seg selv.

Og jeg tenker: For en betydelig miljøfaktor denne skolen var. Jeg vet at et hovedargument for nedlegging var framskriving av elevtall noen tiår framover med nedgang som konsekvens. Og jeg undres: Mon det? Hva vet vi om vekst, utvikling, boligbygging, arbeidsplasser mv. i denne delen av Vennesla om noen tiår? Jeg har mine tanker om det. Men jeg tror det er best at jeg holder dem for meg selv.

Og imens står de her: De lave fjellene med sine veldige kambrium-tanker. Rugåna som stadig er på veg mot Otra. Jernbaneviadukten der vi klatret opp når vi var sikre på at lærerne ikke så. Tollemoen, furumoen der første hus ble bygget den høsten jeg begynte i 1. klasse, og der det i dag er et stort boligområde.

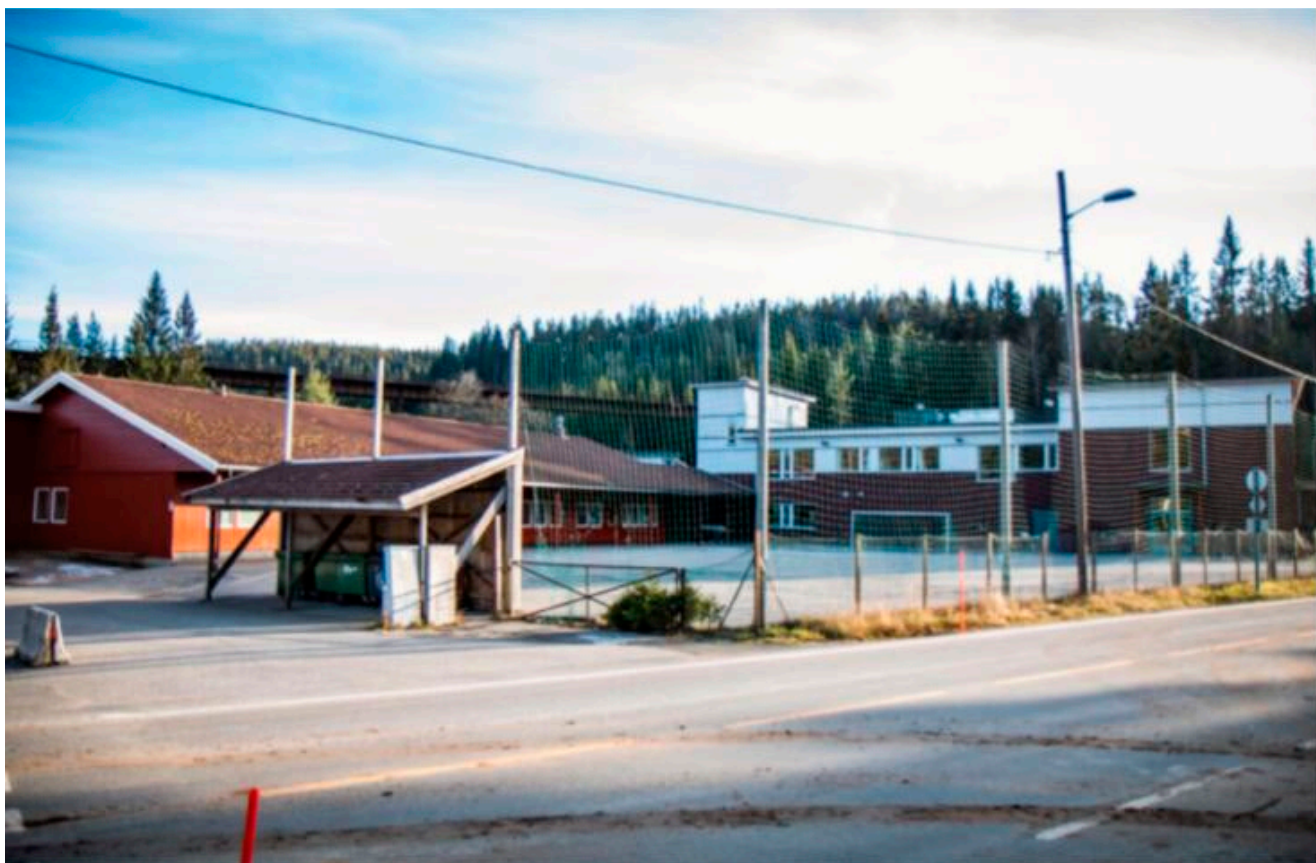
Og FV 405, i dag asfaltveg med travel trafikk, som den gang var grusveg, ofte med hestetransport så støvskya sto. Der vi barna fra Solheim, Voreland og Skjervedal ofte gikk de 5-6 kilometerne hjem i stedet for å vente flere timer på Vegusdalsruta.

Tenk om de gamle skolebygningene hadde vært her i dag. Og om de hadde hatt talens makt, ville de ha et oppkomme av historier. De kunne fortelle alt. Og mere til.

*«Så heldig jeg var
som vokste opp
i denne tida og
fikk gå på en liten
skole der nærhet,
forankring og
trygghet var i
førersetet. »*

// Samkom skole mange år før den ble nedlagt. Jernbaneviadukten i bakgrunnen. Foto: Vennesla Historielags bildearkiv. //

// Samkom skole som nå er lagt ned. Foto: Kjetil Nygaard, Fædrelandsvennen. //

Hunsfoss skole

1890-2022

Tekst av **Emilie Marie Andresen**

På skolefana står årstallet 1890. Det var det året skolen startet opp i egen bygning på Hunsøya som brugsskole til Hunsfos fabrikker. Denne brugsskolen ble revet like etter at krigen sluttet i 1945. Umiddelbart etter at landsmål var innført på Hunsfoss og Vigelands brugsskoler i 1908, startet arbeidet med å få en skole der undervisningen skulle foregå på riksmål. I 1912 startet Riksmålskolen opp på stedet der Hunsfoss skole stod inntil den ble nedlagt i juni 2022.

// Foto: Harry A. Andersen, juni 1983. //

I 1919 gikk Hunsfos brugsskole over til riksmål, og Vigelands brugsskole fulgte etter i 1924. Da var mye av hensikten med Riksmålskolen borte. Riksmålskolen ble for øvrig også kalt Vennesla private folkeskole. Den var privat fram til 1928, da overtok Vigelands Brug og Hunsfos Fabrikker ansvaret for driften. Den ble da kalt Hunsfos og Vikelands fellesskole, eller bare Fellesskolen. Denne brugsskoleordningen varte fram til 1942 da ble det kommunal drift av Hunsfoss skole.

Paviljongen (som ses på bildet over) var ferdig i 1955. Den gamle hovedbygningen ble påbygd et par ganger, i 1983 måtte den vike plassen for et tidsmessig bygg. I juni 2022 ble Hunsfoss, og også Samkom skole nedlagt, og elevene ble overflyttet

til Kvarstein, Moseidmoen eller Vennesla skole. Noen elever valgte å begynne på den kristne skolen Oasen.

Her er noen glimt fra skolens historie med utvalgte bilder.

// Vennesla private folkeskole, lærerne er Bjarne Sødal og Anders Smith. (Foto fra Øystein Sødal) //

// Hunsfos og Vikelands Fellesskole 1931 og 1932. På øverste bilde ser vi bestyrer Anders Smith, frøken Fareth og lærer Bjarne Sødal. På nederste bilde er 4. klasse og Bjarne Sødal. Han fikk lærerstilling ved skolen i 1925 etter frk. Syrdal. (Foto fra Øystein Sødal). //

Riksmål

I det historiske bakteppet til Hunsfoss skole har riksmålet en stor betydning. Riksmål og landsmål var navnene på de to offisielle norske språkformene fram til 1929. Navnene ble da endret til bokmål og nynorsk. Den danske språkforskeren Otto Jespersen definerte riksmål i 1890 som «det dannede sprog hos dem, paa hvis udtale man ikke kan høre, fra hvad egn de stammer».

Knud Knudsen (1812–1895) fra Holt ved Tvedestrand er kjent for arbeidet sitt med å fornorske det danske skriftspråket. Han regnes som far til riksmålet i Norge.

Vennesla riksmålsforening ble startet i 1908. Halfdan Bjørløw, formann på Hunsfos Fabrikker, og Ths. Stræth, som var kontorsjef på Vigelands Brug, ivret sterkt for å starte opp en ny skole der undervisningen skulle foregå på riksmål.

Elverhøj

Tomta som Riksmålskolen ble bygd på, fikk navnet Elverhøj, ut fra beliggenheten på en høyde over Otra. Tomta ble innkjøpt av Vigelands Brug for 750 kroner. Skolebygningen stod ferdig i 1911, skolen startet opp i 1912. Eiendommen med tomt, bygninger og inventar hadde da kostet 16 000 kroner. Beløpet ble først lånt skolen av Aase Moseid, men i 1913 ble lånet overtatt av Oddernes Sparebank med Hunsfos Fabrikker som kausjonist. Skolen hadde tre klasserom i tillegg til lærerleilighet.

Finansiering

Siden skolen var privat, fikk den ingen offentlig støtte. Om skolens inntekter het det blant annet: *Skolens budjet er barsert paa de frivillig tegnede bidrag, samt paa de tilflytende skolepenger, der er bestemt til kr. 7,50 pr. aar for hver forsørger uanseet barnetall. Forældre ikke tilhørende brukene [Hunsfos Fabrikker og Vigelands Brug], som maatte ønske at ha sine barn paa denne skole, betaler kr. 25,00 pr. aar.*

Ansatte

Det første lærerpersonalet ved Riksmålskolen i 1912 var lærer Lundar, frk. Østensvig og frk. Jakwitz. For mer detaljer om ansatte den første tida henvises til side 368 i boka «Kirke- og kristenliv i Vennesla».

// Øverst: Klassebilde fra 1934. Midten: Personalet ved skolen våren 1946. Bjarne Sødal til venstre. Han sa opp stillingen sin det året grunnet ansettelse i Kristiansand. Nederst: Fellesskolen, 17. mai 1947. (Foto fra Øystein Sødal). //

Krittbildet

Under 2. verdenskrig var skolen okkupert av tyskerne. Krittbildet over er ifølge opplysninger gitt av Anny Haugland, laget av en tysker da skolen var okkupert. I den gamle skolebygningen hang det inne i et klasserom. Mange var overrasket over at elevene i alle år viste respekt for bildet og lot det henge i fred. I den nye skolebygningen som var ferdig i 1984, var det plassert over trappeoppgangen.

Paviljongbygget

Innledningsvis ble det nevnt at paviljongbygget stod ferdig i 1955. Fædrelandsvennen omtalte bygningen slik i juli det året: På Hunsfoss blir det fire greie, lyse klasserom og et lite rom som visstnok skolepsykologen skal disponere over. Framhaldsskolen skal ha de to klasserommene, og i de to andre skal et par småskoleklasser flytte inn. I kjelleren blir det et prektig skolekjøkken og grei sløydssal. Videre er det bra med toalettrom her nede. De siste vil nok bli satt særlig pris på, for det uthuset som har vært, hører helst fortiden til.

Elevtallet på skolen i 1955 var 243 elever. Til sammenligning var det 210 elever på Moseidmoen skole, 159 elever på Vennesla skole, 80 elever på Kvarstein skole, 42 elever på Samkom skole og 25 på Eikeland skole.

Gymsalbygget

Gymsalbygget ble bygd i 1963 og tatt i bruk i januar 1964. Det var byggmester Leif Hagen fra Vennesla som hadde arbeidet. Bygget med utstyr kom på ca. 320 000 kroner. Dette var det første gymnastikkbygget som ble reist i Vennesla etter krigen. Det ble omtalt som et bygg store deler av bygda hadde ventet på i mange år. Gymsalen var på 128 kvm og 5 meter høy. Hunsfoss skole hadde ei tid leid salen i Folkets Hus før de fikk egen gymsal.

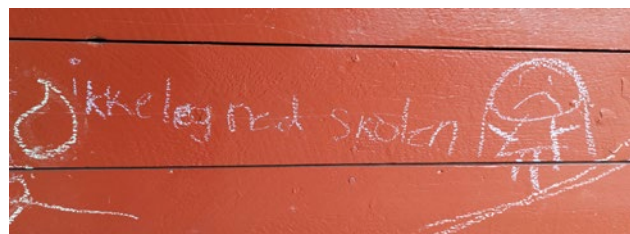

// Astrid Føreland ble den siste rektoren på Hunsfoss skole. Det var 191 elever på skolen i 2022, 160 av dem ble overflyttet til Vennesla skole. (Foto fra Vennesla kommune). //

// Premieskapet på Hunsfoss skole inneholdt flere pokaler og et par æresskjold. På den ene av de to pokalene står det: Beste skolerop 17.5. 1976, på den andre: Beste innslag i skoletoget 17. mai 1978. //

// Mange var uenige i at skolen ble bestemt nedlagt i desember 2020, noe denne elevtegningen på veggen i uværsskuret viser. //

Kilder: Bøkene «Grunnskolen i Vennesla 1764 til 1989», «Kirke- og kristenliv i Vennesla», Fædrelandsvennens historiske arkiv og Wikipedia. Alle foto der andre ikke er nevnt er tatt av undertegnede.

// På den siste skoledagen 22. juni 2022 vaiet flagget i vinden, og elever og personalet tok avskjed og avsluttet historien til Hunsfoss skole. //

// Venndølen Asbjørn Moseidjord fra Moseidmoen, født i 1952, har bodd det meste av sitt liv i California. Her er han på tur og sitter og ser utover landskapet ved Puget Sound i delstaten Washington nær grensa til Canada. Han bruker mye tid her siden hans amerikanske kone har slektninger i området. Men til tross for sine mange år i utlendighet har Asbjørn tatt godt vare på forholdet til Vennesla, bygda som var rammen rundt hans barndom og unge år. Det skriver han om i det følgende ... //

Amerikabrev

fra en venndøl

Tekst av **Asbjørn Moseidjord**

Siste gang jeg opplevde alle fire årstidene i Vennesla var i 1970-71. Jeg var da 18 år gammel og gikk på gymnas i Kristiansand. Neste stopp var militærtjeneste i Nord Norge, studier i Bergen og videre studier i California. Deretter flyttet jeg til det som her kalles San Francisco Bay Area, hvor jeg har bodd, arbeidet og stiftet familie. Dermed har jeg har vært i California i omtrent 45 år, langt mer enn halvdelen av mitt liv. Selvfølgelig er jeg da blitt «amerikanisert» – eller hva?

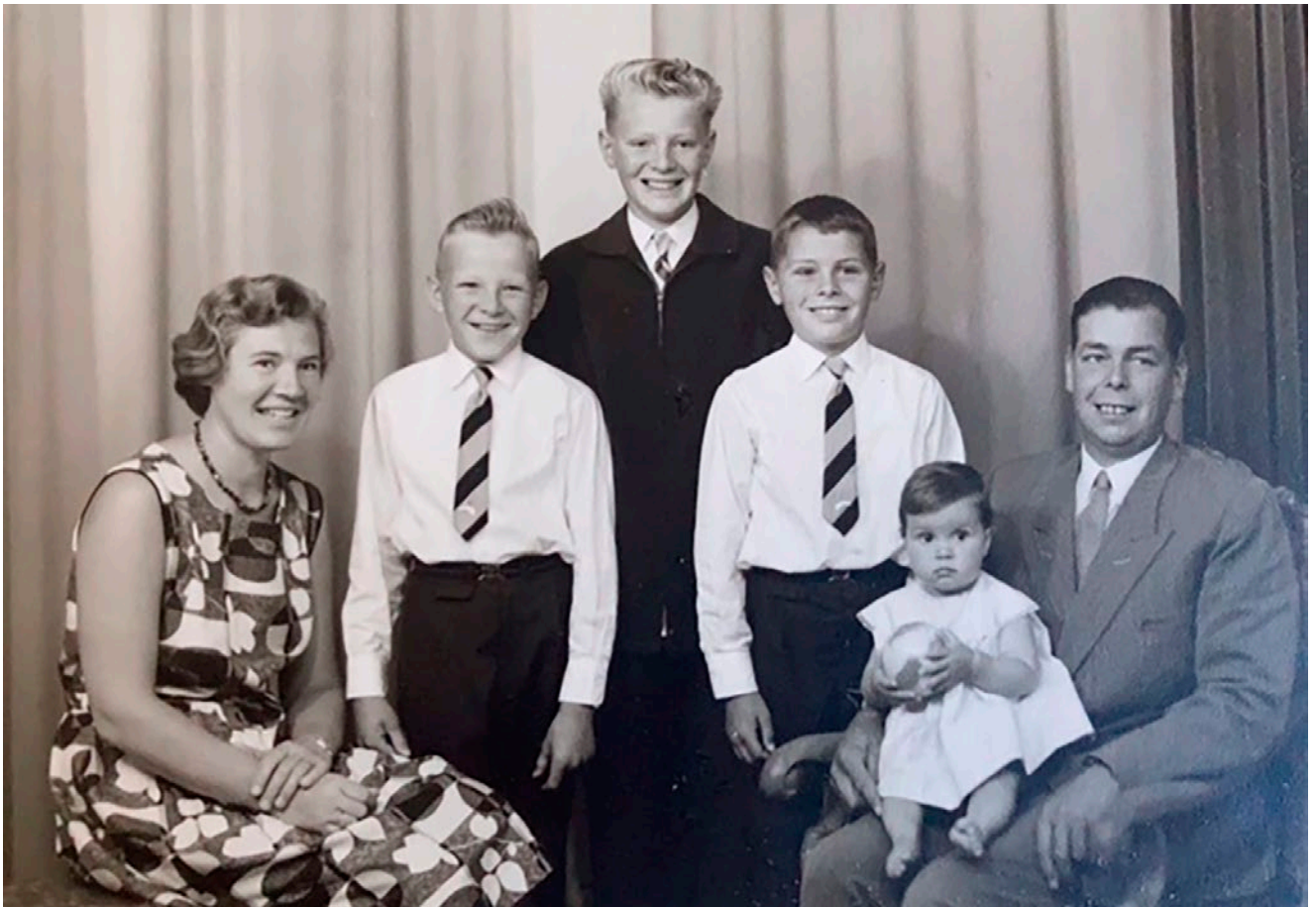
Vel, så enkelt er det ikke. Selv regner jeg meg som venndøl med spesielt lang arbeidsvei. Tallenes tale er ganske klar: Jeg har tilbragt alle mine somre i Vennesla, bortsett fra fire hvor det var praktisk umulig (militærtjeneste, pandemi, o.l.). Her har

vi sommerhus ved elva på Skisland og adgang til hytte på Brokkeheia. Her har jeg også all min familie (bortsett fra inngiftet) og mange gode venner. Herfra er det lett å besøke andre plasser i Norge, andre land i Europa, eller man kan kose seg i Venneslas fantastisk fine turområder. I tillegg er venndøler svært så greie å ha med å gjøre, spesielt hvis man snakker venneslask med et ordforråd fra 1950- og 1960-årene. (Eksempel: Jeg kan ikke forstå hvorfor venndøler har byttet ut det ypperlige ordet «limbånn» med det fullstendig tomme ordet «tæip»).

Jeg koser meg altså i Vennesla, spesielt om sommeren, og jeg tror at min amerikanske kone og barn også trives her. Hvorfor da bo i California?

I en noe grov historisk skisse er jeg vel deltaker i den tredje utvandringssbølgen fra Norge til USA. Den første, på 1800-tallet, besto av sultne fattigfolk som søkte dyrkbar jord og aldri kom tilbake. Den andre, stort sett i første halvdel av 1900-tallet, besto av faglært arbeidskraft som søkte godt betalte jobber hvor de kunne arbeide hardt og legge seg opp penger og kanskje komme tilbake til gamlelandet. Mine besteforeldre, Margit og Peder Berntsen, var med i denne arbeidsvandringa, noe som resulterte i at min mor, Bessie, ble født i Brooklyn, New York, i 1927. Den tredje bølgen tror jeg har å gjøre med framveksten av et mye mer komplisert og globalisert samfunn med raskt voksende behov for høyt utdannet arbeidskraft. For å tilfredsstille dette behovet trenger man selvfølgelig et tilsvarende utdanningssystem. Jeg tror, kort sagt, at dette systemet ble min – og mange andres – vei ut av Vennesla og inn i en mye større verden. De av oss som er en del av denne tredje bølgen har imidlertid den fantastiske fordel at det er lett å komme seg tilbake til bygda, til og med om man befinner seg på den andre siden av kloden. Selv har jeg flydd omkring 50 ganger tur-retur over Atlanterhavet mellom San Francisco og Kjevik.

Om jeg sammenligner det Hunsfoss-dominerte Vennesla fra min tenåringstid med nåtidens Vennesla, er det fristende å trekke fram den imponerende utviklingen på utdannings-sektoren. Jeg var heldig som var født i det første årskullet som fikk obligatorisk niårig skole. Før den tid var det vanlig å avslutte skolegangen etter syv år, eller kanskje legge på et år med framhaldsskole. Det var faktisk godt med jobber for tenåringer – om man var gutt, da. Eller om man var eventyrlysten, kunne man alltså ta en tid på sjøen. Ville man videre på skolen endte de fleste med å krysse dialektskillet og reise til «byen», enten det var på yrkesskole, handelsskole eller mer akademisk orienterte realskole og gymnas. Det var ikke fritt for at det ble mye godmodig erting av venneslabøndene og det var lett å føle seg noe fremmed. Til tross for dette, hadde jeg inntrykk av at bussene etter hvert ble mer og mer fulle av skoleelever fra Vennesla. Om man var litt treg en dag, kunne man risikere å bli stående i «dompa» helt bak på leddbussen fra byen og heim. Hadde man større akademiske ambisjoner, måtte man videre til Bergen, Trondheim eller Oslo.

// Familien Moseidjord i 1962. Fra venstre: Bessie (født Berntsen), Harald, Bernt, Asbjørn, Margit (gift Smiseth) og Bjarne. //

// Det er lett å føle seg liten her borte, hvor alt er så stort» skriver Asbjørn som kommentar til dette bildet fra California. //

Mulighetene i selve Vennesla for karrieremessig ambisiøse ungdommer på 1960- og 1970-tallet var altså temmelig begrensede, slik jeg oppfattet det. Dette var i Venneslas overgangsalder fra å være ei industribygd fram mot å bli ei «Grønn Urban Bygd».

Etter skolegang i Kristiansand, gikk min vei til Bergen (1973). På flyet kom jeg til å sitte ved siden av Kristen Gislefoss, som jeg kjente fra «sletta» på Moseidmoen. I løpet av samtalen spurte jeg ham hva han hadde tenkt å bli. Han svarte lynraskt og med bare ett ord «meterolog». Enden på den historia er jo godt kjent, ja over hele landet. Hva med meg? Vel, jeg tenkte jeg skulle finne det ut etter hvert. To venndøler på vei ut av bygda med vidt forskjellige planer, men begge i søk etter mer utdanning.

Jeg tror ikke jeg har funnet noen endelig plan å følge. Det er isteden blitt en serie spontane valg, noen gode og andre mindre gode. Her jeg nå sitter, i Oakland, California, kan jeg se tilbake på 40 år i arbeidslivet i USA som akademiker, forsker

og konsulent, mye av dette innenfor energi-økonomi. Jeg har hatt en spennende og variert karriere som har gjort at jeg har sett og opplevd mye av dette store og kompliserte landet. Jeg er spesielt glad i det fantastisk fine landskapet i statene vest for Rocky Mountains kjeden, inkludert Stillehavskysten fra Canada til Mexico. Jeg er fascinert av Silikondalen med den mest dynamiske økonomien noe sted og noensinne. San Fransisco har lenge vært et trekkplaster for folk som tenker i nye baner, spesielt ungdommer. Jeg gremmes over befolknings-veksten (mer enn 50% økning i Californias befolkning siden jeg ankom) som medfører trafikkstress, diverse sosiale problemer og utrolig høye boligkostnader. De fleste kjenner til Californias jordskjelv, skogbranner og tørke. Legg til politikken på føderalt nivå m.m.

Mange ganger er jeg i tvil om regnskapet egentlig går i balanse og hva som er veien videre. Jeg får trøste meg med at jeg finner vel ut av det etter hvert, og i mellomtiden fortsette med å glede meg til neste sommer.

EGELANDSAA

GNR 7, BNR 1

*I vår serie om gårdene i Vennesla
er vi nå kommet til gnr. 7.
På folkemunne var navnet
Eigelandsåna, men etter dansk
skrivemåte ble det skrevet
Egelandsaa.*

Tekst av Yngvar Hannevik

Allerede i 1620 finner vi en husmannsplass ved Egelandsaa, der brukeren var Berulv Eivindson. Fra 1637 var Aanund Hoskollson (1608-1665) eier av et eget bruk. Han var sønn til Hoskoll Hanson på Nedre Vigeland. Eiendommen ble skilt ut fra gården Vennesla (gnr.6). Etter jordskifte hadde Egelandsaa rett til beite i Venneslaskogen. Hoskull var gift med enken Guri Jensdatter, datter til Jens Aagesen Vennesla. Egelandsaa var et bruk frem til 1665. Frem til omkring 1710 var det to bruk før det igjen ble samlet til et bruk.

Barn i første ekteskap til Guri: Sjur Larsson Egelandsaa (f. 1626), Ola Larsson, Guri Larsdatter.

Barna i ekteskapet mellom Guri og Aanund: Lars Aanundson (f. 1640), Hoskull Aanundson (f. 1645) og Kari Aanundsdatter.

Sjur Larsson tok først over en part av gården, Han døde barnløs omkring 40 år gammel, og broren Ola Larsson (d. 1696) overtok som eier. Hoskull Aanundson tok over en annen part av gården omkring 1665. Den eldre broren Lars Aanundson hadde giftet seg med enken etter Børu Eivindson Drivenes, og hadde Drivenesgården frem til stesønnen Eivind Børuson ble myndig. I 1776 kom Lars Aanundson tilbake til Egelandsaa. Broren Hoskull døde samme året, og Lars overtok gården etter han.

Ola Larsson var gift med Anne Guttormsdatter (1645-1677), datter til Guttorm Salveson Kvarstein. De hadde sønnene Salve Olson (1665-1711) og Torkell Olson (1670-1747). Salve Olson tok først

over bruket etter faren Ola da han døde i 1696. Han var gift med Asgjerd Eivindsdatter Drivenes. I 1704 flyttet de til Drivenes. Broren Torkell Egelandsaa tok da over gården på Egelandsaa etter broren. I 1710 tok Torkell over hele Egelandsaa. Det var sønn til Torkell, Aamund Torkellson (1701-1782) som overtok gården etter faren. Han var gift med Aase Aamundsdatter Eigeland. De to eldste barna var Gunvald (f. 1739) og Torkell (1743-1790). Eldstesønnen Gunvald tok over et bruk på Eigeland etter morfaren. Torkell overtok Egelandsaa etter faren da moren Aase døde i 1764. Faren hadde follaug på gården frem til han døde i 1782. Torkell giftet seg med Siri Olsdatter Skjervedal i 1767. Vi kjenner den litt ironiske beskrivelsen av Torkell (Torkell med Aana) i et av versene i den gamle Venneslavisen til Hans i Hagen. Vi kjenner også til at han lå i rettsak med Gjeiru Grovane, bror til Hans i Hagen.

*«Torkell med Aana i talet maa være
han som bær Salomons visdom og pragt
Alle bør honom at lyde og ære,
Alle bør gjøre som han haver sagt.
Underligt er det han kalles en bonde,
Bedre det sømmer han var en profet,
En ypperlig kvern og en priselig kone
naar han dem bruger, da gaar det saa lett».*

Eldste sønnen til Torkell og Siri, Aamund Torkellson Egelandsaa, (1777-1815) tok over gården da faren døde i 1790. Han giftet seg i 1798 med Rannei Nilsdatter Engeland (f. 1780).

Det var deres eldste sønn Torkell Aamundson Egelandsaa (1799-1857) som overtok bruket etter dem. Han giftet seg med Kai Olsdatter Skjervedal (1805-1844) i 1824. Det var bare døtre i dette ekteskapet. De to eldste ble gift til større gårder. Det ble datteren Ragnhild Torkellsdatter (f. 1834) som overtok gården da faren døde i 1857. I 1858 ble hun gift med Tosten Tønnesen fra Austad i Lyngdal. Da hun døde, ble gården overført til Tosten. Tinglyst skjøte er datert 25.september 1869.

Nå går gården ut av den gamle slekten som hadde bodd på gården siden 1637. Et auksjonsskjøte tinglyst 12.juni 1872 viser at ny eier er Ole Syvertsen, sønn til Sjur Kjetilson Aamdal (1807-1866) og Tone Ommundsdatter Moseid (1805-1877). Ole Syvertsen Egelandsaa (2.februar 1845-19. august 1907) var først gift med Anne Moseid, (1851-1872). Han giftet seg deretter med Inger Tomine Vennesland (9.januar 1859-10.september 1919), datter til Torborg og Ommund Ommundsen Vennesland.

// Ommund Ommundsen Vennesland og Torborg Vennesland. //

Det var Ole Syvertsen Egelandsaa som satte opp nye hus på gården. De gamle husene lå litt lenger mot syd.

Ole og Inger Tomine hadde barna:

Syvert, Ommund, Tone Anette, Ole Johan, Torborg og Ragnhild. Ommund overtar senere et nytt bruk som er skilt ut fra bnr.1. Tone Anette (1881-1952) blir gift med Gunnar Eikeland (1882-1973). Ragnhild (1891-1955) blir gift med frikirkeforstander Lars Berg.

I skjøte datert 27.juni 1902 ser vi at Ole Syvertsen overdrar eiendommen til eldste sønnen Syvert Olsen Egelandsaa (13.mars 1878-26.januar 1955). Syvert er gift med Martha Gunnarsdatter (1885-1950) fra Heddeland i Øyslebø.

Syvert og Martha hadde barna:

Olav Inge, Randi og Gunnar Egelandsaa.

Randi (1913-2000) blir gift med Lars Heddeland i Øyslebø.

// Ole Syvertsen Egelandsaa og Martha og søsteren Åshild Svanlaug. //

// Egelandsaa 1932. //

// Egelandsaa ved den store flommen i 1933. //

Eldste sønn til Syvert og Martha, Olav Inge Egelandsaa (25.mai 1910-7.juli 1967) overtar gården etter foreldrene. Han ble gift med Aasta Eiksaa (13. desember 1909-18.november 2002) fra Øyslebø, datter til Bent Tobiassen og Tomine Eiksaa. Barn: Martha, Arnhild, Odd, Syvert og Bjørg Egelandsaa.

Nåværende eier Odd Egelandsaa overtok bruket i 1962.

EGELANDSAA GNR.7.

BRUKSNR.2.

I skjøte fra 26.august 1896 ser vi at Ole Syvertsen Egelandsaa selger en part av eiendommen til Baard Gunnufsen. Dette bruket lå syd for hovedbruket, og gikk også under navnet Stebakken Øvre. Baard Gunnufsen (16.februar 1853- 1.januar 1925) var sønn til Gunuv Baardsen Ludefladen og Helga Baardsdatter Loland. Baard Gunnufsen var først gift med Inger Gurine Jakobsdatter (26.november 1855-21.november 1912). Hun var datter til Jakob Andersen og Tone Sørensdatter Dalen. Baard og Inger Gurine hadde barna: Helga Sofie (f. 1878),

Gunvilde (f. 1881), Jakobine (f. 1881, Tone (f. 1883), Gunnuf (f. 1886), Karl Johan (f.1888), Bertha Johanne (f. 1892), Jørgen (f. 1894) Arthur Ragnvald (f. 1897). Etter at han ble enkemann giftet Baard Gunnufsen seg med Tora Marie Torjusdatter (25. november 1871-1.januar 1952). Hun var datter til Torjus og Severine Tellefsen fra Hamre i Tveit.

I skifte fra 27.november 1925 overtar sønnen Karl Johan Baardsen (24.september 1888-20.desember 1960) eiendommen. Han var først gift med Karen Sofie Tellefsdatter (25.mai 1887-29.september 1917), datter til Tellef og Aase Ranestad.

Ved folketellingen i 1910 arbeidet Karl Johan som kjører og steinarbeider.

Barn i 1. ekteskap: Bjarne, Trygve, Ingvald, Kristoffer Johan og Aasta Baardsen. Ved folketellingen i 1920 arbeidet han som anleggsarbeider. Etter at Karl Johan ble enkemann giftet han seg med Aasille Kathrine, datter til Kristian Gundersen og Anne Gurine Tønnesdatter fra Birkenes.

Barn i 2.ekteskap: Gudrun, Gunnuf, Gerd, Edvin, Kaare Børry og Engely Baardsen.

Det var sønnen i andre ekteskap, Gunnuf Baardsen, som overtok eiendommen etter foreldrene. Han drev i mange år kjøreskole i Vennesla.

EGELANDSAA GNR.7.

BRUKSNR.3. (EGELANDSAA ØVRE))

Dette bruket ble skilt ut fra bnr.1. I skjøte fra 28.februar 1919 leser vi at Inger Egelandssaa selger ut del av eiendommen til Lars Berg. Lars Berg (1890-1965) var gift med Ragnhild (1891-1955), datter til Ole og Inger Egelandssaa. Lars Berg var fra 1922 forstander i Vennesla frikirke. Dette vervet hadde han frem til sommeren 1925. Han overtok da som forstander i Sarpsborg frikirke.

I skjøte fra 21.august 1925 leser vi at Lars Berg selger eiendommen til Ommund Egelandssaa (14. januar 1880-1.februar 1946), bror til Ragnhild. Han var gift med Karen Karlsdatter (20.juli 1882-11.februar 1959), datter til Karl Jeppetøl og Guri Olsdatter Skisland.

De hadde barna: Olaf Engelhart, Guri Anlaud (gift Fjermedal), Karl, Inger (gift Skisland), Aasta (gift Bakken), Arnfinn, Bjarne og Kjell Egelandssaa.

// Inger ble gift med
Olav Skisland på
Kvarstein. //

// Aasta Egelandssaa
som ble gift med Olaf
Martin Bakken. //

I kjøpekontrakt fra 11.desember 1948 leser vi at enken Karen Karlsdatter Egelandssaa selger eiendommen til svigersønnen Olaf Martin Bakken (22.januar 1911-7.juli 1984). Han var gift med datteren Aasta.

Olaf Martin Bakken var sønn til Ole Martin Olsen Bakken (Sønn til Markus Jakobsen Støa) og Asgjerd Olsdatter.

De hadde barna: Angjerd, Odd Marlov og Karen Margrethe Bakken.

I skjøte datert 1.juli 1970 ser vi at Olaf M. Bakken selger eiendommen til sønnen Odd Marlov Bakken (12.desember 1937-17.november 1988).

EGELANDSAA GNR.7.

BRUKSNR.4. (BOMTREÅSEN).

Denne eiendommen ble skilt ut fra bnr.3, Øvre Egelandssaa. I skjøte datert 1.mars 1937 leser vi at Lars Berg, tidligere eier av bnr.3, selger ut dette stykket til Jens Einstabland. Denne eiendommen fikk navnet Bomtreåsen. Det sto opprinnelig en hytte på eiendommen. Jens Einstabland (17.januar 1893- 22.juli 1965) kom fra Hægeland. Han var sønn til Olav Olsen Einstabland og Aase Torjusdatter Røyneland. Jens ble gift med Marta Berge (26.januar 1902-19.desember 1993). fra Oddernes. Hun var datter til Tomine (1877-1970) og Tomas (1873-1960) Berge.

De hadde barna Olav, Tomas, Roald, Egil og Åse Tomine.

Grovane sagbruk hadde startet opp i 1918. Jens Einstabland startet sitt arbeid på saga i 1921. Jens Einstabland fikk etter hvert stor eierandel i sagbruket. Sønnene Olav og Roald førte denne arven videre. Mange vil huske Marta Einstabland fra TV-programmet «Kvitt eller dobbelt» der hun var oppe i temaet Hans Nielsen Hauge.

Olav Einstabland(f.1932) overtok Bomtreåsen i 1969.

HUSMANNSPLASSER PÅ EGELANDSAA.

Utenom den plassen som er nevnt på tidlig 1600-tallet var det ingen kjente husmannsplasser under Egelandssaa før vi kommer ut på 1800-tallet. Vollane ble husmannsplass ut på 1830-tallet. Smiemonen kom litt senere på 1860-tallet. Kristivoll kom samtidig som Smiemonen, men kom senere under gården Goli (Gnr.8). Fureholtet kom under Egelandssaa etter en utskifting omkring 1900.

ETTERORD

Storevold (bnr.5) ble skilt ut i 1927. Siden har det skjedd en stor utvikling i boligbyggingen, spesielt kan vi tenke på den store utbyggingen som har skjedd i Eikeandsdalen.

Kilder:

Fra kirke og kristenliv i Vennesla.

Vennesla gard plass og ætt

Slekt og data-Gravminner

Digitalarkivet

Geni.com

Bilder:

Billedarkiv til Vennesla historielag

«Showmakers»

kan feire 60-årsjubileum i 2023

Tekst av Øyvind Bakken

Min ungdomstid fra midten av 60-tallet til starten av 70-tallet foregikk for det meste på Folkets hus, Vennesla kino på Vigeland eller Asles kafé på Moseidmoen. Så da jeg fikk vite at gruppa Showmakers skal feire 60-års jubileum i 2023, var det selvsagt - Showmakers må inn i årsskriftet til historielaget, og en eller annen må skrive litt om denne flotte musikkgruppa som til de grader beriket vår ungdomstid.

Da vi skulle velge «en eller annen», var det enkelt: Knut Holt fra Mosby. Knuts mor var født og oppvokst i Vennesla, men hun og mannen flyttet til Mosby et par år etter at de giftet seg. Der vokste Knut opp. Halvt venndøl og kjent for sin kjærlighet til Vennesla, noe som tydelig går fram i det han har skrevet i forskjellige sammenhenger gjennom mange år. Så da vi møttes på skolemuseet en formiddag i mai, Sven Olav Stiansen, Knut Holt og jeg, var det med tilbakeblikk og latter.

Da kveldene på Asles kafé ble avsluttet, enten med «Whiter Shade of Pale» eller med «Ebb Tide», var det om å gjøre for en pur ung gutt å få seg iallfall én dans. Sett i ettertid var det nok en form for omsorg at ei av jentene fra klassen på Framhaldsskolen 65/66 forbarnet seg over bygdas nest minste konfirmant fra 65.

I artikkelen til Knut kan mange av oss huske tilbake til disse «gyldne» årene da en av bygdas få ungdomsklubber for såkalt uorganisert ungdom var Asles kafé. Uten skjenkeløyve og spiseplikt og kanskje bare ei cola og 4 glass pr. bord, eller en kaffekopp for de mer avanserte som resultat, var nok – sett i ettertid – Asle og Solveig Heiseldal et par som i dag ville blitt kalt ildsjeler og høyt verdsatt. Det var ei flott tid!!

Og til Showmakers, gratulerer med 60 år!!

// Bildet til venstre viser Sven Olav Stiansen og utklippsboka hans under mimremøtet med Knut Holt og Øyvind Bakken. Bildet til høyre er fra 20-årsjubileet til Showmakers. Solveig og Asle Heiseldal er hedersgjester og står som nr. 2 og 3 fra venstre i fremste rekke. //

// «The Lunicks» - gruppa før de tok navnet «The Showmakers». Fra venstre: Sven Olav Stiansen, Reidar Fredriksen, Knut Lian, Olav Strandberg. Det er trolig «den kvide gitaren» som ble kjøpt «Djesen» Sven Olav spiller på her. Foto fra Sven Olaf Stiansen. //

«The Showmakers»

Et venndølsk eventyr

Tekst av Knut Holt

Det første glimt av hva som seinere skulle utforme seg som «The Showmakers», kom kanskje da Olav Strandberg ble kastet ut av Vennesla bedehus i meget ung alder. Årsak: Han akkompagnerte Yngres-koret på elektrisk gitar under et møte. Da en salme var sunget til ende, avsluttet Olav med en laang, dirrende elektrisk akkord. Det var aldri blitt hørt på Vennesla bedehus. Det var som å rape under en kongelig middag.

Da viste ledelsen i bedehuset seg fra sin mest prinsipp- og karakterfaste side: Olav Strandberg ble kastet ut. Omgående. Og på livstid.

Så sto Olav der. Med gitar han hadde fått lov av sin mor å kjøpe. Året var 1963. Han hadde lyst til å spille, veldig lyst, men han var blitt kastet ut av Vennesla bedehus, der han hadde traktert gitaren.

Han og Sven Olav Stiansen, som var et par år yngre enn Olav Strandberg, var nære venner. Sven Olav hadde mistet sin far da han var tretten år, Olav

Strandberg mistet sin far en tid etter. Og Sven Olav hadde også en spilleglød i seg. Men han manglet en elektrisk gitar – han var som en skihopper uten ski.

Men se så: Olav Strandberg hadde hørt om en i Vennesla som ble kalt «Djesen». Han hadde tidligere spilt i et band med navnet «Arlys». Han skulle ha en Høfner-gitar. Og den var trukket med hvitt kunstskinn. «Den kvide gitaren» ble den kalt. «Djesen» følte seg ferdig med spillinga og brukte gitaren som snøskuffe. Etter noen lette forhandlingsrunder ble «Den kvide gitaren» innkjøpt.

Og de to fikk det til å fungere sammen. Olav var femten, Sven Olav var tretten. De fikk også med seg Reidar Fredriksen på bass-gitar. Han var mellom de to i alder og fetter til Olav Strandberg – deres mødre var søstre. Det fungerte heilt flott med han, også. Knut Lian var i vennekretsen. Han var på alder med Reidar Fredriksen. Han kunne traktere ei tromme – det endte med at han kjøpte et slagverk.

De fire bodde innen en radius av en kilometer fra hverandre, i det området som i dag er Vennesla sentrum.

De øvde – og det fungerte.

De hadde en forsterker, Reidar Fredriksen måtte spille på bassen sin via radioen.

De øvde – og det fungerte.

De spilte «Shadowsmusikk». Idolene – samtidig de fjerne læremestrene – var engelske «The Shadows». De var også i en lang periode bandet til sangeren Cliff Richard.

På det tidspunktet jobbet Olav Strandberg i en manufakturforretning i Kristiansand. Knut Lian hadde fått seg jobb i en butikk/forretning som nærmest kunne betegnes som et skinngarveri, også det i Kristiansand. Sven Olav jobbet på Høie fabrikk på Mosby. De kalte han «Piren», da. Senere kom han i bilmekanikerlære. Reidar Fredriksen var på Grovane sagbruk. Han ble kalt «Fræsen».

De fire kalte seg først «Lunicks». Men de hadde enda ikke spilt offentlig.

Debuten kom. Det skjedde på Husmorhuset i Vennesla. Det var høsten 1963. Mottagelsen var noe blandet, men sjøl var de fire ganske fornøyde.

Den andre spillinga var et arrangement som Vennesla skolemusikk sto for. Tredje spillinga forgikk på Hunsfos skole.

En opptreden det synes å være en viss uenighet om, er spillingen på Høie Fabrikkers julefeiring på Torheim, Mosby. Kalte gruppa seg «Lunicks» eller var den blitt til «The Showmakers», da? Et er sikkert: Da det voksne publikummet hørte bandet, fikk de kaffen og bagervarene fra Moseid heilt i vranga: De trodde de ville få servert «Der bjørkorna suser» – så fikk de «Apache»!

«The Showmakers»

Etter en konkurranse for shadowband i Arbeiderforeningen i Kristiansand i 1964, der kom de på desidert sisteplass, ble navnet endret til «The Showmakers». Sven Olav Stiansen forteller: «Det var Olav Strandberg som var tilretteleggeren, på alle vis. Jeg var showmannen. Jeg innførte vokalinnslag i repertoaret, og jeg broderte, kan du vel si, med kommentarer og reine showinnslag, der jeg for eksempel kunne kle meg ut som Elvis eller Roy Orbison».

Ryet og anerkjennelsen kom. Populariteten ble anket. De begynte å spille jevnlig på «Asles kafé» i Vennesla, de spilte på Folkets hus i Vennesla, og de hadde jevnlige opptredener på Vennesla kino.

Så sluttet trommeslageren Knut Lian. Det skyldes absolutt ikke negativiteter innad i bandet. Han ville kort og godt til sjøs. Og han dro til sjøs. Han ble erstattet av Gunnar Arne Andreassen.

// Oppstilling for plakatbilde. Bak fra venstre: Sven Olaf Solheim, Olav Strandberg, Sven Olav Stiansen. Foran: Helge Voreland. Foto fra Sven Olav Stiansen. //

// Populariteten steg, og plakater kom det mange av etter hvert. De fortalte om musikk og dans rundt omkring. //

// «Shadowsmusikk» ble tidvis spilt med gitaren på ryggen. Fra venstre: Reidar Fredriksen, Olav Strandberg, Sven Olav Stiansen og Gunnar Arne Andreassen, den nye trommeslageren. Sistnevnte er for øvrig bror til «Djesen» (Øystein Andreassen) som solgte «den kvide gitaren» til Sven Olav Stiansen. Foto fra Sven Olav Stiansen. //

Seinere, i 1966, ga Reidar Fredriksen seg. Det skjedde uten dramatikk, uten noen form for gnisninger. Inn kom Dag Schnitler. Da Schnitler ga seg, kom Helge Voreland inn. De behøvde ikke å spørre – han meldte seg «frivillig».

På et seinere tidspunkt ble de imidlertid Sørlandsmestere og rettet opp jumboplassen fra Arbeiderforeningen i 1964. Det skjedde på Saga kino i Arendal. Da var Knut Lian tilbake for en periode på trommer og Rolf Arntzen var inne på bass. En detalj fra denne kvelden. Flere blant publikum besvimte, og i garderoben etterpå stormet stuville jenter inn og den nye Beatles-uniformsjakka til Knut Lian ble revet opp i tre deler. To jenter fikk hver sin arm og ei fikk selve jakka. Knut kommenterte hendelsen sånn: «What A Hell Of A Life»!

Og langt seinere spilte de igjen i Arbeiderforeningen i Kristiansand. «The Showmakers» skulle være oppvarmingsband for «The Mojo Blues» fra Oslo, som på det tidspunktet lå på toppen av Norsktoppen, «The Showmakers» hadde da fått sine Beatles-uniformer fra England, og nytt lysanlegg, pluss ultralyd. De holdt et stormende show og hadde et stort grep på publikum. Da «The Mojo Blues» kom på scenen, ble de pepet og folk skreik «We Want Showmakers». Det endte med at «The Mojo Blues» forlot Arbeiderforeningens lokale og «The Showmakers» spilte resten av kvelden for et vanvittig entusiastisk publikum!

1968

Det tetnet virkelig til i 1968. Da spilte «The Showmakers» på en 1.mai-feiring i Kristiansand og ble steinet på av et rasende publikum: De mente at venndølene hadde fortrenget et Kristiansandband. Det ble stort oppslag i pressen.

Så, seinere det året, ble «The Showmakers», som berørt, sørlandsmestere i en konkurranse som ble kalt «Beat-band».

De var blitt det største bandet, det mest populære bandet, det mest berømte bandet, på Sørlandet. De spilte, foruten i Vennesla, i Lillesand, i Grimstad, i Sandefjord. Blant annet. Og dette fikk høyst merkbare ringvirkninger. De fikk forespørsmål om å spille på utestedet «Rondo» i Oslo. Høyere kunne et rockeband i Norge på den tiden ikke nå. Det var som om Yngres-koret fra Vennesla bedehus skulle blitt spurt om å synge i Nidarosdomen. Og de spilte der!

Og det året, i 1968, kjøpte de instrumenter for 90.000 kroner. Det tilsvarer i dag – sommeren 2022 – 835.000 kroner. Det var drømmeinstrumentene, pluss forsterkere og ekkomaskin. De betalte alt ned i løpet av snaue tre – 3-år.

Sven Olav Stiansen, i dag en 72-åring med rank holdning og et åpent, vitalt ansikt, sier: «Vi hadde alle jobber ved siden av, men vi var sammen i heile fritida. Heile tida! Vi øvde og holdt jevnlige konserter.

Og det rare, det heilt underlige, er at det aldri var splid eller vondt blod mellom oss. Vi kunne være uenige om repertoarvalg, men det var aldri noen negativiteter mellom oss».

Det negative kom utenfra. En stor turne var planlagt noen plasser i Sverige og over store deler av Danmark. Den ble avlyst i ellefte time, fordi den danske manageren ble alvorlig syk og måtte frasi seg alt overoppsyn og alt ansvar. Og en plateinnspilling i Oslo ble kansellert av plateselskapet i ellefte time.

Betydning

«The Showmakers» la ned «bedriften» i årsskiftet 1970/71, nesten samtidig med at heile gjelda på instrumenter og utstyr var nedbetalt. Oppløsningen skjedde i all vennlighet, med full forståelse fra alle medlemmene.

Sven Olav Stiansen kommenterer: «De årene med «The Showmakers», spesielt fra jeg var 16 til 21, betød vanvittig mye for meg. De var et eventyr, de årene. Jeg var på «Hauen»! En fikk jo en veldig posisjon, og det ga en kraftig sjølvstillitt».

Han legger til: «Og jeg tror at au for folk i vår alder

her i Vennesla, betød vi mye. Vi klarte å engasjere på en vid måte, gjennom all spillingene våre – på «Asles Kafe», på Folkets hus og gjennom kveldene på kinoen. Jeg tror faktisk heilt enkelt at vi betød noe for vår generasjon».

Litt etterglød

Etter årsskiftet 1970/71 hadde «The Showmakers» en lang pause. En virkelig lang pause. De holdt det i gang, men veldig kort og beskjedent. En gang iblant, bare.

I 1990 var de med på en bred mønstring av gamle rockeband og rockeartister på Hotel Caledonien i Kristiansand. Etter den kvelden ble det mer målretta virksomhet, selv om den slett ikke var jevnlig, sånn som i «Gullalderen».

Sven Olav Stiansen sier: - I den anledninga vil jeg få framheve og takke flere navn som har vært innom bandet, for en periode eller over veldig lang tid. Det gjelder Sven Olaf «Kneken» Solheim. Det gjelder Per Anders Fredriksen. Det gjelder Øystein Haugsgjerd, Preben Isefjær, Tor Odd Pålman. Og det gjelder ikke minst Rolf Arntzen! Og Oskar Seljås var manager for bandet i en lang periode, det må au bli stadfesta!

// En seinere utgave av «The Showmakers». Bak fra venstre: Reidar Fredriksen, Sven Olav Stiansen, Olav Strandberg. Foran: Rolf Holmquist Arntzen, Sven Olaf Solheim. Foto fra Sven Olav Stiansen. //

// Sven Olav Stiansen, her utkledd som «The King – Elvis Presley», var i mange år frontfiguren i «The Showmakers» sammen med den eminente sologitaristen Olav Strandberg. Foto fra Sven Olav Stiansen. //

// Etterglød. Her spiller de i hovedteltet under «Julegada» i Vennesla sentrum i 2020. Det er bare Sven Olav Stiansen som er igjen av de som var med i starten, men «The Showmakers» holder stadig koken. La oss ønske dem lykke til videre! Foto: Øyvind Bakken. //

Og med hensyn til de oppførte navnene, bør og må en understreke: «Knekken» (Sven Olaf Solheim) var med i en viktig periode (1967-68), til han dro i militærtjeneste. Han var med da «The Showmakers» spilte på «Rondo» i Oslo, og han fikk veldig bra mediedekning, blant annet i magasinet «Popnytt». Tor Odd Pålman var også organist i samme periode og fram til det lange oppholdet som begynte rundt nyttår 1970/71.

Preben Isefjær har vært i bandet siden 1996.- Han er, sier Stiansen, en fantastisk organist, som har tilført gruppa mye musikalsk.

Øystein Haugsgjerd har vært medlem av gruppa fra 1991. Han er tidligere medlem av «Stratos» og «The Heartbreakers», begge fra Kristiansand.

Rolf Arntzen har vært ut og inn i gruppa på diverse instrumenter siden han var 15 år – bass, orgel og sologitar. Første gang han var med på «Asles Kafé», var han sjåfør på «The Showmakersbussen», da denne ble tauet fra øvingslokalet, på grunn av defekt motor, til «Asles Kafé».

Jubileum neste år

Av de opprinnelige fire som startet «The Showmakers» i 1963, har Olav Strandberg gått bort. Han døde høsten 2017, 70 år gammel. Reidar Fredriksen har i en årrekke bodd midt i Kristiansand. Knut Lian og Sven Olav Stiansen bor begge sentralt i Vennesla. Det hører kanskje ikke hit, men undertegnede våger å nevne det: Sven Olav er far til heile Norges Jorun Stiansen.

Neste år har «The Showmakers» 60-årsjubileum. Det skal og vil bli markert med en bredt anlagt konsert, enten i Vennesla kulturhus eller i lokalene til Hunsfos. - Vi er allerede i gang, sier Stiansen, vi øver hver fjortende dag!

Undertegnede vil påpeke følgende: «The Showmakers» har aldri fått noen offisiell hedersbevisning. Er ikke 60-års jubileet neste høst en gylden anledning til nettopp det, Vennesla kommune? Bedre altfor seint enn aldri...

Utdrag fra Trygve
Kittelsens skriv til Hunsfos
bedriftsidrettslags
50 års jubileum

Hunsfos bedrifts- idrettslag

Årene 1972-1978

Disse årene betydde en stor fremgang for fotball og håndball. Men også langrenn var i vinden mens hoppporten var det skralt med. På den tiden startet eliten i klasser for seg. Våre eliteløpere var Harald Nordbø (klar 1-er), Elias og Reidar Omdal, Øystein Lie og Karl Hodnemyr. I kretsmesterskapet i langrenn i 1972 deltok vi med 9 klasser. I klasse over 55 år deltok Tryggve Kittelsen som var nærmere 60 år. Det var høy alder den gang. Ikke mange år senere var det deltakere over 60 år og over 70 år. Ingen grunn til å legge opp på grunn av alder, men man må bare ta det så meget roligere. Vi kan bevitne at opplevelsen er like stor.

I barnelangrennet deltok 120 gutter og jenter som gikk så snøspruten sto.

Skyttergruppa hadde i 1972 et særdeles aktivt år med mange konkurranser bl.a. sammen med Vennesla Skytterlag og Sportskytterne i Vennesla. Gruppas leder Arne Lonebu gjorde seg igjen bemerket. HF-mesterskapet samlet i alt 41 lag a 3 deltakere, og avdelingsmesterskapet 54 deltakere hvor PM 1-2 ble best ved Narve Åsheim, Thomas Skårdal og Arne Lonebu. Vinnere av 3-års pokalen ble John Leland kl. 1, Gjermund Linde kl. 2, Sigmund Aasan kl. 2 og Arne Lonebu kl. 4.

Trimgruppa deltok dette året i stafett og individuelt i Baneheia, Havna rundt o.a. Denne form for trim tiltalte stadig flere. Dette året arrangerte Hunsfos for første gang kretsterrengløpet "Jorvannet rundt" og vant første plass i klasse over 50 år. Løpet Nasbøvarden tilbake til Kjåvann ble vunnet av Sigurd Hagen. Videre ble det avviklet 5 trimløp med skyting med start og innkomst i lysløypa.

I **orientering** var det ikke ukjente K. Hodnemyr og Ø. Lie som hevdet seg best sammenlagt. Fremdeles var det mange som hevdet at det var altfor tøffe forhold i bedriftsidretten. Folk følte det ville være flaut å delta sammen med så mange sprekinger. At frykten var ugrunnet vitner denne historien om: I forbindelse med løpet Jorvannet rundt under oppvarmingen passerte en av våre eldste løpere en speiderleir. På skøy ropte han til guttene: "hei kommer et oljet lyn". I starten tok han det for hardt og var tydelig gåen da han passerte leiren. Han ble observert av en speider som ropte "hei gutter kom og se det olja lynet". Vi kan bevitne at i bedriftsidretten er alle like gjeve uansett prestasjon. Det olja lynet var med i en årrekke. Og det var langt fra flaut å være sistemann.

Anerkjennelser 1972 - 78

Laget har aldri forsømt å hedre de som særlig hadde gjort seg fortjent til det. På årsmøtet -72 hvor Olav Ruud ble valgt til formann etter Elias Omdal, ble anerkjennelsen gitt til Ole J. Tharaldsen (håndballgr.), Øystein Lie (skigr.), Sigurd Hagen (trimgr.), Øystein Larsen (fotballgr.) og Gudrun Lian (damehåndballgr.). På den tiden hadde HBIL 2 fotballag (det ene vant 1. div.), 2 herre- og 1 damehåndballag.

På vårhyggefesten -73 ble iherdige Elias Omdal utnevnt til årets idrettsnavn.

I årene som fulgte holdt det høye aktivitetsnivået seg. Trimgruppas virksomhet ble karakterisert som enorm. Damehåndballgruppa vant år etter år 1. div. De gjorde seg også sterkt gjeldende i

Telemarksslekene og i Sørlandscupen. Instruktøren Sverre Thorsen hadde stor ære av resultatene og den fine idrettsånden i laget.

På 30-års festen holdt bedriftslege Torild Hagerup-Jensen kåseri. Tradisjonen tro var det Gunnar Grundetjem som utnevnte årets idrettsnavn og tildelte minneregere til Helge Nordhagen, Karl Hodnemyr og Tryggve Kittelsen. Sigurd Hagen utnevnte Kittelsen til æresmedlem. Han var en ivrig deltaker i langrenn, friidrett og orientering. Hans interesse fortsatte i årene som fulgte og ga seg ikke før han hadde vært med i hovedstyret i 20 år og i 4 år i styret for ski- og trimgruppene. Noen år var han sekretær i kretsens skigruppe.

Også laget fikk ved kretsens formann Nor sin anerkjennelse. Han fremholdt at HBIL i alle år hadde vært den mest aktive klubb i kretsen.

// Herrehåndball - begynnelsen av 1970-årene. Bakfra v.: Edgar Sakariassen, Kåre Abrahamsen, Svein Bronebakk, Reidar Back-Andersen. Foran fra v.: Trygve Rosseland, Alf Olsen, Thorbjørn Olsen, Thor Olsen. //

// Det seirende laget fra Hunsfos hadde all grunn til å være fornøyd etter kampen mot kommunen. Øverst fra v.: ser vi lagleder Sverre Thorsen, May-Britt Dahl, Åsta Ingebretsen, Ellen Johannessen som ble kåret til beste spiller uansett kjønn, Britt Larsen, Kirsten Andersen, Gudrun Lian, Alma I. Ingebretsen, Else Skeie, Randi Fossheim - Hunsfos' meget gode keeper som var som en levende mur, Evelyn Olsen og Kirsti Larsen.//

Damehåndballen fortsatte sin seiersgang. Bildet (over) viser deltakere i Nyttårscupen 78.

Vinteren -76 var det lite snø og istedenfor barnelangrenn ble det arrangert terrengløp for barna.

På årsmøtet -76 fikk følgende anerkjennelse ved formannen Gunnar Grundetjern: Knut Askedal for idrettssamarbeid med Lolandsheimen, Sverre Thorsen for ledelse av håndballjentene og Sigurd Hagen for fremme av orienteringssporten. Arbeidet med å søke å øke bredden innen idretten hadde bare til en viss grad vært vellykket. Fra nå av ble dette arbeidet intensivert.

I året 1977 var det rikelig med snø og i barnelangrennet startet 40 i alderen 4-12 år. Skigruppa arrangerte kretsrenn og Hunsfosmesterskap i langrenn.

På Vest-Agder Bedriftsidrettskrets' ting i 78 hedret Reidar Lien 6 tillitsmenn, hvorav 2 av våre: Elias Omdal og Gunnar Grundetjern. Begge hadde deltatt i alle idrettsgrener, vært vårt lags styreformenn og også ledere av flere grupper. GG hadde i alt sittet i det utvidede styret i 16 år og Elias i 15 år. Sistnevnte hadde også vært med i kretsens skiutvalg i en rekke år og var 2 år medlem av arbeidskomiteen. I sannhet var det to høyt skattede og trivelige sportsmenn som mottok hedersbevisningene.

På årsmøtet -78 ble Helge Nordhagen utnevnt til æresmedlem. Han hadde i mange år vært aktivt med i de fleste grenene og hadde ytet en stor innsats administrativt.

På samme møte ble Gudrun Lian utnevnt som årets idrettsnavn for hennes innsats på håndballbanen og som medlem av styret.

Årene 79 - 88

Bedriftsidretten har "idrett for alle" som et overordnet mål. Derfor var det lite tilfredsstillende at det stadig ble færre nye ansikter å se under arrangementene. Det var to årsaker til dette; konkurransemotivet var blitt mere fremtredende enn ønskelig. Dessuten ville folk i større grad trene når det passet den enkelte best utenom et idrettslag. Dette er jo for såvidt bra, men man må ikke glemme at svært mange ønsker å være fysisk aktive sammen med andre og at det er viktig å være med i et lag når det gjelder opplæring, motivering og ikke minst tilrettelegging. På dette tidspunkt var det vel 6 av 10 nordmenn som ikke drev idrett i det hele tatt. Dette var bakgrunnen for at styrets arbeide i de årene som fulgte ble mere rettet mot den sosiale siden og mot å øke bredden innen idretten.

Premiering. Bortsett fra medaljer ved kretsmesterskap har bedriftsidretten så godt som bare premiering uansett prestasjon for et visst antall deltakelser.

Når det gjelder Norsk Idrettsmerke og Norsk Skimerke stilles det moderate prestasjonskrav som de fleste ikke har vanskeligheter med å oppfylle. Det tildeles statuetter, plaketter eller krus etter hvor mange år man har deltatt. For mange er denne form for idrett tiltrekkende og den inspirerer til deltakelse i andre grener. Flere av våre har vært med lenge og 6 har fått de høyeste hedersbevisninger.

Lagidretten får tildelt fellespremier. De overleste hyllene i kantinen vitner om at HBIL gjennom årene har vært svært ubeskjedne ved premiebordet. Deltakere som har vunnet en cup eller serie (divisjon)

har fått medalje.

Tre av oss som trente sammen fikk en usedvanlig "premie" under et turlangrenn. Vi falt på samme issvull og pådro oss 3 blå fuer. De var ikke til å plassere i premiehyllen.

Lagets trimtilbud var etter hvert blitt mange. Idrettsåret 79/80 viser dette:

• **Hunsfosposten** fikk vi tilbake med leder for laget Tryggve Kittelsen som redaktør. Igjen kunne vi dekke ønsket informasjon til alle om idretten ved bedriften.

• **Terreng og O-løp.** Ifølge Sigurd Hagen gikk kretsløpet Jorvannet Rundt for 6. gang. Vi var ivrige deltakere i karuselløpene. O-sporten, familiesporten nr. 1, hadde oppsving. 17 av våre løpere oppnådde premie for å ha deltatt i 10, 15 eller flere løp av i alt 27 løp. Det var unge og eldre av begge kjønn. Turorientering var lagt opp for 8. år på rad. Denne gang på Moseidheiene med nytt kart utgitt av Vindbjart.

At **orientering** kan være gunstig for personlighetsutviklingen viser en svensk undersøkelse utgitt i bokform. 1200 O-løpere ble sammenliknet med befolkningen forøvrig. De røykte mindre, hadde lavere alkoholforbruk enn snittet og de mosjonerte mere. Det aktive og nøkterne liv så ut til å gi god helse for de hadde mindre sykefravær fra jobben. Premiering hadde liten betydning, bortsett for barna.

• **Skigruppa.** Ifølge Øystein Lie arrangerte vi kretsmesterskapet på Lie med 150 deltakere. Det var det 6. løpet det året som telte i skikarusellen. Hunsfosmesterskapet gikk i samme løypene. Vi tok oss også av KM hopp. I avdelingsmesterskapet i "familie"stafett (3 x 3 km) deltok 13 lag. En bestemor måtte et nødvendig ærend i terrenget ved starttider, men da hun først kom gikk det så det sprutet og laget ble nr. 13. Et barnelangrenn samlet 120 deltakere i alderen 3-12 år.

Mye gøy var det under de populære turrenn. Noen var svært opptatt av kosten. Det var karbohydrater og atter karbohydrater man skulle spise dagene før et løp. Under et løp mens vi ventet på start var det en av løperne som sa at han hadde hatt en så fin aftens dagen før med reker og hvitvin. En ivrig deltaker utbrøt under munterhet: "Det var jo det jeg sa at du ikke skulle spise" ! Men det gikk ikke så verst på rekebasis også.

• Fotball

1. lag. Ifølge Bjørn H. Knutsen (som selv var toppskårer!) hadde vi deltatt både i serien og cupen. I Venneslacupen tapte vi for Reber.

2. lag. Ifølge Egil Moy vant vi serien og rykket opp til 3. div. I cupen kom vi i kvartfinalen. Torfinn Arntzen var toppskårer med hele 20 mål.

• **Ski- og idrettsmerker.** Faste grupper fortsatte å trene sammen.

// 1979. Lag 2 som vant 4.div.-79. Bak fra v.: Helge Honnemyr, Kjell Karlsen, Odd Egil Ellingsen, Gustav Moy, Rolf Andersen, Egil Moy. Foran fra v.: Emil Langevold, John Willy Kyllingstad, Torfinn Arntzen, Jan Tore Ormshammer, Kjell Tore Andersen. //

• Håndball

Herre 1. og 2. lag. Ifølge Tor Dalsøren plasserte 1. lag seg i toppen og 2. lag omtrent på midten av tabellen i sine divisjoner. I turneringene gjorde begge lag det bra.

Damelaget gikk fortsatt fra seier til seier. Så var det også Sverre Thorsen som var trener!

- Skyttere Arne Lonebu oppfordret til å bli med skytterene og treffe nye kamerater. Ingen grunn til å være skuddredd. Treningene på tirsdagskveldene hadde god deltakelse. I et kretsskytterstevne med 150 deltakere plasserte 4 av våre skyttere seg blant de beste.

- Trimgruppa Forsøk på å gjennomføre et felles joggeprogram (Kjogg) førte ikke frem. Trimmingen i Venneslahallen hadde god tilslutning.

- Bordtennis Ifølge Thore Thommassen var det nå fart i bordtennis igjen og laget var med i to seriekamper.

På denne tiden var det ca. 200 ansatte som mer eller mindre benyttet seg av trimtilbudene. I 1978, allerede etter 3/4 år, registrerte HBIL 2.200 deltakelser i trening og trim utenom terminlistene. Antallet var grunnlag for beregning av poeng i Norgestrimmen.

Kantinen

I april 1980 fikk Hunsfos Fabrikker kantine for første gang. Laget ble overlatt driften av kantinen. Dette innebar at vi fikk ansvaret for prisfastsettelse og for regnskapet. Bedriften skulle lønne betjeningen og besørge rengjøringen. Disponeringen fikk vi Tarald Fidjeland til å ta seg av og vår trofaste revisor Tor Dalsøren påtok seg å føre regnskapet. Første betjening var Unni Aslaksen, Marit Eggen og Mathilde Honnemyr som gjorde seg fortjent som "bedriftens mest populære jenter". Oppmuntrende var det at gjestene fra første stund var fornøyde, såvel med serveringen som med prisene. Kantinenes overskudd tilfalt laget. Det benyttet vi til formål som kom flest mulig til gode. Spesielt nevner vi opprettelsen av av aktivitetssenteret i avd. 9, sykkelaksjonen og ellers festlige tiltak i kantinen, velferden eller Ungdomshuset hvor også våre tre ovennevnte venninner og etterfølgere var til god hjelp. Nevnes må også at ved de fleste tilstelninger til fest og i marken hadde vi vår kjære underholder Harry Arntzen med oss. Hans innsats for bygda ble forøvrig i januar 95 berømmet i NRK TV under posten "Æres den som æres bør". I den forbindelse skrev Fædrelandsvennen under et intervju bl.a.: "Den høyst aktive 67 åringer har en ung glans i blikket, et blick som kunstnere ofte kan ha: varmt, positivt, nysgjerrig, umiddelbart og faktisk litt lekelystent". Jo, vi er heldige som har Harry med oss!

Kantinedriften hadde vi helt til 1991 da bedriften

fant å måtte innføre en annen ordning. Samme år ble det igjen liv i Old Boys fotball som befant seg som nr. 2 i 2. div., bare ett poeng etter Øgrei. Hunsfosmesterskapet på ski måtte pga. snømangel legges til Mølland og KM-bedrift til Hornnes. Videre ble det arrangert "Altmuligmann-stafett" med 12 lag, og sensasjon: Gudrun Lian med sønner 5 og 7 år brukte bare 140% mer tid enn en av Sørlandets beste løpere Per Knutsen, laboratoriet, brukte på å gå løypa 3 ganger.

35 års jubileumet ble markert med fest i kantinen. Der var premieutdeling til ski- og O-løperne og to fikk bronsestatuetten etter å ha tatt skimerket 25 ganger. Høydepunktet var hedring av vår stolthet damehåndballaget som feiret 10 års jubileum - en anseelig alder for et damelag på den tiden. Sverre Thorsen hadde stått i spissen alle 10 årene og ledet laget til 9 seriemesterskap, 10 mesterskap i nyttårscupen, 2 sørlandscuper og en rekke andre mesterskap. "Våre jenter er det beste som finnes av det slaget"! Thorsen fikk overrakt en gave og det var premie til spillerne. Sørlandscupen som er en av landets største bedriftshåndballcuper, har laget etter hvert vunnet fem ganger og utenom det, vært fire ganger i finalen.

Vårt jubilerende damehåndballag besto av: Else Skeie, Else Sundt, Grete Aanesland, Gudrun Lian, Hanne Beathe Sandaker, Alma Irene Ingebretsen (Eggen), Ellen Johansen, Randi Fossheim og Mai Britt Dahl.

I mai var det to vellykkede familiesykkelturer til Sangeslandsvannet. Sin vane tro tok Harry Arntzen seg av voksne og barn og det ble moro.

Ved slutten av året ble orienteringssporten overtatt av Vindbjart, fremdeles i samarbeid med oss. Ordningen var allerede praktisert da de fleste av orienteringsløperne i Vindbjart var ansatt på Hunsfos. Vest-Agder O-krets arrangerte veteranløp høsten -81 i anledning av at klubben var 35 år.

I jubileumsåret deltok bare i Kristiansand 1500 i turorientering (skautrimmen) - alle tiders familiesport som varer hele sommeren.

I 1982 ville **Norges Bedriftsidrettsforbund** som da var 25 år, vise hele Norge at vi er folk som trimmer. Det ble arrangert en landsomfattende stafett hvor 5000 bedriftsidrettslag deltok. I Vennesla tok løperne fra Hunsfos over og brakte stafetten frem til idrettsplassen på Moseid. Her fikk kommunens varaordfører Helga Lie overrakt idrettshilsen fra Forbundet som hun lovet å bringe videre til representantene i kommunen. Hele 97 av de tilstedeværende deltok i en etterfølgende sykkelstur. Eldste deltaker var Albert Lie - 87 år!

En annen begivenhet var familietur med "smalspora tog" til Paulen. Formannen i trimgruppa Harry Arntzen ønsket velkommen med en fanfare fremført med Armstrongs sikkerhet. Han ledet forskjellige aktiviteter for store og små - hvor Flaatin

// Tur til Sangeslandsvannet. //

Vi var med. Det tradisjonelle veteranløp ble arrangert i gammel stil. Det var bare tillatt å bruke gammel kledning samt kart fra O-sportens barndom.

// Deltakere i veteranløpet fra Hunfos. Fra venstre: Sigurd Hagen, Tryggve Kittelsen, Karl Hodnemyr og Thorbjørn Ofsen. //

// Lag 1 f v.: Jarl Nordhagen, Arild Larsen, Egil Moy, Tor Dalsøren, Gustav Moy, Helge Honnemyr, Edgar Sakariassen, Paul Joreid, Bård Homme, Øyvind Omdal, Kay Ove Steinsland, Arild Granly, Willy Kyllingstad. //

// Old Boys: bakfra v.: Helge Nordhagen, Øystein Larsen, Thorbjørn Olsen, Rolf Andersen, Jan Sverre Reber. Foranfra v.: Øystein Jørgensen, Thor Olsen, Bjørn Helge Knutsen, Kjell Olsen. //

ble Hunsfosmester i støvelkast "den gale veien". Det er viktigst å delta!

I 1982 var det ballaktivitetene som dominerte og vi hadde 3 fotballag og 3 håndballag hvorav 1 damelag. Oppmenn var Tor Dalsøren, Edgar Sakariassen, Rolf Andersen og Sverre Thorsen.

Fotballagene hadde som avslutning på sesongen hyggefest i Ungdomslokalet med ektefeller. Og de kunne feste!

Høna - gullet - Flaatin

På vårhyggefesten i 1983 mottok Flaatin "den største æresbevisning" i lagets historie: Gullet! Bakgrunnen var at Trygve Jortveit gav løfte om at dersom rammen for kostnadene og inntektene i 1982 slo til, ville han gi Flaatin ei høne som kunne spankulere på plenen fremfor huset hans på Søm - som høna gjorde for Kong Oscar II i 1891 her på Hunsfos. Flaatin på sin side gav det løftet at om rammen holdt ville han gå med høna i band gjennom fabrikken og kontoret. Rammen holdt og Flaatin fikk foruten gullet og høna på festen også hønas produksjon av egg det siste året siden løftet ble gitt.

Hunsfosmesteme, 10 km langrenn, fikk som vanlig overrakt vandrepokalene. 14 trimmere mottok på festen medalje for å ha deltatt i 10 eller flere av lagets arrangementer i løpet av året.

Håndballagene Spillerne med ektefeller hadde undrende avslutningsfest for seg sjøl.

Helsetjenesten Sommeren 1983 skjedde noe viktig for helsetjenesten på Hunsfos. Harald Skuland ble ansatt som bedriftslege. Det var spesielt tre forhold han ville gjøre noe med. Først og fremst bedring av formen som for svært mange var på et lavmål, dernest endre kostholdet og holde vekten på et rimelig nivå. Videre fortsette arbeidet med å redusere det store sykefraværet som følge av muskel/skjelett sykdommer. Til alt dette trengte han hjelp av bedriftsidrettslaget.

- Legekontoret fikk bevilget EKG-apparat som brukes til å teste hjertet og formen. Det viser oksygenopptaket under belastning som igjen gir et mål for formen. De som har betenkelig dårlig form får utlevert et trimprogram og har mulighet for å oppleve bedring. Yteevnen blir større og virkningen på hjertet er gunstig. Blodtrykket går ofte ned på et lavere nivå. Det siste bør mange på Hunsfos merke seg. Etter hvert som mosjon er blitt en daglig foreteelse, begynner man å få glede av det og finner at livet blir rikere å leve. Harald viser også til at trim er blitt en anerkjent behandlingsform for psykiske lidelser og virker bedre enn medikamenter.

- Harald hadde av den enkeltes vekturve funnet at vi gjennomsnittlig er for tykke her på Hunsfos Fabrikker. Generelt har den norske kost for mye

// Adm. Dir. Egil Flaatin mottar gullet. //

fett og for lite karbohydrater. I samarbeid med bedriftsidrettslaget ble det arrangert aftener hvor det ble holdt kostholdsforedrag og servert riktig kost. I en rekke år inviterte vi til alternativt julebord med dans og hvor det var anledning til å få øl og vin. Ingen syntes det smakte mindre godt enn konvensjonell julemat som for å bruke Haralds ord "lagres på velfødde sideben". Ved siden av dette ble det satt igang kontrollert slanking med riktig kost og dans 2 ganger i uken i Velferden. Dette fortsatte i årene som kom og det er i alt slanket bort et "berg" regnet i smørekvivalenter.

- Statistikken i 1983 viste at 41 % av alle sykefraværsdager skyldtes muskel/skjelettsykdommer. Da var skader og arbeidsulykker unntatt. Storparten av denne sykdomsgruppen var vonde rygger og skuldrer. I tillegg kommer såkalte "myalgier".

Vi skal ikke her komme inn på helsetjenestens rutiner med henblikk på å bedre arbeidsplassene, men vi skal nevne noe Harald regner er særlig viktig. Hver enkelt må selv ta vare på sin egen kropp og ikke la den forfalle. Vi kan ikke "sitte oss til" god helse, og særlig gjelder dette muskel/skjelettplager. Den personlige kroppspleie kan løses på mange vis - det kan være turer i skog og mark, og lagidrett er løsningen for mange. Det nyeste er helsestudio som bedriftsidrettslaget har startet opp i avd. 9 og hvor det planlegges sirkeltreningsprogram som Harald har store forventninger til.

Vi kan glede oss over at bedriften vår har en utmerket helsetjeneste. Til og med vises det omtanke for oss pensjonister. Og så er det opp til oss selv å passe på kroppen vår på beste måte.

Vennesladilten - Sentrumsløpet

Våre trimtilbud ble utvidet med et familievennlig løp som vi kalte Vennesladilten. De sprekeste løp halvmaraton Venneslafjorden rundt, og de mindre trenede gikk/løp et mindre krevende løype. Barna gikk i tog under musikk. Premieringen var medaljer. Det var også utlodning av gaver gitt av forretningene. Tilslutningen var meget god, men da det var færre Hunsfosfolk enn folk utenfra, ble arrangementet overlatt til Vennesla Idrettslag (senere Vindbjart) etter 3 år og løpet kalles nå Sentrumsløpet.

Det høye aktivitetsnivå fortsatte i årene frem til 40 års jubileumet i 1986. Spillerne i ballfagene fikk tildelt overtrekksdresser med HF-emblem, "det samme fikk ansatte som ønsket å kjøpe dress for en rimelig penge.

I 1984 var det ansatte i avd. 9 som hadde forholdsvis flest deltakere i vinterens skirenn. For det fikk avdelingen pokal.

Kostymereenn. Bedriftsidrettslaget markerte bedriftens 100 års jubileum ved miniskiatlon på Skjærhauan for kostymekledde voksne, og barneskirenn for 60 deltakere fra 2 år og oppover.

Renngeneral og speaker var ingen ringere enn

Asbjørn Oksum - og da ble det mye moro. De ca. 60 voksne deltakerne var et syn for øyet. Med ski/bindinger fra århundreskiftet var det for noen problemer med å holde seg på bena i hoppbakken. Fallene i hoppbakken var høydepunktet selv om både telemarksving og langrenn inngår i Triathlon. Flaatin hadde et av de beste fallene, men heldigvis er styringen hans stødigere i bedriften enn på hoppkanten. Det vanket jubileumsglass til alle og noen flotte premier til de som hadde utmerket seg spesielt.

40 år - HBIL jubilerer

Vår "fast ansatte" utmerkete festkomite: Øystein Lie, Harry Arntzen, Ragnhild Aurebekk og Vidar Nordhagen hadde samlet 120 deltakere.

Formannen Kittelsen ønsket æresmedlemmene, veteranene Wilhelm Beurling og "Kong Olav" Omdal med frue Elisabeth velkommen. Regine Olsen, enken etter lagets første formann Bernhard Olsen, hadde forfall. Videre ble bygdas ordfører Tore Robstad med frue samt Vest-Agder BIK's representant Christian Benzrud med frue, spesielt ønsket velkommen.

Under middagen var det en rekke taler og en fornøylig epilog av Bjørn Johansen. Direktør Egil Flaatin kom inn på lagets oppgave som miljøskapende faktor og overrakte en rundelig sjekk. Arbeiderforeningens formann Rolf Andersen gav også en sjekk, men som han sa var den ikke så stor som den bedriften gav for de hadde ikke samme kasse. Han kunne avsanne myten om at bedriftsidretten snart bare angikk de mest tøffe som trente hver dag og ble svært så gjeve karer. Han selv var et levende eksempel på at så ikke var tilfelle (Rolf var ivrig deltaker i flere idrettsgrener). Tore Robstad overrakte blomster. Han var imponert over lagets aktivitet. Det samme var Bentzrud som kunne opplyse at samme år var det 50 år siden kretsinstitusjonen ble stiftet, og at i kretsens 4 regioner var det ca. 150 lag og ca. 10.000 aktive utøvere.

Senere under festen viste Reidar Arntsen en film han hadde tatt over lagets aktiviteter, hvor Bjørn Johansen var gjennomgangsfigur. Videre ble det utdelt premier begrenset til vinterens skirenn. Ragnhild Aurebekk ble utnevnt til årets idrettsnavn. Norges Skiforbunds høyeste utmerkelse når det gjelder skimerket ble tildelt lagets nestleder Sigurd Hagen. Samme hedersperson ble utnevnt til æresmedlem for alle de tjenester han hadde ytet laget og særlig som formann for terreng- og skigruppa. En rekke andre æresbevisninger ble også gitt før dansen tok til.

40 års feiringen ble avsluttet med et stort arrangement for store og små på Drivenesøya hvor Øystein Lie hadde lagt opp en spennende natursti. Det var premiering, leker for barn og pølser, brus og kaffe og mye jubel.

// 1. Laghåndball i 80-årene. Bakfra v.: Jan Martin Robertson, Trygve Rosseland, Torstein Lian, Tor Dalsøren. Foran fra v.: Alf Olsen, Hans sønn, Edgar Sakariassen. //

// På vei til toppen av hoppbakken. //

// Disse forsynte seg godt av premiebordet. Fra v.: Sigurd Hagen, Jarl Nordhagen, Karl Hodnemyr (årets idrettsnavn). //

Høsten 1986 overtok Reidar Liane som redaktør etter Kittelsen som hadde vært redaktør i 7 år. Den nye redaksjonen besto av 7 personer. Idrettslagets representant var fortsatt vår trofaste revisor Tor Dalsøren. Under en tilstelning fikk Kittelsen en gave fra bedriften ved direktør Flaatin for sitt arbeid for bladet.

På årsmøtet ble Ragnhild Aurebekk valgt til formann etter Kittelsen som hadde vært formann i 8 år og fortsatte nå som sekretær/styremedlem. Han fikk blomster og Per Gynt kniv for sitt arbeid for laget.

Sesongen 85-86 var dominert av våre to fotballag, Old Boyslaget, 2 herrehåndballag og damehåndballaget. For å stimulere til kamp/trening var det før sesongen satt opp HBIL krystallglass til de som hadde deltatt minst 25 ganger. Det første året var det 19 deltakere som innfridde kravet.

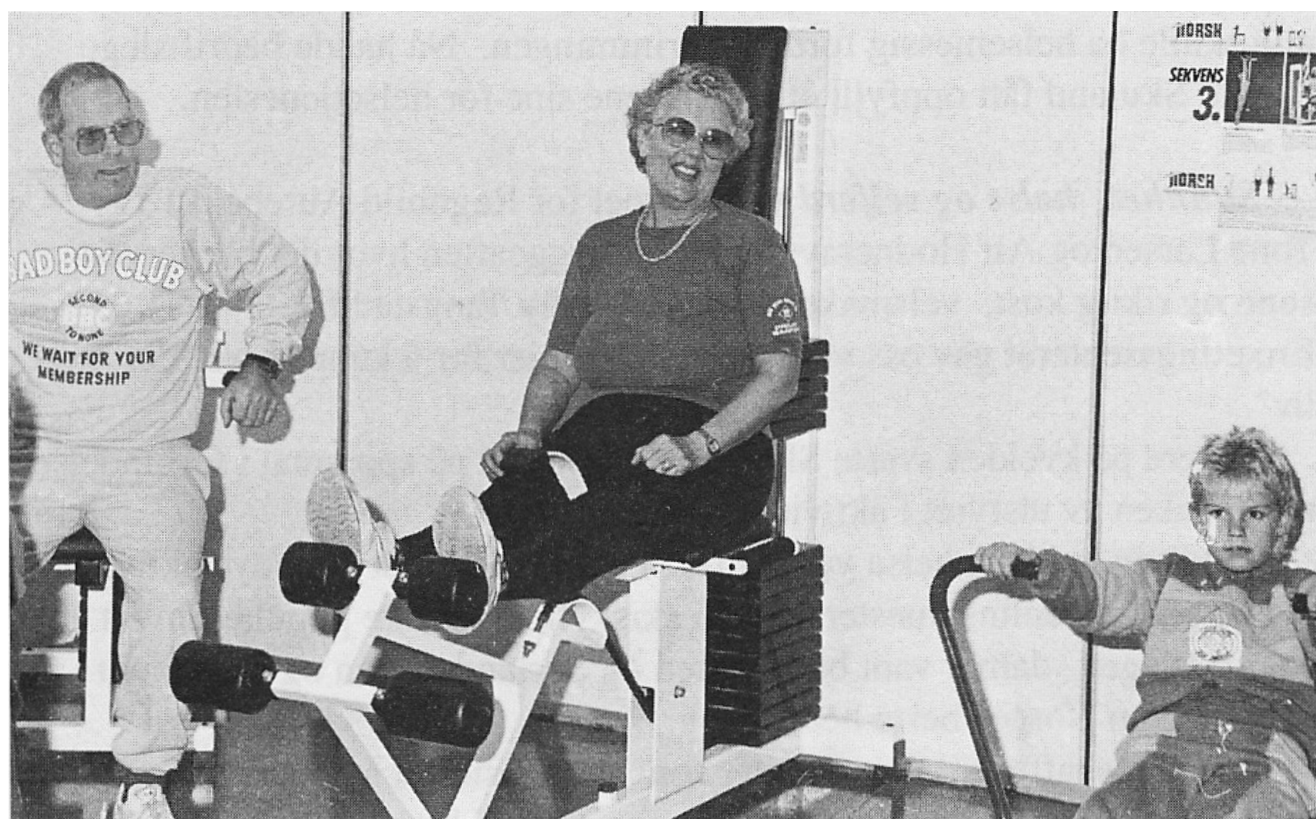
I et avdelingsmesterskap i skiskyting deltok 21 3-mannslag hvor avd. A4 ble vinner tett fulgt av avd. 9's førstelag. I klubbmesterskapet 10 km langrenn deltok 21 løpere. Stig Skjævesland var suverent best med tiden 30.43. Under Vardeheiløpet deltok Reidar og Halldis Larsen med sine 3 barn+ 5 barn til i 10-12 års alderen. Alle fullførte løypa som var 35 km! Karl Hodnemyr fikk miniatstatuetten i gull etter å ha tatt idrettsmerket i en årrekke.

Aktivitetssenteret er det nye navnet på trimrommet i avd. 9 som hadde undergått en betydelig ansiktsløfting og sto ferdig for innvielse i midten av september 1987. Nå ble det moro

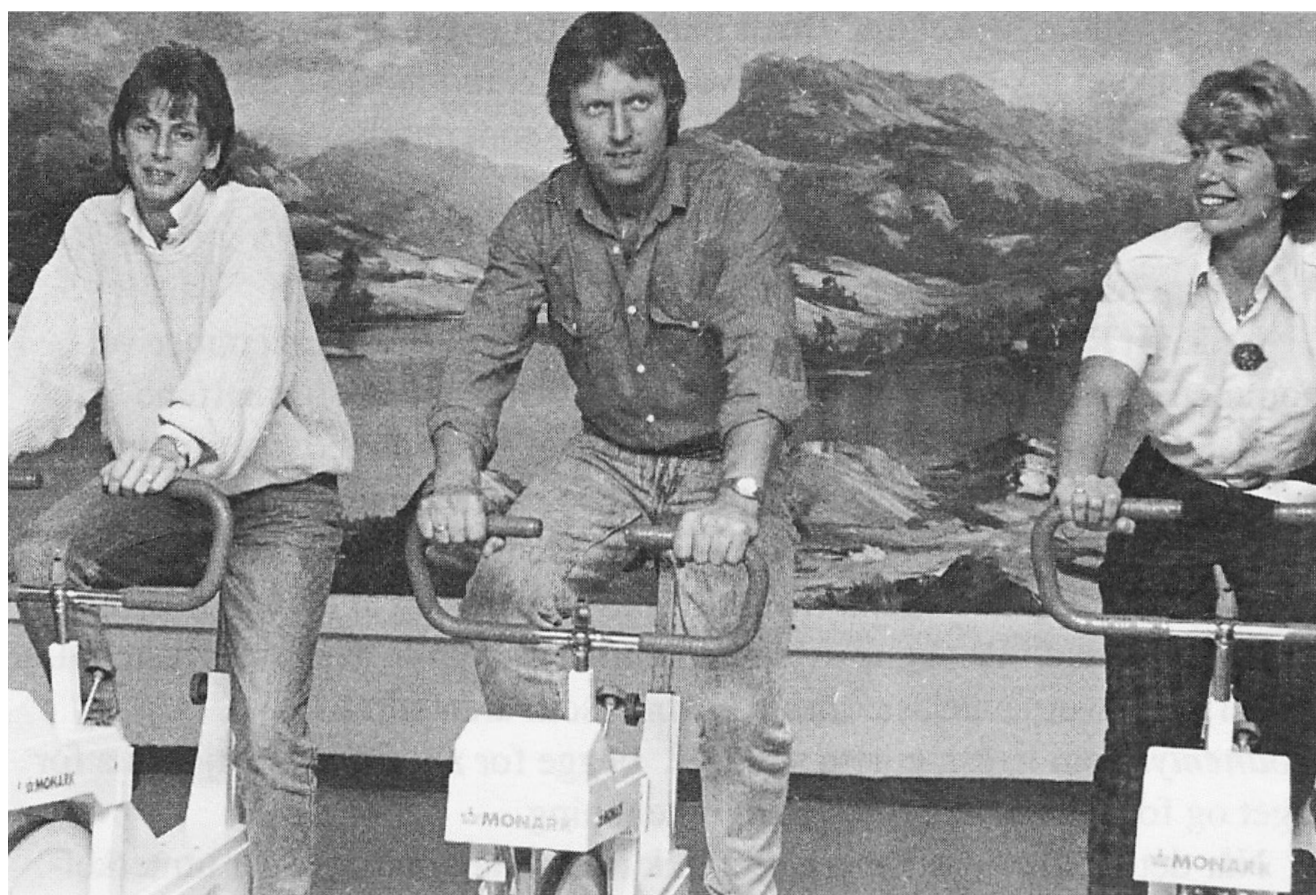
å trimme! Squash, sykle, ro, trampoline, ja hele 18 apparater sto klar til bruk. Et enormt frivillig arbeid var nedlagt. Bedriften hadde gitt betydelig pengebidrag. Det samme hadde bedriftsidrettslaget med overskudd fra kantinedriften. Vel 30 personer var invitert til lunsj. Den fysiske innvielsen skjedde med armhevinger i ribbeveggen ved direktør Flaatin. I begeistring over veggmaleriet til Sigurd Gundersen utbrøt han at om det skulle gå galt for Hunsfos Fabrikker så hadde de iallefall maleriet som aktivum. Vi refererer forøvrig fra styreprotokollen:

“----- føl gen de fikk-overrakt blomster på vegne av den avdeling de representerte, og ellers for personlig innsats: Alf Melling, Borgny Mangseth, Kåre Berg Andresen, Harald Skuland, Bernt Usterud, Liv Tone D. Larsen, Ragnhild Aurebekk. Alf Hodnemyr fikk regntøysett - han hadde vært særlig aktiv og ivrig for at alt skulle fungere på beste måte. Som takk for det vakre gedigne maleriet fikk Sigurd Gundersen overrakt en sølvpokal med blomster. I sin takketale kom Harald Skuland inn på at Kittelsen “The Grand Old Man” var en av dem som hadde arbeidet ivrigst med å få aktivitetsrom. Han fikk en stor blomsterbukett. Flaatin overrakte en kaffetrakter - og dette mente A. Hodnemyr måtte være symbol på sosialt samvær, trivsel og helse som han sa i sin tale.”

Ifølge formannen Ragnhild Aurebekk hadde senteret den første tiden ca. 150 besøk i uken. Og det var et sted man gledet seg til å gå. Fysioterapeut Bernt Usterud var ansvarlig for opplegget.

// Familien Robstad trimmer. //

// Fra v.: Liv Tone D. Larsen, Tor Dalsøren, Ragnhild Aurebekk. //

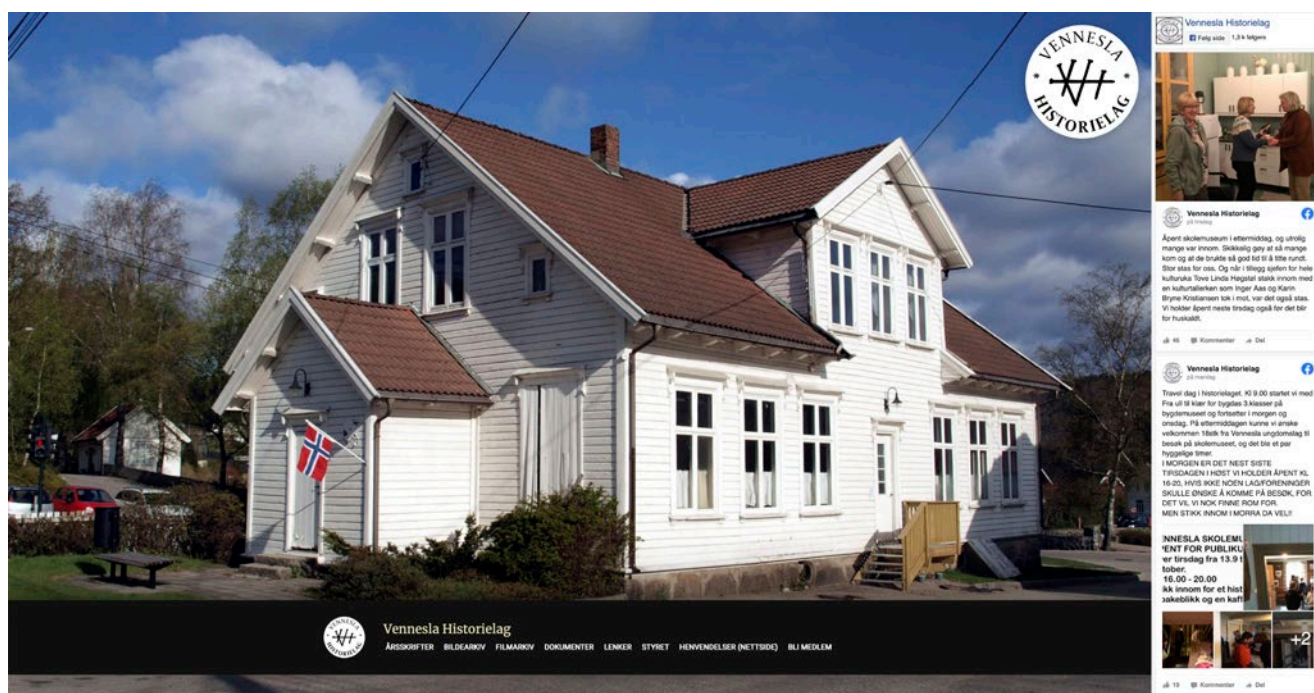
Husk vår nettside og Facebook-side

www.venneslahistorielag.org

www.facebook.com/venneslahistorielag/

 Nordsjø Idé&Design

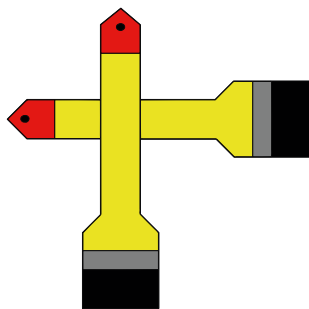
Valle Sparebank

- allstøtt med deg

Liebermann
BAKERI & KONDITORI

ØKONOMI GLIMT

Ramse Malerservice As

Jan-Willy Ramse

Tlf: 902 70 738

janwilly@ramse-mal.no

Grundetjern

4730 Vatnestrøm

Effektivitet, kvalitet og service

HØYT & LAVT
KRISTIANSTAD

Er du interessert i lokalhistorien til
bygda vår Vennesla?
Da er det naturlig å bli medlem hos oss!
Om du vil engasjere deg aktivt eller
bare være støtte-medlem, er du like
velkommen.

Lagets formål er

... å arbeide for at alt av historisk interesse innen
lagets virkeområde blir tatt vare på og vernet om.

... å vekke, øke og spre interesse for, og kunnskap
om Sognets historie.

... å organisere og lede lokalhistorisk virksomhet.

... å arrangere møter, kurs og ekskursjoner.

... å foreta registreringer, innsamlinger av
muntlig tradisjon,
stedsnavn og annet av historisk interesse.

... å arbeide for at det blir gitt ut bygdebøker
og andre skrifter om Sognets historie.

... å arbeide for vern av fortidsminner og
andre kulturminner.

INNMELDINGSSKJEMA

Navn: _____

Adresse: _____

Telefon: _____

Mobil: _____

E-post: _____

Medlemskapet koster kr. 250,- pr. pers. pr. år inkl. årsskrift.

Skjema sendes til: Vennesla Historielag v/ Gerd Wiik Hansen, Bakhei 2, 4708 Vennesla

E-post: gerdwiik@hotmail.no

www.facebook.com/venneslahistorielag

Vedtekter for Vennesla historielag

§ 1: Medlemskap og virkeområde

Medlemskapet er åpent for alle. Vennesla Historielag har sitt virkeområde i Vennesla sogn.

§ 2: Formål

Lagets formål er:

- Å arbeide for at alt av historisk interesse innen lagets virkeområde blir tatt vare på og vernet om.
- Å vekke, øke og spre interesse for, og kunnskap om Sognets historie.
- Å organisere og lede lokalhistorisk virksomhet.
- Å arrangere møter, kurs og ekskursjoner.
- Å foreta registreringer, innsamlinger av muntlig tradisjon, stedsnavn og annet av historisk interesse.
- Å arbeide for at det blir gitt ut bygdebøker og andre skrifter om Sognets historie.
- Å arbeide for vern av fortidsminner og andre kulturminner.

For å nå målsettingen skal laget samarbeide med andre historielag og Agder Historielag.

§ 3: Årsmøtet

Årsmøtet er lagets høyeste myndighet. Ordinært årsmøte holdes innen utgangen av mars måned. Ekstraordinært årsmøte innkalles når styret finner det formåls-tjenelig. Årsmøtet bekjentgjøres i dagspressen og innkalles med minimum 2 ukers varsel.

Årsmøtet behandler: Årsberetning, regnskap og fastsetter medlemskontigenten.

Dessuten foretas det valg på leder, sekretær og kasserer, samt 4 styremedlemmer og 3 varamedlemmer.

I tillegg kan Hunsfos Historielag velge en representant til styret.

Videre velges 2 revisorer, valgkomite og andre tillitsvalgte.

Lagets leder velges for 1 år, de øvrige medlemmer og av styret velges for 2 år. Varamedlemmer, revisorer, valgkomite og andre tillitsvalgte velges for 1 år.

Saker som skal behandles av årsmøtet må være oversendt styret senest en uke før årsmøtet.

§ 4: Styret

Styret administrerer og leder lagets arbeid i årsmøteperioden. Styret er beslutningsdyktig når minst 4 medlemmer er til stede og innkallingen er foretatt på vanlig måte. 1.varamedlem innkalles fast til styremøtene.

Styret foretar valg på nestleder og representanter til offentlige utvalg, styrer og råd. Funksjonstiden er 1 år.

De valgte representanter fremlegger uoppfordret rapporter, årsmeldinger og referater fra møter i de respektive utvalg, styrer og råd.

Videre er styret lagets kontaktledd med andre historielag og med de kommunale myndigheter. Styret forvalter lagets eiendeler.

§ 5: Arkivering

Innsamlet skriftlig materiale, originalmanuskripter til lagets årsskrifter, m.m., og lydbånd- og videoopptak foretatt i lagets regi skal, i den utstrekning styret finner det formålstjenelig, deponeres i Vennesla Bibliotek's lokalsamling.

§ 6: Inaktivitet

Dersom styret ikke holder årsmøte i to (2) påfølgende år, kan en frivillig gruppe av lagets medlemmer, etter vanlig kunngjøring, holde årsmøte. Det foretas valg på nytt styre, som overtar det gamle styrets rettigheter og plikter.

§ 7: Oppløsning

Oppløsning av laget kan bare skje etter enstemmig årsmøtevedtak. Styret i Agder Historielag skal konsulteres.

Lagets midler kan overføres til andre historielag i kommunen, eller stilles til disposisjon for tiltak i kommunen, som samsvarer med lagets formål.

Lagets arkiv deponeres i Vennesla Bibliotek's lokalsamling.

Revidert på Vennesla Historielags årsmøte 19.mars 2009.

Årsskrift 2022

Årsskriftet inneholder artikler som omhandler steder, hendelser eller personer i bygda vår.

Noe hendte for veldig mange år siden, noe er hentet fra nær fortid. Felles for dem alle er at det er lokalhistorie fra Vennesla.